

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Václav Nájemník

Roman Nejedlý a Litomyšl 1871 - 1901

Roman Nejedly and Litomysl 1871 - 1901

Rád bych na tomto místě poděkoval PhDr. Janu Randákovi, PhD. za vedení práce, cenné připomínky a osobní přístup.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 30. 7. 2010

ANOTACE

Předkládaná diplomová práce se zabývá životem pedagoga, vydavatele a hudebního skladatele Romana Nejedlého zejména v období, kdy působil v Litomyšli, tj. v letech 1871-1901. Obsahem je vedle revize faktografie i rozbor literatury o Romanu Nejedlém, především tam, kde byly dřívější výklady v zajetí dobové totalitní ideologie. Roman Nejedlý je též otcem známé kontroverzní postavy českých dějin – Zdeňka Nejedlého. Předmětem studia je v této práci nejen jejich vztah, ale spíše působení otce jako pozitivního i negativního vzoru.

Presented thesis inquire into life of teacher, editor and music composer Roman Nejedly. In particular the time period when he worked in Litomyšl between 1871 and 1901. Main goal of the thesis was not only to revise factography but also to analyse literature about Roman Nejedly, especially in places, where commentaries were influenced by totalitarian ideology. Roman Nejedly is also father of well known but controversial person of czech history - Zdenek Nejedly. Subject of this study is not just their relationship but also fatherlike effects as positive and negative ideal.

KLÍČOVÁ SLOVA

Roman Nejedlý
Litomyšl
1871-1901
Hudební život
Spolkový život
Antisemitismus
Totalita
Ideologie
Zdeněk Nejedlý
Interpretace
Idealismus

KEY WORDS

Roman Nejedly
Litomyšl
1871 - 1901
Musical life
Life of guild
Antisemitism
Totality
Ideology
Zdenek Nejedly
Interpretation
Idealism

OBSAH

Úvod	6
Rozbor pramenů a literatury	8
1. Život Romana Nejedlého ve světle pramenů a literatury a jeho interpretační výklady	12
1.1 autoři a jejich záměry	12
1.2 původ, vzdělání a první pracoviště	16
1.3 Litomyšl	28
1.4 činnost vydavatelská	43
1.5 živý či mrtvý odkaz?	52
2. Otec a syn	54
2.1 mládí a univerzita	54
2.2 Jirásek a Smetana	63
2.3 idealismus	68
Závěr	73
Seznam pramenů a literatury	75

ÚVOD

Cílem předkládané práce není ani tak snést nová fakta o životě Romana Nejedlého v posledních třech desetiletích devatenáctého století, jako spíše identifikovat různé přístupy k interpretaci životních postojů a činnosti skladatele, učitele, vydavatele a otce známé kontroverzní postavy novodobých českých dějin. O revizi životopisu půjde více méně jen v tomto interpretačním rámci, protože je reálný předpoklad, že většina skutečností z působení Romana Nejedlého byla známa a k jejich neuvedení autory vedly jen vnější okolnosti, ať už tomu bylo kvůli autocenzuře nebo z ideologických důvodů. Některá fakta vztahující se k sledovanému tématu tak budou uvedena poprvé.

Mezi okolnosti, jež často brzdily uvedení všech životních dat a postojů Romana Nejedlého, řadím jeho vazbu na syna Zdeňka, jehož osobnost bývala hlavním předmětem studia a k staršímu Nejedlému se pak autoři dostávali podružně. Vztah Romana a Zdeňka Nejedlých neopomíjel skoro žádný z autorů píšících o Romanu Nejedlém, přičemž pisatelé většinou zdůrazňovali, že Zdeňkovo směřování a vědecké zájmy byly do značné míry otcem inspirovány. Tato Romanova role bude v mé diplomové práci také předmětem širší analýzy, přičemž budou uvedeny i některé charakteristiky nové. Nevyhneme se zde i sondám do psychologie osobnosti Zdeňka Nejedlého, kde se pokusím nabídnout pohled novější založený na podrobném studiu některých děl a osobní korespondence tohoto rozporuplného vědce s jemu blízkými lidmi. Je jasné, že ačkoli je tento pohled podmíněn studiem pramenů a literatury, bude individuální a v žádném případě jej nepředkládám jako jediný možný. V závěrečné krátké kapitole předložím krátký nástin idealismu Zdeňka Nejedlého, jímž se tolik lišil od spíše pragmaticky založeného otce. Přesto však byl Roman Nejedlý pro syna inspirativní svou didaktickou názornou metodou, již Zdeněk aplikoval na svůj vlastně pedagogický a v podstatě ještě obrozenecký ideál.

Z historiků píšících o Romanu Nejedlém bude zmíněn i pozdější dlouholetý pracovník SÚA Karel Bolomský, jehož práce je poněkud ojedinělá hlavně v absenci ideologických klíšé a v pomnutí osobnosti Zdeňka Nejedlého, byť bychom to v roce jejího vzniku předpokládali.

Zvolené časové období pokrývá dobu, kdy se Roman Nejedlý nacházel na vrcholu svých tvůrčích sil a současně je toto období neodmyslitelně spjato s prostředím města Litomyšle, kam Nejedlý přišel v roce 1871 spolu s dalšími učiteli. Vztah k této nové generaci mladých intelektuálů, mezi něž se tři roky po Nejedlého příchodu zařadil na příklad i Alois Jirásek, a

místo Romana Nejedlého v ní bude také předmětem mého studia. Prostředí Litomyšle však bude prezentováno spíše jako jeviště a pozadí uskutečňovaných tvůrčích záměrů sledované osobnosti.

Některá fakta ze života Romana Nejedlého byla pozdějšími pisateli ignorována zejména z ideologických důvodů, což se také budu snažit na následujících stránkách nejen popsat, ale také vysvětlit. Některé jiné skutečnosti možná budou předkládány zcela poprvé. Výsledkem mé analýzy by měl být nový portrét osobnosti Romana Nejedlého zbavený ideologického nánosu a také rozkrytí možných interpretačních postupů volených autory, jejichž snahou není v první řadě poznání, ale glorifikace či propaganda v zájmu totalitní ideologie.

Rozbor pramenů a literatury

V následující diplomové práci je využito několik druhů pramenů. Východiskem a hlavní pramennou základnu představují fondy Romana Nejedlého a Zdeňka Nejedlého nacházející se v Archivu Akademie věd České republiky. Konkrétně pak byla zpracována hlavně bohatá sbírka osobní korespondence, z níž dřívější badatelé těžili jen částečně či vůbec. V případě korespondence Romana Nejedlého jde o následující autority: Alois Jirásek, František Vogner, Zdeněk Nejedlý, Jaroslav Gallat, Josef Foerster aj. U Zdeňka Nejedlého to jsou hlavně Václav Drbohlav, Čeněk Zíbrt a Josef Šimek. Vedle toho byly použity i rukopisné sbírky, hlavně koncepty dopisů Romana Nejedlého ve dvou sešitech. Vedle toho pak diplomová práce Karla Bolomského¹ a opis textu příspěvku Jaromíra Metyše psaný pro krajanský tisk v době okupace.²

Jako dalších pramenů bylo využito fondů Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, kde šlo hlavně o regionální literaturu a mezifondový soubor kronik. V archivu Regionálního muzea v Litomyšli byl využit bohatý fond zpěváckého spolku *Vlastimil* a fond Roman Nejedlý.

V podstatě výhradně ve druhé části této práce je využita jako pramen autobiografie Zdeňka Nejedlého vyšlá k jeho nedožitým 95. narozeninám a sestavená Jaroslavem Kojzarem v roce 1973 z několika autentických textů do pietní edice.³ Původní text, který se nezachoval, daroval Zdeněk Nejedlý své budoucí ženě Marii Brichtové v roce 1903.

V první části této diplomové práce jsou sledovány dva cíle. Za prvé jde o revizi životopisu Romana Nejedlého nejen s akcentem na jeho působení v Litomyšli. Při snaze o nové nastínění pohledu na činnost Romana Nejedlého jsem se nemohl vyhnout důkladnému rozboru samotných dřívějších zpracování života litomyšlského učitele, hudebníka a vydavatele. Tyto analýzy jsem později začal sledovat obšírněji jako svůj druhý badatelský záměr zejména v otázce působení dobového kontextu. Základní literární zpracování života Romana

---

¹ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku 1844 do let osmdesátých*, Praha, 1954. 78 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře hudební vědy. Vedoucí diplomové práce Mirko Očadlík. Nevydaná diplomová práce, inv. č. 211.

² Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, rukopisy: METYŠ, Jaromír. *Sto let od narození Romana Nejedlého*, strojopis, 4 s., inv. č. 346 (článek vyšel ve Východočeském kraji 9. dubna 1944, č. 15 a 16).

³ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Moje práce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1973, 44 s.

Nejedlého z pera Františka Červinky⁴ a Karla Bolomského⁵ tak nejsou využita jen jako výchozí bod mého snažení, ale také jako pramen k poznání možných metodologických a interpretačních přístupů. Obě díla byla zpracována v době komunistické totality padesátých let dvacátého století, kdy se dalo předpokládat výrazné působení oficiálně cenzurních či autocenzurních tlaků. V případě Františka Červinky bylo široce přihlédnuto i k monografii o Zdeňku Nejedlém z roku 1969,⁶ jež je stále v mnohém inspirativní.

Předkládaná práce také v mnoha směrech čerpá z rozsáhlého díla Zdeňka Nejedlého, a to nejen z těch částí, kde píše o svém otci. Jedná se zejména o práci *Litomyšl. Tisíc let života českého města*⁷ poprvé vyšlou v roce 1934 v době velkých smetanovských oslav. Vedle této výchozí práce bylo užito i jiných Nejedlého publikací, jde především o práce z dějin hudby, jako 1. díl Bedřicha Smetany⁸ a knihy věnované osobnosti skladatele Zdeňka Fibicha.⁹

V předkládané práci byla samozřejmě uplatněna i řada menších statí. Sem spadají zejména články dlouholetého sbormistra zpěváckého spolku *Vlastimil Jaromíra Metyše*, který se, kromě jiných svých aktivit jako bylo vedení litomyšlské městské kroniky či posláním faráře církve československé, věnoval i občasnému publikování do regionálního tisku. Jeho články jsou většinou zaměřeny na hudební osobnosti a události spojené s Litomyšlskem. V mojí práci je využita zejména připomínka sto let od narození Romana Nejedlého, která sice vyšla v době okupace, ale kromě absence jakékoli informace o Romanově synovi Zdeňkovi tato skutečnost není příliš patrná.¹⁰ Vedle tohoto pojednání bylo přihlédnuto i k statí o souputníkovi Romana Nejedlého, učiteli a hudebním skladateli, Františku Vognerovi.¹¹

Vedle Metyšových textů je zde nutné uvést i faktografický úvod k inventáři fondu Romana Nejedlého, který se nachází v Archivu Akademie věd ČR. Je o to cennější, že jej zpracovala

---

⁴ ČERVINKA, František. *Roman Nejedlý a Litomyšl. Z tradic pedagogické a osvětové práce našich učitelů*. 1. vyd. Pardubice: Krajský dům osvěty, 1958, 89 s., 9 s. příloh.

⁵ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku 1844 do let osmdesátých*, Praha, 1954. 78 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře hudební vědy. Vedoucí diplomové práce Mirko Očadlík. Nevydaná diplomová práce, inv. č. 211, 79 s., 4 s. příloh.

⁶ ČERVINKA, František. *Zdeněk Nejedlý. Studie s dokumentárními přílohami*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1969, 405 s.

⁷ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl. Tisíc let života českého města*. 1. vyd. Litomyšl: Výstavní výbor města L. 1934, 256 s., 152 s. příl.

⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Bedřich Smetana. Dílu I., sv. 1, Doma*, 1. vyd. Praha: Hudební Matice Umělecké Besedy, 1924, 450 s.

⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Zdeňka Fibicha milostný deník. Nálady, dojmy a upomínky*, 1. vyd. Praha Hudební matice Uměl. besedy, 1925, 264 s.

¹⁰ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, literatura, METYŠ, J., *Sto let od narození Romana Nejedlého*, strojopis, 4 s., inv. č. 346 (článek vyšel ve Východočeském kraji 9. dubna 1944, č. 15 a 16).

¹¹ METYŠ, J., *Za hudebním skladatelem Františkem Vognerem (25. března 1850 – 23. listopadu 1930). Od Trstenické stezky. Vlastivědný sborník okresu litomyšlského, poličského a vysokomýtského*, říjen-listopad 1930, ročník 10 (1930-1931), č. 2-3, s. 81-85.

vnučka Romana Nejedlého MUDr. Zdeňka Nedvědová a přináší tak mnoho dílčích informací, jež nejsou známy z jiného zdroje.

Důležitým příspěvkem k této diplomové práci, zejména však k její druhé části, byly i texty jazykovědce Quido Hodury, který byl vrstevníkem a přítelem Romanova syna Zdeňka, s nímž studoval na litomyšlském gymnáziu. Hodura totiž publikoval co do informací velmi hodnotný text, z něhož čerpala již řada historiků zabývajících se na příklad mládím Zdeňka Nejedlého. Hodurův příspěvek nazvaný *O mládí Zdeňka Nejedlého*¹² pochází z pera Nejedlého blízkého přítele a navíc byl součástí většího sborníku věnovanému Nejedlému k padesátinám, což je i přes poměrně velkou faktografickou bohatost trochu problematické. Stejnou překážku vykazuje i druhý Hodurův text v této práci, který se zabývá Nejedlého zpracováním Aloise Jiráska.¹³ Je totiž tentokrát součástí sborníku k Nejedlého šedesátinám. Stejně jako text Hodurův by patrně posloužily i vzpomínky druhého z velmi blízkých přátel Zdeňka Nejedlého – Karla Popelky. Bohužel jeho rukopis se v archivu nepodařilo dohledat stejně jako deníčky Zdeňka Nejedlého z let 1898-1901. Podobnou ztrátou je i vlastní autobiografie Romana Nejedlého, s níž ještě Červinka i historici Kabinetu Zdeňka Nejedlého pracovali. Bohužel ani ten se nenalezl.

Publikace Miloslava Matouška¹⁴ a Josefa Teichmana¹⁵ jsou darem Zdeňku Nejedlému k šedesátým narozeninám podobně jako Hodurova reflexe. Texty věnované osobnosti Romana Nejedlého najdeme logicky zejména v úvodních partiích. Oba autoři jsou žáci Zdeňka Nejedlého, a tak stejně jako jinde v podobných textech můžeme narazit na jev zvaný „captatio benevolentiae“,¹⁶ jenž můžeme vyložit jako absence kritiky zobrazované osobnosti. Je to obecně problém mnoha biografických textů a v tomto případě je znásoben skutečností, že Matoušek i Teichman byli ideologicky spřízněni s komunistickou stranou a Zdeňka Nejedlého považovali za nezpochybnitelnou autoritu. Nesmíme též zapomenout, že každý ideologický text je spíše zaměřen propagandisticky než vědecky či informativně.

V rámci studia literatury k této práci byly použity publikované výsledky pracovníků bývalého Kabinetu Zdeňka Nejedlého při ČSAV. Toto pracoviště vzniklo již v roce 1953,

---

¹² HODURA, Q., *O mládí Zdeňka Nejedlého*. In: *Padesát let Zdeňka Nejedlého*, red. Bedřich Bělohlávek, Praha 1928, nepaginováno.

¹³ HODURA, Q., *Zdeněk Nejedlý o Aloisu Jiráskovi*, In: *O Zdeňku Nejedlém. Stati a projevy k jeho šedesátinám*, Praha, Melantrich, 1938, s. 180-196.

¹⁴ MATOUŠEK, Miloslav. *Zdeněk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha, Lidová kultura, 1938, 182 s.

¹⁵ TEICHMAN, Josef. *Zdeněk Nejedlý, (vydáno ke dni šedesátých narozenin Zdeňka Nejedlého)*. 1. vyd. Praha, Odeon, 1938, 256 s.

¹⁶ JANKO, J., *Jubilejní stati, nekrology a vzpomínky: Příklad Bohumila Němce*. In *Metodické problémy moderní biografistiky*. K vyd. připravily Marie Makariusová a Pavla Vošahlíková, věd. redaktorka Prof. PhDr. Eva Semotanová, Dr.Sc., Historický ústav AV ČR: Aleš Skřivan ml., 2010, 187 s., ISBN 978-80-7286-155-2, s. 125.

avšak přihlédl jsem k badatelským výsledkům z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Šlo zejména o články Petra Čorneje, Josefa Hanzala a Blanky Svadbové.

Z publikací regionálních historiků jsem vycházel především z prací Milana Skřivánka a Jindřicha Růžičky. V Skřivánkově případě byla jako výchozí práce použita jeho poslední velká monografie k dějinám města Litomyšle *Litomyšl 1259-2009. Město kultury a vzdělávání*.¹⁷ V částech, v nichž se věnuji dobovému antisemitismu, jsem přihlížel k publikaci vydané v Polné k stému výročí procesu s Leopoldem Hilsnerem.¹⁸

Některé závěry především v otázkách vnitřního směřování Zdeňka Nejedlého byla práce inspirována výkladem Jiřího Štaifa v jeho knize o Františku Palackém.¹⁹ Přihlédnuto také bylo k některým partiím sborníku věnovanému metodologickým problémům moderní biografistiky.²⁰ Filozofickým východiskem práce byla mimo jiné antiideologická skepse Karla Raimunda Poppera.²¹

Vedle tištěných zdrojů bude v následující práci čerpáno i z elektronických zdrojů, které však vykazují vysokou míru důvěryhodnosti. Půjde zejména o český hudební slovník online, který vydává Kabinet hudební lexikografie při Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.²² Vedle toho pak bude informativně využit digitalizovaný archiv časopisů při ústavu pro českou literaturu Akademi věd České republiky.²³

Mimo tradičních písemných pramenů a literatury bude v práci využit i parafrázovaný rozhovor s pamětníkem, v tomto případě s autorem jednoho z nejvíce použitých textů – s Karlem Bolomským. Jeho informace a postřehy prošly autorizací a budou náležitě označeny. Cenné rady poskytl v osobním rozhovoru též historik Jiří Křesťan, jenž mi mimo jiné laskavě poskytl do tisku teprve jdoucí materiál o dějinách Kabinetu Zdeňka Nejedlého.²⁴

---

¹⁷ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009. Město kultury a vzdělávání*. 1. vyd., ed. Stanislav Vosyka, Litomyšl: Město Litomyšl, 2009, 616 s., ISBN 978-80-254-5129-8.

¹⁸ ČERNÝ, Bohumil – HOZÁK, Jan – PRCHAL, Jan – ŠUP, Milan – VAŠÍČEK, Petr: *Hilsneriáda (k 100. výročí píského procesu)*. Polná: nakladatelství Linda – Jan Prchal Polná, 1999, 194 s. ISBN 80-238-6060-7.

¹⁹ ŠTAIF, Jiří. *František Palacký. Život, dílo, mýtus*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2009. 392 s. ISBN 978-80-7021-981-2. Úvodem aneb pojmy, prameny a literatura, s. 7-17.

²⁰ *Metodické problémy moderní biografistiky*. K vyd. připravily Marie Makariusová a Pavla Vošahlíková, věd. redaktorka Prof. PhDr. Eva Semotanová, Dr.Sc., Historický ústav AV ČR: Aleš Skřivan ml., 2010, 187 s, ISBN 978-80-7286-155-2

²¹ POPPER, Karl Raimund. *Otevřená společnost a její nepřátelé. I, Uhranutí Platónem*. 1. vyd., z angl. Přel. Miloš Calda, Praha: ISE, 1994, 354 s. ISBN 80-85241-53-6; TÝŽ, *Otevřená společnost a její nepřátelé II., Vlna prorocství: Hegel, Marx a co následovalo*. 1. vyd., přel. Jana Odehnalová, Praha: ISE, 1994, 388 s. ISBN 80-85241-54-4

²² *Český hudební slovník osob a institucí /elektronický zdroj/*. Portál Kabinetu hudební lexikografie při Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2006-. /cit. 2010-07-28/. URL: <http://www.ceskyhudebnislovník.cz/>

²³ *Digitalizovaný archiv časopisů /elektronický zdroj/*. Portál Ústavu pro českou literaturu AV ČR, 2001-. /cit. 20010-30-07/. URL: <http://archiv.ucl.cas.cz/>

²⁴ KŘEŠŤAN, J., Kabinet Zdeňka Nejedlého (1953-1990), In Kateřina Bláhová – Ondřej Sládek (eds.): *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.* (Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. 2010), s. 193-215.

1. Život Romana Nejedlého ve světle pramenů a literatury a jeho interpretační výklady

Osobnost Romana Nejedlého představuje látku velmi zajímavou, avšak jistě se vyskytnou v mnohém ohledu oprávněné domněnky, zda by si ho historiografie všimla v tak hojně míře, kdyby se mu nepodařilo přivést na svět jednu z nejkontroverznějších postav moderních českých dějin Zdeňka Nejedlého. Romanovo vystupování ale není úplně spravedlivé sledovat jen z úhlu životních peripetií Zdeňkových. Jeho činnost je totiž poměrně rozsáhlá a mnohvrstevnatá a zejména vydavatelské působení a těsné styky s širokou řádkou kulturních osobností přelomu 19. a 20. století řadí Romana Nejedlého mezi docela ojedinělé zjevy tehdejší doby.

Pokusme se nastínit život Romana Nejedlého tak, jak ho zobrazuje literatura a prameny, přičemž zkusme oddělit účelová tvrzení od faktů a přitom, třeba s využitím pramene dosud nepoužitého, předložit i něco nového. Výsledný obraz by měl být co možná nejvíce plastický, byť nelze pominout, že rankovské *wie es eigentlich war* má také své meze.

1.1 autoři a jejich záměry

Mezi autory, kteří se nějak zmiňují o Romanu Nejedlém, zaujímá nejpřednější pozice hlavně následující skupina. V prvé řadě je nutné jmenovat logicky Romanova syna Zdeňka, který také o Romanovi píše první. O svém otci psal již ve dvacátých letech a nutno říci, že tehdy i později se snažil zachovávat odstup a nijak jeho působení nezveličoval.²⁵ U autorů píšících ve třicátých letech již takovým hodnocením musíme šetřit. Jak hudební a divadelní publicista Josef Teichman (1896-1958)²⁶ tak i lékař s ambicemi v mnoha jiných vědách Miloslav Matoušek (1900-1985)²⁷ byli žáky Zdeňka Nejedlého a svým myšlením se hlásili k radikálnímu socialismu. Jejich studie měly prvoplánově oslavovat oblíbeného učitele, byly mu ostatně věnovány i k životnímu jubileu, a pasáže o Romanu Nejedlém je pouze uvozují.

²⁵ Četné zmínky o otci jsou roztroušeny v následujících pracích: NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl, tisíc let života českého města*. 1. vyd. Litomyšl: Výstavní výbor města Litomyšle, 1934, 256 s., 152 s. příl.; TÝŽ, *Bedřich Smetana. Dílu I., sv. I, Doma*, 1. vyd. Praha: Hudební Maticе Umělecké Besedy, 1924, s. 196.

²⁶ Kromě osobnosti Zdeňka Nejedlého se Teichman zabýval také Bedřichem Smetanou, Ludwigem van Beethovenem a činoherními herci Eduardem Vojanem a Bohušem Zakopalem. Vydal také několik slovníků a encyklopedií k divadlu a hudbě.

²⁷ Matouškovy práce zahrnují lékařskou morálku, kde klade důraz na programový ateismus, o různých lékařských odvětvích i o medicíně v minulosti. Psal též o J.E. Purkyňovi a vysokoškolské učebnice.

Úlohu zde hrála snaha o propagaci komunistické či vyhraněně levicové ideologie. Proto některé stránky činnosti Zdeňkova otce Romana patrně záměrně přehlíželi nebo je vykládali tak, aby zapadaly do obrazu, jež chtěli o svém mentorovi podat. Tento obraz měl být vytvořen podle hodnot co nejvíce blízkých krajně levicovému výkladu světa a v neposlední řadě i podle vkusu takto zaměřeného publika. Zpodobnění Romana Nejedlého mělo těmto potřebám odpovídat.

Nejdůležitějšími pojednáními o osobnosti Romana Nejedlého, jež jsou celé věnovány jeho osobě, jsou práce dvou autorů z padesátých let. Dosti výjimečné postavení zaujímá hlavně nevydaná diplomová práce pozdějšího pracovníka Státního ústředního archivu Karla Bolomského (1931), který ji obhájil na Filozofické fakultě v roce 1954. Už osobnost jejího vedoucího, muzikologa Mirko Očadlíka,²⁸ slibovala, že by nemuselo jít o práci tak ideologicky zasaženou, jak by se dalo na první pohled předpokládat. Ač Očadlík v mládí s Nejedlým spolupracoval a byl také jeho žákem, postupně začal zastávat pozice odlišné: „...trpěl estetickými deformacemi, které se staly po oficiální kritice Ždanova a sovětských orgánů z roku 1948 normou i pro hodnocení české hudby. Primitivně simplifikovanou tvorbu té doby ignoroval a nesledoval ji, na novinkové koncerty Svazu skladatelů nechodil.“²⁹ Zdeněk Nejedlý podle muzikologa Jaroslava Smolky také později bránil Očadlíkovi v napsání souborného díla o Bedřichu Smetanovi, který byl Očadlíkovým celoživotním zájmem, protože se bál kritiky svého vlastního výkladu.³⁰ Ač byla Bolomského diplomová práce tvořena v pohnuté době počínajících padesátých let, její zaměření je věcné a dobou nezasazené. Je také patrné, že osoba vedoucího práce směřovala svého svěřence do sféry hudební vědy.

Druhým autorem, který na rozdíl od Bolomského svou práci vydal, je pozoruhodný historik František Červinka (1923-1981), jenž byl také oponentem Karlu Bolomskému, s nímž i později spolupracoval.³¹ Pojednání o Romanovi Nejedlém, zejména ale analýza života a díla jeho syna Zdeňka jsou Červinkova témata nejznámější a zapadají společně do soukolí jeho

---

²⁸ Jelikož se mi nepodařilo diplomovou práci Karla Bolomského dohledat na Filozofické fakultě, musel jsem vzít za vděk jejímu opisu, který se nachází ve formě jen holého strojopisu v Archivu AV ČR: Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku 1844 do let osmdesátých*, Praha, 1954. 78 s.

Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře hudební vědy. Vedoucí diplomové práce Mirko Očadlík. Nevydaná diplomová práce, inv. č. 211. Jméno vedoucího i mnohé další informace o vzniku diplomové práce mi laskavě sdělil její autor Mgr. Karel Bolomský.

²⁹ *Český hudební slovník osob a institucí* /elektronický zdroj/. Portál Kabinetu hudební lexikografie při Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2006-. /cit. 2010-07-27/. URL:

<http://www.ceskyhudebnislovník.cz/>

³⁰ Tamtéž.

³¹ Rozhovor autora s Karlem Bolomským konaný 29.7. 2010.

vědeckých zájmů.³² K započetí studia obou Nejedlých ale zajisté přispěla i skutečnost, že Červinkova manželka Milada byla v posledních letech života sekretářkou Zdeňka Nejedlého.³³

Knih *Roman Nejedlý a Litomyšl*³⁴ z pera Františka Červinky vydaná v roce 1958 je ale oproti práci Bolomského zatížena dobovými klišé hlavně ideologického charakteru. Zkratkovitost a jen malá kritičnost má opět za účel hlavně nezanechat jakýkoli negativnější dojem na rodině a původu Zdeňka Nejedlého, který byl hlavním objektem Červinkova zájmu. Opět je zde jako negativní pojímáno to, co je i jako negativní prezentováno oficiálními kruhy období padesátých let. Stejně jako u Matouška a Teichmana nebude ani u Červinky Roman Nejedlý líčen na příklad jako schopný obchodník jednající podle potřeb trhu, který je zároveň i loajálním občanem rakouské monarchie, což obě má dostatečnou oporu v pramenech.

Nutno říci, že hodnocení, která Červinka přinesl v šedesátých letech, jsou již kritičtější, a to i v případě Romana Nejedlého. Výsledkem tehdejší Červinkovy práce je monografie o Zdeňku Nejedlém vyšlá v roce 1969.³⁵ Jde o patrně doposud nejlepší biografické pojednání o Nejedlém, byť v některých případech stále ještě nalezneme ideologicky zatížená výkladová klišé. Zajímavostí je, že přehled životních dat Zdeňka Nejedlého pro tuto práci pořídil Karel Bolomský.

Z dalších autorů, kteří psali o Romanu Nejedlém, musíme jmenovat jeho vnučku Zdeňku Nedvědovou, která díky své rodinné vazbě uváděla v úvodním textu k inventárnímu soupisu pozůstalosti Romana Nejedlého fakta nikde jinde nepublikovaná.³⁶ Důležité poznatky především k osobnosti a činnosti Zdeňka Nejedlého přinesl i Kabinet Zdeňka Nejedlého při Československé akademii věd. Je tomu tak zejména na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let a najdeme zde i některá nová hodnocení k Romanovi Nejedlému. V současnosti je připraven do tisku pozoruhodný článek Jiřího Křesťana k dějinám tohoto ústavu.³⁷

Díličí studie k Romanu Nejedlému vyšly i v jeho nejznámějším působišti, tedy v Litomyšli. Cenné jsou příspěvky dlouholetého sbormistra zpěváckého spolku *Vlastimil Jaromíra*

---

³² Červinka napsal životopisy Karla Marxe i Bedřicha Engelse, zabýval se též kulturou ve vztahu k dramatickým událostem jako byly revoluce, okupace nebo Hilsnerova aféra. Také v jeho díle najdeme témata národního obrození a publikoval též o monografie o „apoštolech socialismu“ F.N. Babeufovi, Charlesi Fourierovi a Robertu Owenovi.

³³ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý, Studie s dokumentárními přílohami*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1969, s. 366.

³⁴ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl. Z tradic pedagogické a osvětové práce našich učitelů*. 1. vyd. Pardubice: Krajský dům osvěty, 1958, 89 s.

³⁵ ; v současné době připravuje novou monografii o Zdeňku Nejedlém Jiří Křesťan.

³⁶ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, *Úvod k inventáři fondu Romana Nejedlého*, napsala Dr. Zdeňka NEDVĚDOVÁ 23. listopadu 1972. nepaginováno.

³⁷ KŘEŠŤAN, J., Kabinet Zdeňka Nejedlého (1953-1990), In Kateřina Bláhová – Ondřej Sládek (eds.): *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.* (Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. 2010), s. 193-215.

Metyše.³⁸ Tento farář církve československé, který se nakonec stal nejdéle sloužícím sbormistrem *Vlastimila* (vedl soubor od počátku 20. let do konce let 50.)³⁹ a který dlouho představoval jednu z hlavních kulturních osobností Litomyšlska, ve svých příspěvcích také hodnotil úsilí Romana Nejedlého bez ideologických konotací. Metyš ve třicátých letech spolupracoval se Zdeňkem Nejedlým na mnoha podnicích, za všechny uvedme Smetanovy slavnosti v roce 1934.⁴⁰ Jaromír Metyš a jeho rodina byli ale také oběťmi komunistické totalitní perzekuce v 50. letech. Ve vykonstruovaném procesu byli spolu s mnoha jinými mladými lidmi odsouzeni i synové Jaromíra Metyše,⁴¹ on sám musel Litomyšl z donucení opustit v roce 1958. O roli Zdeňka Nejedlého během procesu se stále spekuluje. Existuje jen tradované ústní svědectví, že deputaci matek nespravedlivě souzených, které za ním přijely do Prahy, nepřijal či odmítl.

---

³⁸ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, rukopisy, METYŠ, J., *O litomyšlském hudebním životě*, strojopis, 3 s., inv. č. 212a; TÝŽ, *Sto let od narození Romana Nejedlého*, strojopis, 4 s., inv. č. 346 (článek vyšel ve Východočeském kraji 9. dubna 1944, č. 15 a 16); TÝŽ, *Za hudebním skladatelem Františkem Vognerem (25. března 1850 – 23. listopadu 1930). Od Trstenické stezky. Vlastivědný sborník okresu litomyšlského, poličského a vysokomýtského*, říjen-listopad 1930, ročník 10 (1930-1931), č. 2-3, s. 81-85.

³⁹ Regionální muzeum Litomyšl, fond Vlastimil, kt. 2, Knihy zápisů výborových schůzí; kt. 5, seznamy členů.

⁴⁰ Nejedlý Metyše seznámil s Šéfem opery Národního divadla Otakarem Ostrčillem a zprostředkoval uvedení opery *Hubička*. Bylo to první spojení Opery ND s *Vlastimilem*, které bylo ve 30. letech i později (po smrti Ostrčila s Ferdinandem Pujmanem) mnohokrát s úspěchem opakováno. Model byl obvykle takový, že Opera poskytla sólisty a Metyš zajistil a secvičil orchestr a sbor. Úroveň byla při tom vysoká. Regionální muzeum Litomyšl, fond Vlastimil, karton 4, doklady a vůčtování koncertů; karton 2, Knihy zápisů výborových schůzí.

⁴¹ O procesech v roce 1950 nejnověji: SKŘIVÁNEK, Milan, *Litomyšl 1259-2009, město kultury a vzdělávání*, 1. vyd, Litomyšl: Město Litomyšl, 2009, kap. Budování socialismu, s. 457-460.; dále: BOŠTÍK, M., *Monstrproces Strážský a spol., Litomyšl 1950. Historická studie o síle a slabosti poválečného člověka*. Litomyšl, Regionální muzeum v Litomyšli, 2004, 81 s. ISBN 80-239-2449-4; *Zkouška odvahy. Příběhy nezletilých politických vězňů padesátých let*, autoři textů Ondřej Bratinka, Martin Boštík, Praha, Ústav totalitních režimů, 2008, 72 s., ISBN 978-80-87211-13-7

1.2 původ, vzdělání a první pracoviště

O narození Romana Nejedlého pochybnosti příliš nepanují. Narodil se 9. dubna 1844 v Dětenicích č.p. 9.⁴² Domácí prostředí lze klasifikovat jako velmi živé, neboť malý Roman měl osm sourozenců. Rodokmen Nejedlých, sahající až k záznamům urbáře panství Rohozeckého z roku 1687, sestavil poprvé ze všech autorů píšicích o Romanovi Nejedlém až František Červinka v padesátých letech. Miloslav Matoušek a Karel Bolomský začínají své životopisné sondy Romanovým otcem Vítem, jenž je popisován jako „*venkovský člověk a dobrý hospodář, rozšafný a spořivý*“, který prý vynikal i ve svém prostředí písmáctvím a platil zde za „*přemýšlivého mudrlanta*“, k němuž je dobré chodit pro radu a „*poslouchat jeho názory*.“ Tento popis se poprvé objevuje u Matouška v jeho spisu věnovanému Zdeňku Nejedlému k šedesátinám.⁴³ Téměř doslovně ho později přejal i Červinka⁴⁴ s Bolomským.⁴⁵ Matoušek měl blízký přístup k Zdeňku Nejedlému, a tak je velmi dobře představitelné, že měl informace přímo od něj a navíc mohl mít k ruce i rodinou kroniku, jíž si Roman Nejedlý psal. O tom, že byl Vít Nejedlý poměrně dobře prosperující sedlák a později pekař⁴⁶ se ani jeden z autorů nezmiňuje.

Obraz originálního, prostého, avšak jistě inteligentního Víta Nejedlého doplňuje Karel Bolomský ještě zmínkou o jeho politické angažovanosti v revolučním roce 1848, kdy jeho podpis najdeme pod peticí „*chudých občanů z panství Dětenice k českému národnímu sněmu*“.⁴⁷ Přijmeme-li hypotézu o stálé přítomnosti prvků mýtického chování v lidském společenství tak, jak ji formuloval Mircea Eliade,⁴⁸ můžeme Víta Nejedlého považovat za jednoho z „hrdinů“ rodinné mytologie Nejedlých, jehož je nutné a správné následovat. Nejznámější člen rodiny Zdeněk po Vítovi pojmenoval svého syna a také jeho velká a brzo realizovaná touha po veřejné angažovanosti je dostatečně známá.

---

⁴² VOJTÍŠEK, F., *Libáň. 650 let města*, jubilejní publikace, autoři: F. Vojtíšek, L. Lukáš, úvod: Libor Novotný, Libáň, Osvětová beseda, 1974, 99 s.

⁴³ MATOUŠEK, M., *Zdeněk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha, Lidová kultura, 1938, s. 8.

⁴⁴ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl. Z tradic pedagogické a osvětové práce našich učitelů.*, Krajský dům osvěty v Pardubicích, 1958, s. 15.

⁴⁵ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 1.

⁴⁶ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ ELIADE, M., *Dějiny náboženského myšlení. IV, Od epochy objevů po současnost*. Z německého originálu... přeložil Jiří Hoblík, 2. opr. vyd. Praha: OIKOMENH, 2008. 551 s. ISBN 970-80-424-4 (v knize neuvedeno: váz.).

I z pouhých tří dochovaných listů synovi⁴⁹ lze vyčíst pevné sepětí Víta Nejedlého s půdou a hospodářstvím. Píše o cenách obilí, o tom, co je potřeba zasít a také se v každém dopise zmiňuje o majetkových záležitostech, zejména o daních a různých pohledávkách, které má u místních lidí. Polnosti prý drží pro syna, což je možná jeden z důvodů, proč byla později v roce 1880 koupě velkého domu v Litomyšli č.p. 218 Na Panských valech připsána na Romanovu manželku Kateřinu.⁵⁰ Vít Nejedlý si patrně dlouho představoval pro svého syna jinou budoucnost než učitelskou, k níž se Roman Nejedlý dostal až po dvouleté úřednické epizodě při okresním úřadě v Libáni, kam ho otec přivedl. Tato práce byla ale Romanovi Nejedlému cizí: „*I odhodlal jsem se konečně říci to otci a pohovořiti o maření času, jenž trávím u soudu.*“⁵¹

Jedním z mála vzorů, k nimž se Roman Nejedlý vždy hlásil, je jeho učitel z obecné školy v Osenicích Josef Foerster, děd skladatele Josefa Bohuslava Foerstera. Jediný Miloslav Matoušek postavu osenického učitele a varhaníka nezmiňuje, ale je to v tomto případě asi pouze nedopatření, protože Nejedlého úcta k jeho prvnímu učiteli byla dostatečně známá. Je to patrné třeba na článku, který Roman Nejedlý publikoval ve známém učitelském časopisu *Posel z Budče*, v němž Foerstera nazývá „*učitelem učitelů*“.⁵² Vedle stopy pedagogické akcentuje František Červinka i dráhu Romana Nejedlého spojenou s hudbou, takže si začátků u Foersterů, „...*nejhudebnější české rodiny 19. věku*...“⁵³, všímá o to výrazněji.

Josef Foerster učil v Osenicích spojených s Dětenicemi plných padesát let⁵⁴ a v jeho osobě se ukazuje „...*typické naše kantorství minulých dob*...“⁵⁵, kdy učitel představuje i pedagoga hudebního s povinnostmi směrem k chrámovým kůrům. Červinka si v této souvislosti všímá specifik českého prostředí, kde pojem kantor splývá s pojmem učitel, což je rozdíl oproti protestantským německým oblastem, kde existovali kantoři z povolání specializovaní čistě na zpěv a chrámovou hudbu.⁵⁶ Červinka akcentuje působení rodiny Foersterů na Jičínsku logicky proto, že jako historik znal podmínky vzniku intelektuálních elit počínající druhé poloviny devatenáctého století jistě lépe než Matoušek a Teichman. Porovnání s německými oblastmi však uvádí až v monografii o Zdeňku Nejedlém z roku 1969. Jakékoli zmínky o německém

---

⁴⁹ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní – přijatá, Vít Nejedlý.

⁵⁰ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

⁵¹ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, autobiografie R. Nejedlého, Rkp. 30/476, sign. 336/39.

⁵² NEJEDLÝ, R. Josef Foerster, řídící učitel v Osenicích na odpočinku. *Posel z Budče*, 1877, roč. 8, č. 49, s. 798-800.

⁵³ NEJEDLÝ, Z., *Jos.B. Foerster*. V praze: Komorní hudební závod Mojžíra Urbánka, 1910, s. 3-4.

⁵⁴ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 16.

⁵⁵ NEJEDLÝ, Z., *Jos.B. Foerster...*, s. 3.

⁵⁶ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý...*, s. 18.

živlu v Čechách předtím byly patrně kontroverzní. Matouškovi a Teichmanovi v napjatém kontextu roku 1938, kdy jejich práce shodně vyšly jako blahopřání k šedesátinám Zdeňka Nejedlého, německé souvislosti neseseděly. Oba jako komunisté určitě vnímali ohrožení tehdejšího státu i osobně a jejich text o Nejedlém měl mimo jiné úlohu manifestační.

Skutečnost, že Roman Nejedlý navštěvoval kvůli osvojení hlavního jazyka monarchie i německou hlavní školu v Liberci a reálku v Jičíně, popisuje z našich autorů pouze Karel Bolomský (ten měl ovšem výhodu v tom, že práce nevyšla publikačně).⁵⁷ Přitom autobiografii Romana Nejedlého, kde jsou tyto souvislosti zmíněny, František Červinka prokazatelně znal. Několikrát z ní ostatně citoval. „*Němčení*“ však bylo bráno jako velké negativum, a i když byl obraz Nejedlého jako nějak přehnaně *němčícího* nespravedlivý, raději byly výše zmíněné skutečnosti o německém vzdělání vynechány.

Bolomský s Červinkou znali korespondenci Foerster s Romanem Nejedlým a shodně uvádějí příklady oboustranné náklonosti. Roman Nejedlý svou úctu k učiteli, na něhož nikdy nezapomněl, demonstroval kromě jiného výše zmíněným oslavným článkem. Josef Foerster se mu zase odvděčil darem, „...*který považoval za nejdražší...*“ – svými notami.⁵⁸ V tomto bodě ale trochu popravme Červinkovo tvrzení. Foerster Nejedlému totiž většinu not poskytl pouze k opsání, dědil je samozřejmě syn.⁵⁹ Bolomský si všímá i formulky „*pro memoriam dedit*“, již Foerster své věnování doprovodil.⁶⁰

Foersterovy dopisy nejsou ale jen dokladem nadstandardního vztahu mezi žákem a učitelem, který trval i po dlouhých letech. Josef Foerster, ač mu byla na rozloučenou v Osenicích uspořádána velká slavnost, neodcházel v dobrém. Několik dopisů věnoval líčení asi nepřiliš korektně vedených tahanic o jím uvolněné místo.⁶¹ V žaludku ležel Foersterovi zejména předseda místní školní rady Beránek, jehož opakovaně nazývá „Diokleciánem“, ale také představitelé osenické farnosti, na něž ve svých skoro osmdesáti letech (narodil se 31.12. 1804⁶²) napsal kromě jiného dlouhý patnáctislokový kuplet⁶³ a píseň nadepsanou „*Sedm let jsem u vás sloužil a nic jste mi nedali*“.⁶⁴ Kromě tradiční foersterovské dlouhověkosti (i vnuk Josef Bohuslav se dožil jedenadevadesáti let) tyto dopisy svědčí minimálně o určité míře

⁵⁷ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 5.

⁵⁸ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 16.

⁵⁹ Archiv AV ČR, Josef Foerster Romanu Nejedlému, dopis ze 7.9. 1877.; Roman Nejedlý Josefu Foersterovi, dopis z 4.10. 1877.

⁶⁰ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 4. Také Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Josef Foerster, dopis psaný těsně po 8. září 1878.

⁶¹ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Josef Foerster Romanu Nejedlému, dopisy z počátku září 1877, 25.11. 1877, 18.4. 1882 aj.

⁶² Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Josef Foerster Romanu Nejedlému, dopis z 16.12. 1885.

⁶³ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Josef Foerster Romanu Nejedlému, dopis z 1.5. 1882.

⁶⁴ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Josef Foerster Romanu Nejedlému, nedatovaný dopis, asi z r. 1880.

svěžesti, jíž se ještě ve vysokém věku Josef Foerster těšil, byť jsou jejím důkazem hlavně několikastránkové dopisy plné bez chyby psaných stížností na křivdy a nepořádky světa a na zdraví. Kromě hluboce lidské potřeby postěžovat si cítíme z Foersterových listů i bezmeznou důvěru, jež u něj Roman Nejedlý požíval. Foerster též sledoval s uznáním Nejedlého vydavatelskou činnost⁶⁵ a byl velmi účastný při nervovém onemocnění svého bývalého žáka.⁶⁶

Po absolvování německé hlavní školy v Liberci a jednoho roku na německé reálce v Jičíně dokončil Roman Nejedlý zbylé dva roky na české reálce v Praze.⁶⁷ Zdeňka Nedvědová uvádí, že na reálce v Praze byl jen posledním rokem,⁶⁸ předchozí údaj pochází z litomyšlské kroniky chlapecké školy a zaznamenal ho tam sám Nejedlý. Možné je, že měl tendenci umenšit vliv německého školství na své vzdělání.

Vysvědčení měl však výborné a otcem vyjednané místo praktikanta-koncipisty se mu příliš nelíbilo, navíc Praha ho patrně uchvátila. Zřejmě už na reálce poznal na příklad Adolfa Heyduka.⁶⁹ Sám později ve své biografii popsal problémy, které na úřadě v Libáni měl. První rok totiž ani nebyl placen, neboť si musel „*přivykati pracem písarským*“.⁷⁰ Druhý rok již určitou peněžní odměnu dostával, ale jeho nechuť se zvyšovala. Svoje poslání viděl v povolání, k němuž ho mohla inspirovat postava Josefa Foerstera a otec, patrně i s ohledem na bídne platové podmínky u libáňských úřadů, svolil k odchodu Romana Nejedlého zpátky do Prahy tentokrát na učitelský ústav.

František Červinka ve své knize popisuje negativa, která s sebou kariéra učitele nesla. Šlo totiž opět o nepříliš dobré hmotné zabezpečení a také tísnivý politický dohled na české vlastenecké pedagogy.⁷¹ Ale Foersterův příklad táhnul, což lze vidět i v tom, že Nejedlý záhy po svém příchodu do Prahy začal navštěvovat proslulou hudební školu Františka Blažka, který učil harmonii a hře na varhany.⁷² To je jediná jistá informace, již o tehdejších aktivitách Romana Nejedlého máme. Ostatní se totiž dosti rozcházejí. Podle Romanova syna Zdeňka začal hrát na housle v Mikulášském divadélku pod vedením pozdějšího kapelníka Národního divadla Adolfa Čecha.⁷³ Ochotnické divadlo Františka Švestky působící na Starém Městě

---

⁶⁵ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Josef Foerster Romanu Nejedlému, dopis z 1.5. 1882 a zejména z 31.8. 1882.

⁶⁶ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Josef Foerster Romanu Nejedlému, dopis z 20.10. 1884.

⁶⁷ Státní oblastní archiv v Zámrsku, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, mezifondový soubor kronik, Kronika chlapecké školy 1811-1889, kr. č. 315, s. 59.

⁶⁸ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 17.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž, s. 19.

⁷³ NEJEDLÝ, Z.,

zvané i Mikulášské patrně opravdu bylo jedním z působišť Romana Nejedlého, avšak Romanova vnučka Zdeňka Nedvědová společně s Františkem Červinkou uváděli, že zde hrál na flétnu.⁷⁴

Červinka navíc trochu zmatečně cituje samotného Romana Nejedlého, který v jednom ze svých článků napsal, že v Švestkově soukromém divadélku působil „*po boku vynikajícího cellisty Karla Čecha*.“⁷⁵ Podle dosti hodnověrného českého hudebního slovníku byl ovšem Nejedlého vrstevník Karel Čech, mladší bratr dirigenta Adolfa Čecha, vynikajícím operním pěvcem a nikoli cellistou. Později dokonce nastudoval prakticky všechny basové role ve Smetanových operách a podílel se také na mnoha premiérách Antonína Dvořáka včetně jeho velkých oratorií.⁷⁶ Lze si poměrně dobře představit, že začínající Karel Čech, který ostatně v divadélku bratrovi vypomáhal i jako kapelník, uměl hrát i na violoncello, avšak zda měl sotva osmnáctiletý Roman Nejedlý už v té době schopnost hrát v orchestru flétnu i housle zároveň, se už patrně nedozvíme. Svědčilo by to o poměrně vysokém stupni hudebního nadání, ostatně je známo, že oba nástroje ovládal a vydal k nim později i učebnice.

Počínající šedesátá léta jsou ovšem pro Romana Nejedlého velmi šťastným obdobím, a to nejen proto, že je v srdci českého hudebního dění, ale také kvůli své přítomnosti na pražském Ústavu pro vzdělávání učitelů v Panské ulici.⁷⁷ Všichni autoři až na Matouška s Teichmanem, pro něž byla fáze vzdělávání Romana Nejedlého přílišnou marginálií na cestě k vylíčení hlavního tématu (tj. osobnosti Zdeňka Nejedlého), uváděli celou plejádu vynikajících profesorů učitelského ústavu, s nimiž se Roman Nejedlý tehdy měl možnost setkat.

Jako první bývá historiky písíci o Romanu Nejedlém uváděn mezi profesory na učitelském ústavu v Praze Karel Slavoj Amerling. Tento zakladatel prvního učitelského ústavu v Čechách měl asi skutečně pro Romana Nejedlého význam největší. Amerling jako propagátor Komenského a především jeho názorné pedagogické metody byl pro Nejedlého vysoce inspirativní. Jeho metodu názorného vyučování nadšeně přijímal a později ji i úspěšně rozvíjel ve svém učitelském poslání. Metodické pomůcky a učebnice, které Nejedlý později vyráběl a psal v intencích Amerlingových a jež doplňoval snahou o větší zábavnost, slavily úspěchy na výstavách a učitelských sjezdech na krajské i zemské úrovni.⁷⁸ Pansofista

---

⁷⁴ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

⁷⁵ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 19.

⁷⁶ *Český hudební slovník osob a institucí* /elektronický zdroj/. Portál Kabinetu hudební lexikografie při Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2006-. /cit. 2010-07-28/. URL: <http://www.ceskyhudebnislovník.cz/>

⁷⁷ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 6.

⁷⁸ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 31.

Amerling, který byl vzděláním lékař a věnoval se vedle pedagogiky také zoologii, entomologii, ovocnářství, botanice či chemii, však zřejmě vlivnil Romana Nejedlého i dalšími zájmy. Nejen že se i Roman Nejedlý později pokouší rozvíjet činnost na několika polích zároveň, ale počátkem devadesátých let si patrně vzpomene na Amerlingovy příručky⁷⁹ a absoluuje kurs „z běhu štěpařského“⁸⁰ tj. roubování ovocných stromů. Tato zvláštní epizodka v životě Romana Nejedlého patrně autorům natolik nezapadala do linie jejich pojednání, že ji vůbec neuvedli.

Jedním z nejpřipomínanějších Amerlingových děl bylo vybudování na svou dobu velmi pozoruhodného učitelského ústavu, na němž se vzdělávalo kromě Romana Nejedlého učitelstvo z celých Čech a na němž působili vedle netradiční osoby ředitelovy i další zajímaví profesori.

V kontextu doby druhé poloviny padesátých let dvacátého století je příznačné, že si tehdy František Červinka vybral k charakteristice vedle Amerlinga „vlasteneckého kněze“ Jana Karla Škodu. Prý na Romana Nejedlého nejvýrazněji zapůsobil, avšak toto tvrzení Červinka nijak nedokládá. Roman Nejedlý Škodu vnímal patrně zcela stejně jako jiné své profesory, kteří by jinak stáli také za stejně dlouhý portrét jako je v Červinkově knize ten Škodův.

Mladého Nejedlého učil na příklad Josef Bačkora, nadšený vlastenecký pedagog, který navíc pocházel z chudých poměrů. Většímu rozepisování ale mohla v realitě padesátých let dobře zabraňovat okolnost, že Bačkora byl také polonofil a v době Červinkovy práce na knize (konkrétně v roce 1956) docházelo v Polsku k jednomu z prvních vystoupení proti komunistické totalitě v rámci východního bloku a jakákoli zmínka o severním československém sousedu mohla podráždit cenzurní orgány.

Stejně tak zajímavou osobností z dějin pedagogiky je i další Nejedlého profesor z učitelského ústavu - Vincenc Bíba. Životopisec Jana Jakuba Ryby, dlouholetý pedagog na ústavech pro vzdělávání učitelů a zejména učitelek možná nebyl vhodným objektem kvůli autorství široce pojatých německých mluvnic.⁸¹ Zajímavé by jistě bylo i zpodobnění oblíbeného Petra Mužáka, manžela Karoliny Světlé.

Soudě podle Škodova díla byl jejich autor spíše vlastenecky smýšlející katolický kněz, jehož sociální myšlení koreponduje s křesťanskou láskou k bližnímu, byť se v interpretaci historických faktů opírá o Palackého pojetí dějin. To ale mohlo vyhovovat komunistickému

---

⁷⁹ AMERLING, Karel. *Budoucnost ovocnictví a ovocnářství českého*. Podává Karel Amerling, Praha: Nákladem c.k. vlst.-hospodářské společnosti, 1871, 40 s.

⁸⁰ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

⁸¹ *Světlozor II*, ročník 23/1889, číslo (sešit) 24 (č. 47,48), s. 562-563. *Digitalizovaný archiv časopisů /elektronický zdroj/*. Portál Ústavu pro českou literaturu AV ČR, 2001-. /cit. 20010-30-07/. URL: <http://archiv.ucl.cas.cz/>

výkladu odpovídajícímu době, v níž Červinka psal a opírajícímu se na příklad o některé pozdní práce Zdeňka Nejedlého. Nijak nevadilo, že je obsírně kritizoval na příklad historik a člen mladší generace Gollovy školy Jan Slavík.⁸² Ten byl ostatně z tehdy pochopitelných důvodů už dávno umlčen.⁸³

Červinkovu rozsáhlejší zmínku o Janu Karlu Škodovi je nutné brát jako úlitbu dobové atmosféře, v níž bylo příhodné, že o Škodovi psal Ladislav Zápotocký, průkopník dělnického hnutí v Čechách a otec druhého komunistického prezidenta, jenž zemřel rok před vyjitím knihy o Romanu Nejedlém. Červinka v ní Zápotockého charakteristiky rozsáhle cituje a přidává i některé své. Zaujmu zde historická a politická klišé vycházející z blízkosti obrozeneckého dějepisectví na straně jedné a „pozděnejedlovského“ dějepisectví snažícího se být marxistickým a tedy oficiálním na straně druhé: „*Při výkladu historie českého národa (Škoda, pozn. aut.) objasňoval vrcholný význam husitských tradic revolučních i hluboký národní úpadek v době pobělohorské... demaskoval reakční německé i klerikální falšovatele českých dějin, varoval před šovinismem i světoobčanstvím zbohatlíků, před kolaboranty ,panskými, zpanštělymi a sprostými', kteří ,se ondy zdravou červenou barvou honosí', avšak během času rakouskou ,žloutenici' dostanou; Škoda nenáviděl vykořisťovatele, kteří chtějí ,celý svět vecpati do bezedných kapes', odrodilé byrokraty a ,perojezdce', spoléhající na to, že ,v Rakousku jsou ouplatky mocnou pákou'. Škoda varoval do budoucna lid před těmi živly, které jako polekané vlády v r. 1848 se dokonce dožebravaly pro své bořící se trůny podpory a ochrany u toho lidu, který dříve léta odíraly*“.⁸⁴ Objevuje se zde silně zjednodušující rétorika, pro niž je typické pojmání husitství jako jevu pouze pozitivního a doby pobělohorské jako období všeobecného temna, stejně jako identifikace nepřátel nijak nedefinovaného „lidu,“ kteří jistě pocházejí z řad Němců, církve nebo lidí, kteří zbohatli či pracovali ve státních službách.

Černobílé vidění charakteristické pro oficiálně předkládané výklady světa ve všech totalitních společnostech, bylo vždy pro určitou část společnosti lákavé, neboť zbavovalo člověka nepřijemného a obtížného hledání a dávalo jednoduché odpovědi. Ruku v ruce s tím přenášelo velký díl někdy dosti tíživé odpovědnosti za svůj život na stát, což také mnohým vyhovovalo. Vedle období okupace jsou padesátá léta obdobím nejtěžšího antidemokratického útlaku postihující zcela samozřejmě i vědu, která musí ignorovat své

---

⁸² BOUČEK, J., *Jan Slavík o zániku ČČH a Nejedlého Dějinách národu českého*. In *Soudobé dějiny* 2007/1, s. 190-226; recenze J. Slavíka *Ruská revoluce a Lenin Z.Nejedlého* In *Slovanský přehled*, roč. 1(1938), s. 1-18.

⁸³ BOUČEK, Jaroslav. *Jan Slavík. Příběh zakázaného historika*. 1. vyd. Praha: HaH, 2002, 250 s. ISBN 80-7319-006-0.

⁸⁴ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 18-19.

vlastní poslání, jímž je vedle výzkumu i diskuse, verifikace faktu a kritika. Praxe zvlášť v obdobích uvolnění mohla být přece jen trochu odlišná, jisté však je, že ony úlitby oficiálním klišé musely být ve vědecké práci přítomny.

Je jistě možné se domnívat, že právě vyložená charakteristika platila i pro dílo Františka Červinky *Roman Nejedlý a Litomyšl*. Červinkovy teze líčící Romana Nejedlého jako osobnost, která stála blízko rodícímu se revolučnímu vlasteneckému proletariátu, v mnoha ohledech nesedí a jsou spíše ideologickou manipulací. V závislosti na výše citovaný úryvek, v němž Červinka doplňoval typizaci Ladislava Zápotockého, je totiž možné ukázat i Romana Nejedlého jako němčícího světoobčanského zbohatlíka, jenž se stýká s klerikály a kolaboruje s vládou. Už bylo uvedeno, že kvůli zvládnutí němčiny navštěvoval Roman Nejedlý německou hlavní školu v Liberci a pak i německou reálku v Jičíně. Obraz „němčícího“ Nejedlého může být ještě pravděpodobnější, když uvedeme, že když nastoupil na své první místo podučitele na farní škole v Mnichově Hradišti, přivydělával si též výukou v německé privátní škole⁸⁵ a později neopomněl na příklad svou úspěšnou houslovou školu vydávat i v němčině.⁸⁶

Jako „světoobčan“ hovořil vedle mateřského jazyka a němčiny i francouzsky⁸⁷ a velmi rád cestoval – navštívil Paříž, Kostnici, Rusko, Benátky atd.⁸⁸ Na tyto cesty, jež byly tehdy na učitele zcela mimořádným počinem, si vydělal čilou obchodní činností, jejímž předmětem bylo vydávání učebnic, učebních pomůcek, mužských i smíšených sborů, avšak i průvodců a návodů.⁸⁹ Dařilo se mu jistě dobře, protože si koupil honosný dům dělající dojem „panského sídla.“⁹⁰ Charakteristiku „zbohatlíka“ by tedy splňoval také.

A klerikál kolaborující s vládou? Kromě skutečnosti, že sám Jan Karel Škoda byl horlivým knězem a kromě Nejedlého osobního přátelství s litomyšlským děkanem Šantou by zmíněné nálepce odpovídalo na příklad zkomponování oslavného *Te Deum* k výročí čtyřicetiletého panování Františka Josefa I.⁹¹, vydání oslavného *Hymnu* k výročí padesátému, soubory písní

⁸⁵ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 9.

⁸⁶ NEJEDLÝ, Roman. *Dritte position auf der Violine: Als Fortepiano zu sciner „Praktischen Violin-Schule“*, von Roman Nejedlý, Prag: Knapp, 1881, 4, 32 s.; TÝŽ, *Dritte position auf der Violine: opus 19*. Bearbeitet von Roman Nejedlý, Zweite Auflage, Prag: M.Knapp, 1907, 4, 32 s.; TÝŽ, *Zweite, vierte, fünfte und die übrigen Positionen auf der Violine*. Bearbeitet von Roman Nejedlý, Prag: Knapp, 1884, 35 s.

⁸⁷ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

⁸⁸ HODURA, Q., *O mládí Zdeňka Nejedlého*. In: *Padesát let Zdeňka Nejedlého*, red. Bedřich Bělohlávek, Praha 1928, nepaginováno.; Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

⁸⁹ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, Přílohy: soupis děl a vydavatelské činnosti RN.

⁹⁰ HODURA, Q., *O mládí Zdeňka Nejedlého...*

⁹¹ NEJEDLÝ, R., *Te Deum laudamus: Op. 34*, R. Nejedlý, Kr. Vinohrady: R. Nejedlý, 1 sv.; Regionální muzeum Litomyšl, fond Roman Nejedlý, kt. 12/A.

*Vlasti a králi, Den Páně, Zdrávas Maria, Sestupte Andělé!, Otčenáš*⁹² a mnohé další, nehledě na vyznamenání, jež získal od Jeho veličenstva korunního prince Rudolfa či arcikněžny Markéty.⁹³ K sedmdesátinám mu navíc považoval za vhodné poblahopřát i hrabě Bohuslav Kolowrat.⁹⁴

Takováto zkratkovitá hodnocení ale nejsou cílem této práce, je však nutné způsob jejich konstrukce uvést pro lepší názornost dále vykládaných ideologicky podmíněných soudů, které v pojednáních o Romanu Nejedlém najdeme.

Po absolvování učitelského ústavu se Roman Nejedlý vrátil do rodného kraje a konečně nastoupil do svého vysněného povolání. Prvním místem byla pozice podučitele v české veřejné škole v Mnichově Hradišti, kam nastoupil k 1. říjnu 1863.⁹⁵ Již víme, že si zde přivydělával v privátní německé škole, kde připravoval děti ke zkouškám ve 4. třídě.⁹⁶ Jeho aktivity ale byly daleko širší a samozřejmě zahrnovaly hudbu. Působil na zdejším kůru, kde hrál na varhany, zapojil se do zpěváckého spolku a také začal hrát u ochotníků. Této činnosti hned u počátků profesního života si všimli jak Bolomský, tak i Červinka, který však navíc dovozuje, že kolegové se trochu báli, aby Nejedlý nenarušoval „*ustálený běh školy*.“⁹⁷

Nejdůležitější událostí v této tři roky trvající životní etapě však pro Nejedlého jistě bylo seznámení s Kateřinou rozenou Bubákovou (sňatek s ní proběhl v Bělé 27. září 1869⁹⁸). Červinka ji líčí, a vychází také z tradičního zdroje informací tj. vzpomínkové statě Quido Hodury, jako vzor ctností – byla věrná, bezmezně oddaná, a přece energická a samostatná žena. Navíc „...*pocházela ze staré, vlastenecké rodiny učitelské a Nejedlý s netajenou úctou vzhlížel i k jejímu otci Janu Bubákovi, tehdy učiteli na Klášteře u Mnichova Hradiště*...“⁹⁹ O Kateřině Nejedlé se poměrně dost rozepisují i Miloslav Matoušek a Josef Teichman. Je to logické, šlo o matku jejich hlavního objektu zájmu. Teichman ji popisuje jako „*dárkyni živé atmosféry*“, po níž Zdeněk Nejedlý zdědil „...*duchovní jemnost, její odolnost a optimismus, ano i její podobu*.“¹⁰⁰ Matouškova charakteristika vycházející ze vzpomínek Quido Hodury

⁹² Regionální muzeum Litomyšl, fond Roman Nejedlý, kt. 12/A.

⁹³ Regionální muzeum Litomyšl, fond Roman Nejedlý, kt. 12/B.

⁹⁴ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá – dodatky, inv. č. 218-242, hrabě Bohuslav Kolowrat, dopis z 9.4. 1914.

⁹⁵ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

⁹⁶ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 9.

⁹⁷ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 20.

⁹⁸ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 12.

⁹⁹ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 20.

¹⁰⁰ TEICHMAN, J., *Zdeněk Nejedlý, (vydáno ke dni šedesátých narozenin Zdeňka Nejedlého)*. 1. vyd. Praha, Odeon, 1938, s. 25.

nezní na začátku úplně lichotivě (což je ale patrně dílem už Hodurovy nešikovné formulace), byla to prý „...sebevědomá, někdy až pyšná žena..“, jinak ale pracovitá, šetrná a dobrá hospodyně.¹⁰¹ O tom, že byla Kateřina Nejedlá aktivní možná svědčí skutečnost, že právě na ni byl připsán honosný dům, jenž si manželé Nejedlí koupili v Litomyšli v roce 1880, přičemž figurovala i při jeho prodeji v roce 1893.¹⁰² Ovšem tato záležitost má velmi pravděpodobně souvislosti finanční, bylo to jistě výhodné pro podnikajícího Nejedlého i při podávání žádosti o císařské stipendium pro studující syny Bohuslava a Zdeňka.¹⁰³

V Mnichově Hradišti strávil Roman Nejedlý tři roky života, avšak opravdovou změnou pro něj byl přechod do klášterní hlavní školy v Bělé pod Bezdězem, kde se nadechl k literární činnosti. František Červinka popisuje, jak ho zdejší kolegové přijali podstatně vřeleji než dříve v Hradišti, a že byl zdejší pobyt v mnohém inspirativní. Červinka zde vychází z dnes neznámé autobiografie Romana Nejedlého, v níž se její autor vrací i k předchozímu působišti: „...v Hradišti jsem strávil tři léta jakoby ve spánku.“¹⁰⁴

Důležitost dobrého životního nastartování, jež Roman Nejedlý absolvoval v Bělé pod Bezdězem, připomněl i Karel Bolomský a ostatní autoři. Vedle toho všichni autoři svorně připomínají seznámení se synem slavného otce – botanikem a meteorologem Emanuelem Purkyněm. Zvláště si toho všímá Miloslav Matoušek, který byl vzděláním lékař a napsal o geniálním fyziologovi Janu Evangelistovi Purkyňovi knihu. Emanuel Purkyně učil v Bělé na České lesnické škole a možná Romana Nejedlého podněcoval i svým cestovatelstvím. Matoušek si pro něj typicky všímá, že působil v Rusku.¹⁰⁵

Prostředí mezi lidmi, „...kteří se nebojí nových myšlenek a nového způsobu práce...“,¹⁰⁶ ho inspirovalo k zájmu o teorii a metodiku pedagogiky. Zpočátku to bylo ve vztahu k hudbě, čehož plodem bylo, že Roman Nejedlý začal pracovat na své *Škole zpěvu*.¹⁰⁷ Na vlastní vydavatelství ještě tehdy nepomýšlel, a tak začal spolupracovat s pražským nakladatelem Mamertem Knappem.¹⁰⁸ Vydání *Školy zpěvu* ale nebylo věcí samozřejmou, což bylo Romanu Nejedlému jasné. Musel o přínosnosti své práce přesvědčovat jak okresní školní radu, tak i

¹⁰¹ MATOUŠEK, M., *Zdeňk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha, Lidová kultura, 1938, s. 12.

¹⁰² Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

¹⁰³ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Conceptis correspondibus 80. a 90. léta, mimoobchodní, inv. č. 109, značka fondu 373.

¹⁰⁴ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 20.

¹⁰⁵ MATOUŠEK, M., *Zdeňk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha, Lidová kultura, 1938, s. 9.

¹⁰⁶ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 20.

¹⁰⁷ NEJEDLÝ, Roman. *Škola zpěvu pro mládež obecných, občanských a středních škol i vůbec pro každého, jenž se hudebnímu umění věnovati míní*. Sestavil Roman Nejedlý, 1. vyd. Praha: Mikuláš a Knapp, 1871, 94 s.

¹⁰⁸ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 10.

nakladatele Knappa, který k jejímu vydání svolil až poté, co dostal dobrozdání od znalců, jež bylo brzo potvrzeno i pedagogickými časopisy.¹⁰⁹ Karel Bolomský ohajující svou diplomovou práci na katedře hudební vědy si všímal i muzikologických aspektů této Nejedlého učebnice a považuje ji za ve své době originální. Ostatně i hudební vědec Bohumír Štědroň její přínos oceňoval¹¹⁰ a byl také Bolomským a Červinkou citován. Za pozornost stojí, že Štědroň mimo jiné poukazuje na okolnost, že Nejedlý ve svém zpěvníku vychází z učební metodiky intonace, již mezi prvními aplikoval známý český skladatel Jakub Jan Ryba.¹¹¹ Roman Nejedlý zde patrně upotřebil znalosti získané na pražském učitelském ústavu v hodinách Vicence Bíby.

Během působení v Bělé jsou tak položeny základy Nejedlého cestovatelské vášně, uvažování o didaktice i vydavatelské činnosti. Dokonce zde Nejedlý začíná, vedle působení ve zpěváckých a ochotnických spolcích (byl tehdy ještě členem dětenického¹¹²), přispívat i do tisku. František Červinka si všímá zvláště článku *Myšlenky učitele co vojáka*,¹¹³ jenž je zaměřen antimilitaristicky. Roman Nejedlý, který byl odveden roku 1867, určitě nebyl nadšen ze stavu rakouské armády těsně po zdrcující porážce v prusko-rakouské válce. Patrně ho zkušenost donutila k existencialistickým úvahám o postavení učitele ve válce, jež ho dříve nenapadaly a s jejichž naléhavostí se musel nějak vnitřně vypořádat. Položil si tehdy základní otázku, jaká budoucnost by čekala učitele navrátilšího se z války s trvalým postižením a dochází k přesvědčení, že jeho život by byl v podstatě zmařen a že by bylo lepší ve válce padnout.

František Červinka vidí v článku obecnou kritiku rakouské vlády, která nedbá národnostních požadavků Čechů, čímž živí půdu podobným kritickým hlasům.¹¹⁴ V atmosféře zklamání očekávání z jednání mocnářství, které se tehdy rozhodlo jít cestou dualismu a nedbat v potaz požadavky jiné než uherské, je taková úvaha jistě možná. Ve výrazně pesimistickém vyznění stati ale možná můžeme identifikovat i první známky sklonu k depresím, jež u Nejedlého naplno propuknou v důsledku nervového onemocnění za pobytu v Litomyšli.

---

¹⁰⁹ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Conceptis corespondibus aves tout la monde 1877-1879, sg. 30/476; dále korespondence osobní přijatá, Nakladatel Mikuláš a Knapp; BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 11-12.

¹¹⁰ ŠTĚDRŇ, B., *Jak učili naši kantoři zpěvu*. In *Hudební rozhledy*, roč. 5, 1952, č. 15 a 16, s. 18-21 a 14-17.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 10.

¹¹³ NEJEDLÝ, R., *Myšlenky učitele co vojáka*. *Národní škola*, 1867, č. 16, s. 123-124.

¹¹⁴ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 21.

Jak vidno z široce založených aktivit, Roman Nejedlý neplánoval z Bělé pod Bezdězem odcházet. Byl k tomu ale přinucen okolnostmi. Počátkem sedmdesátých let byla klášterní škola v Bělé, na níž dosud Nejedlý působil, prohlášena za soukromou.¹¹⁵ S tímto stavem věci se Nejedlý nesmířil a začal se intenzivně poohlížet po novém působišti i přes to, že se mu v posledních dnech roku 1870 narodil prvorozený syn Roman.¹¹⁶ Jak je patrné, k hledání využíval zejména cest na učitelské sjezdy. Při návratu z jednoho z nich se zastavil také v Litomyšli, v níž pak strávil své neplodnější období.

---

¹¹⁵ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 12.

¹¹⁶ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý...*, s. 372.

1.3 Litomyšl

Roman Nejedlý přišel do Litomyšle počátkem října 1871. Podle vlastního medailonku, který napsal do kroniky chlapecké školy v Litomyšli, kam ihned nastoupil, to bylo „...*při zpáteční cestě z učitelského sjezdu v Přerově*.“¹¹⁷ Shodou okolností tehdy městská rada vypsalala konkurs na místa tří učitelů a dvou podučitelů a Roman Nejedlý byl mezi vybranými.¹¹⁸

Malebná východočeská Litomyšl nabízela Nejedlému spustu možností, jichž také bezezbytku využil. Stejně jako v jiných městech, došlo i v Litomyšli v šedesátých letech 19. století k prudkému rozvoji spolkové činnosti. K již starším spolkům jako byl ostrostřelecký vzniklý ještě v době předbřeznové a *Měšťanské Besedě* vzniklé již v padesátých letech přibýly v roce 1862 *Jednota divadelních ochotníků* a zejména *Zpěvácký spolek Vlastimil*. Ten je obzvlášť spojen s působením Romana Nejedlého, který byl podle svého zvyku činný i u ochotníků a také v *Besedě*.

V roce 1870 vzniká ještě i *Obec sokolská* a krátce před tím *Akademický spolek* založený litomyšlskými akademiky – vysokoškolskými studenty trávícími prázdniny doma v Litomyšli. Tento spolek později do názvu přidá ještě jméno Smetana na paměť nejslavnějšího litomyšlského rodáka. V témže roce jako Sokol vzniká v Litomyšli také *Řemeslnicko-dělnická beseda*. Tím však spolková aktivita v Litomyšli zdaleka neutichá. V roce 1884 vzniká iniciativou purkmistra dr. Františka Gregora a Terézy Novákové *Spolek paní a dívek*. Spolek, v jehož čele stála po několik let právě Teréza Nováková, se soustředil hlavně na vzdělávání dívek, pořádání přednášek a dobročinnost. V roce 1886 vznikl *Spolek okrašlovací* a opět pro působení Romana Nejedlého je důležité zmínit také humoristické *Hnízdo kosů litomyšlských* vzniknuvší v roce 1889.¹¹⁹

Jak zpodobňují působiště, v němž Roman Nejedlý pobýval nejdéle, naši autoři? Miloslav Matoušek předně uvádí chybné datum Nejedlého odchodu z Litomyšle (1899) a hodnotí je

---

¹¹⁷ Státní oblastní archiv v Zámruku, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, mezifondový soubor kronik, Kronika chlapecké školy 1811-1889, kr. č. 315, s. 59.

¹¹⁸ SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009. Město kultury a vzdělávání*. 1. vyd., ed. Stanislav Vosyka, Litomyšl: Město Litomyšl, 2009, 616 s., ISBN 978-80-254-5129-8, s. 250.

¹¹⁹ Rekapitulaci vzniku spolků v Litomyšli jsem provedl za použití následujících publikací: SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009. Město kultury a vzdělávání*. 1. vyd., ed. Stanislav Vosyka, Litomyšl: Město Litomyšl, 2009, 616 s., ISBN 978-80-254-5129-8, s. 250-256.; NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl. Tisíc let života českého města*. 1. vyd. Litomyšl: Výstavní výbor města L. 1934, s. 167-172.

vesměs jako rodiště Zdeňkovo, jež na něj mělo spolu s otcem zvláštní vliv.¹²⁰ Josef Teichman velmi často zdůrazňuje zdejší „malé poměry“,¹²¹ aniž by si uvědomil, že Roman Nejedlý kromě tří let v Praze žádné větší nikdy nepoznal.

Zdeněk Nejedlý líčí otcův příchod do Litomyšle velmi pravděpodobně: „*Litomyšl však Nejedlému svým společenským ruchem přímo učarovala* (v originále je „*udělala*“, což považuji za tiskovou chybu, pozn. aut.). *Byl vůbec pravý syn své doby, i povahou byl takový, jasný, neznající chmur neb malomyslnosti. Dovedl proto ten ruch zde ocenit, jak málo kdo jiný. A hned se mu i oddal s celou duší.*“¹²² A skutečně, hned v lednu 1872¹²³ byl zvolen sborníkem Vlastimilů po „*nehybném Františku/ Wohlangovi.*“¹²⁴

František Červinka dává Nejedlého příchod do Litomyšle do kontrastu s jinými zdejšími osobnostmi té doby a konstatuje, že „...*zatímco někteří velcí lidé našich kulturních dějin se museli někdy až bolestně smířovat s malostí Litomyšle, přicházel do ní venkovský učitel jako do světa širšího a většího a proto i s radostí. Sžití Nejedlého s Litomyšlí bylo proto jednodušší a jasnější než na příklad/ vnitřní zápas o litomyšlský život v srdci Terézy Novákové nebo i Aloise Jiráka. Některá srovnání jsou stejně nespravedlivá jako nutná. Jirásek a Nováková proslavili Litomyšl, kdežto Litomyšl udělala známým Romana Nejedlého.*“¹²⁵ Tato charakteristika ve zkratce, avšak velmi dobře, vystihuje vstup Romana Nejedlého do Litomyšle i jeho následné zdejší působení.

Karel Bolomský si ve své diplomové práci všímá velmi pozorně kulturního života ve městě, které během bádání několikrát navštívil a důvěrně se seznámil s jeho prodáváním. Také se důkladněji než ostatní autoři, o nichž je zde pojednáno, věnoval *studiu* přímo místních archiválií, jež souvisely se spolkovým životem.¹²⁶ I proto je jeho práce více založena na pramenném výzkumu než kniha Františka Červinky, který se mnohem více zajímá o ideje, které by výklad sjednocovaly. Červinka je mnohem více filozoficky zakotven v idealistickém výkladu dějin, jenž má svůj původ v německé hegelianské filozofii a zvláště v její úpravě Marxově, protože vedle pokrokovosti hledá i v případě Litomyšle a Romana Nejedlého

¹²⁰ MATOUŠEK, M., *Zdeněk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha, Lidová kultura, 1938, s. 9-10.

¹²¹ TEICHMAN, J., *Zdeněk Nejedlý, (vydáno ke dni šedesátých narozenin Zdeňka Nejedlého)*. 1. vyd. Praha, Odeon, 1938, s. 20.

¹²² NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 173.

¹²³ Sám Roman Nejedlý si na první stranu *Seznamu hudebnin Vlastimilů* napsal, že byl sborníkem hned od roku 1871, ale valná hromada ho zvolila až 17.1. 1872, přičemž ještě v únoru vedl *Vlastimil* při provozované operetě bývalý sborník Antonín Paďour. Toto zjištění přinesl Karel Bolomský v citované práci, Zdeněk Nejedlý uvádí také jako rok začátku otcova sborníkování rok 1872: NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 173.

¹²⁴ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 173.

¹²⁵ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 22.

¹²⁶ Tento dojem, který jsem si během badatelské práce vytvořil, mi Karel Bolomský potvrdil v osobním rozhovoru konaném 29.7. 2010.

revolučnost, která má vést k vítězství pracujícího lidu. Při popisu obecné reality let sedmdesátých, kdy došlo k rozkolu mezi staročechy a mladočechy a „...hádky a nevražovost pronikaly do spolků, rušily kulturní podniky i stará přátelství, braly klid obchodníkům, hrozícím se vší politiky i burcovaly až z nezdravého politického spánku studentskou nmládež...“¹²⁷ přisuzuje Romanovi Nejedlému vysokou politickou prozíravost. Prý si uvědomoval, že musí „...rozvíjet a chránit odkaz všenárodních a demokratických ideálů let šedesátých proti šířící se malomyslnosti a stagnaci a... působit...na mládež tak, aby v nastalých sporech stála vždy na té straně, která v té či oné otázce byla pokrokovější.“¹²⁸ Jak je tento program Nejedlým plněn? Červinka pokračuje parafrází vzpomínkového textu někdejšího litomyšlského studenta, který ovšem tvrdí, že v tehdejších bojích (tj. v sedmdesátých letech) bylo litomyšlské studentstvo ještě staročeské a že až v těch osmdesátých je konzervativci odradili.¹²⁹ Je ale jasné, že tito mladí studenti se většinou přesunuli do pozic strany státoprávně pokrokové tj. mezi mladočechy, navíc ve vzpomínce není nic, co by dosvědčovalo, že Nejedlý působí jako ochránce „všenárodních a demokratických ideálů.“

O pár řádků dále je pak v této souvislosti podivnou logikou představen Nejedlého článek v *Humoristických listech* s názvem „Staročeství a Mladočeství na cestách“,¹³⁰ jehož autorství prokázal právě Červinka. Nejedlý v něm zesměšňuje politickou netečnost a strach projevit svůj názor. V tomto smyslu je snažení Romana Nejedlého pochopitelné, ale rozhodně si Nejedlý opět netroufá rozsoudit, která strana je „pokrokovější.“ Program, který mu Červinka stanovil tak jistě neplnil.

František Červinka se i v následujících odstavcích snaží Romana Nejedlého vmanévrovat do pozice přítele studentů a prostého lidu a cituje vzpomínku dalšího ze studentů a pozdějšího profesora litomyšlského gymnázia Josefa Šimka. Nejedlý je popisován, jak na jedné ze studentských zábav sám přichází za studenty a přátelsky s nimi klábosí.¹³¹ Jistě nelze nic namítat proti tvrzení, že Roman Nejedlý byl dobrý pedagog, který se rád dostával ke studentům blíže. Upřednostňoval tedy individuální přístup, což jistě nebylo tehdy obvyklé. Vyšší záměr v podobě působení na studenty tak, aby stáli vždy na straně pokroku, zde určitě

---

¹²⁷ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 24.

¹²⁸ Tamtéž, s. 24-25.

¹²⁹ Tamtéž, s. 25.

¹³⁰ *Humoristické listy*, ročník 17/1875, č. 17 a 18, s. 130 a 138. *Digitalizovaný archiv časopisů /elektronický zdroj/*. Portál Ústavu pro českou literaturu AV ČR, 2001-. /cit. 20010-30-07/. URL: <http://archiv.ucl.cas.cz/>

¹³¹ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 26.

obsažen není, neboť jeho jediné sdělení je, že „...přichází do Litomyšle jako učitel a že má studenty rád, že tedy bude do (jejich) zábav chodit...“¹³²

V následujícím textu se Červinka snaží omlouvat Romana Nejedlého jako člověka, jemuž je sice nejlépe stranou od *městské honorace* a který se „...sžil s celým krajem a jeho lidem, s drobnými řemeslníky, živnostníky, tovaryši i s českými úředníky a venkovany...“, ale který věří, že i „...městská chudina i cizím kapitálem vykořisťování obuvnických dělníků...“, kteří byli vytěsněni ze společenského života, mohou být zachráněni měšťanskou filantropií, což je příkladem dobové omezenosti lidovosti lidí jako byl Roman Nejedlý.¹³³ Červinka si je vědom, že oficiálním a následovánímhodným ideálem doby, v níž píše o Romanu Nejedlém, je revolucionář bojující za socialismus a jediné, co nachází v pramenech, je zmínka o dobročinnosti, kdy Nejedlý na příklad jednou za čas podává bezplatně polévku přespolním žákům.¹³⁴ Navíc je jasné, že Roman Nejedlý se sice možná držel stranou politických elit, ale rozhodně ne stranou elit intelektuálních (hlavně litomyšlských učitelů a profesorů zdejšího Gymnázia, mezi nimiž byl Alois Jirásek), navíc sám byl na tom finančně tak dobře, že mohl na příklad v roce 1878 podniknout dlouhou cestu do Paříže na světovou výstavu a o rok později koupit velký patrový dům v exkluzivním místě kousek od zámku na Panských valech¹³⁵ (i tuto poslední skutečnost se snaží Červinka oslabit, když píše, že šlo „starší malý dům“, avšak tyto označení zcela neodpovídají už při letmém pohledu na dnes dosud stojící stavbu a navíc z popisu Quido Hodury nebo Zdeňky Nedvědové vyplývá, že se do něj pohodlně vešla sedmičlenná rodina, služka,¹³⁶ několik studentů a ještě zbylo bohatě na ubytování hostů a na to, aby se vůbec z domu stalo jedno z center kulturní zábavy ve městě.)

I námitku vzhledem k postavení rodiny Nejedlých Červinka čekal, a opět se snažil být apologetem. Upozorňoval, že Nejedlý vydělával peníze jen proto, aby docílil nezávislosti na „nadřízených úradech školských“ a na „nejvlivnějších činitelích města,“ aby mohl být „velkorysý“ k sobě a svému vzdělání a cestování a i kulturnímu životu města, jemuž dává svůj dům k dispozici.¹³⁷ Svůj dům sice dával k dispozici svým přátelům z řad herců a učitelů a dokonce i uměleckých hvězd jako byl barytonista Národního divadla Josef Lev nebo divadelních ředitelů (Karel Želenský, František Sudák), ale o podmínkách, za nichž tam tyto

---

¹³² ŠIMEK, J., Profesori a učitelé v Litomyšli před padesáti lety. *Od Trstenické stezky*, duben 1931, roč. 10, č. 8, str. 153-155.

¹³³ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 26.

¹³⁴ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ O tom, že Nejedlí měli služku, se nikdo z autorů nezmiňuje. Je pouze v úvodu k inventáři fondu Romana Nejedlého od Zdeňky Nedvědové: Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

¹³⁷ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 28.

všechny osobnosti bydlely, mnoho nevíme. Je skutečně pravděpodobné, že to bylo na bázi oboustranně přátelských vztahů. Známa je nicméně skutečnost, že Roman Nejedlý v domě vyučoval hudbu, což rozhodně neprováděl bezplatně.¹³⁸

Ať tak či tak, Nejedlý byl určitě velmi schopným obchodníkem (jak bude ostatně ukázáno i dále), avšak doba padesátých let, a vlastně doba celé komunistické totality, vytvářely atmosféru, v níž tuto charakteristiku bylo nutné omlouvat a vysvětlovat. V tehdejších podmínkách byla přirozená lidská podnikavost, jíž Roman Nejedlý vynikal, pokládána za charakteristiku přinejmenším podezřelou.

Roman Nejedlý se stal součástí kulturního života Litomyšle velmi rychle. Poměrně brzo převzal sbormistrovství *Vlastimilu*, v němž se uplatnil i jako zpěvák – „*tenorista s vysokým c*“. ¹³⁹ Zapojuje se i do učitelského pěveckého sboru, smyčcového kvarteta a komorního tria.¹⁴⁰ Touhu po společenském životě města vyjádřil taktéž brzkým vstupem do Měšťanské Besedy a Akademického spolku.¹⁴¹

O členství Nejedlého v Besedě se zmiňuje jen Karel Bolomský.¹⁴² Jednatelem spolku, do něhož dříve docházeli třeba filozof Josef Durdík či politik František Augustin Brauner,¹⁴³ se tehdy stal profesor gymnázia a Nejedlého spoluhráč z komorního tria Jan Nepomuk Majer. Ve stejnou dobu ještě do Besedy vstupují i další nové osobnosti, jejichž příliv do Litomyšle v sedmdesátých letech má výrazný podíl na společenských změnách tehdejšího města.

Nový vzduch do Litomyšle přinesl zejména příchod pedagogů, ať už šlo o profesory nastupující po roce 1874 na právě postátněné gymnázium nebo o učitele přicházející v roce 1871 na zdejší školy na základě konkurzu, což je právě případ Romana Nejedlého.

Novými postavami byli na příklad nový ředitel gymnázia Antonín Tille (1835-1896), který byl později i zemským školním inspektorem a autorem řady odborných pojednání zejména o geografii.¹⁴⁴ Zajímavou osobností byl jistě další z nových gymnaziálních profesorů, spisovatel Alois Šmilauer (Schmilauer) používající pseudonym Alois Vojtěch Šmilovský, jenž se velmi brzo se seznámil s dalším mladým profesorem, s nímž ho svázalo i osobní přátelství.

---

¹³⁸ HODURA, Q., *O mládí Zdeňka Nejedlého*. In: *Padesát let Zdeňka Nejedlého*, red. Bedřich Bělohávek, Praha 1928, nepaginováno.

¹³⁹ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 173.

¹⁴⁰ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 25.

¹⁴³ SKŘIVÁNEK, Milan, *Litomyšl 1259-2009, město kultury a vzdělávání*, 1. vyd, Litomyšl: Město Litomyšl, 2009, kap. Od Bachova absolutismu do počátku 70. let 19. století, s. 231.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 242.

Šlo o Aloise Jirásku, který do Litomyšle přišel v roce 1874 a učil na místním gymnáziu i městské reálce.¹⁴⁵ Litomyšl ho poté, co poznal při studiích působivý intelektuální ruch v Praze, rozhodně neokouzila ihned, jak to později inerpretoval Zdeněk Nejedlý.¹⁴⁶ Jirásek se brzo kromě Šmilovského spřátelil též s Romanem Nejedlým, který mu v počátcích pomáhal se s Litomyšlí sžít. Červinka uvádí, jak se Jirásek svému příteli Mikoláši Alšovi svěřoval, že v počátcích svého pobytu v Litomyšli „*plakal steskem*“ a připadal si opuštěný.¹⁴⁷ Je skutečně velmi pravděpodobné, že „*jeho skutečný život...*“ představoval styk s pražskými přáteli. Někteří ho navštěvovali, nebo mu alespoň psali. Byli to hlavně Jan Neruda, Karolina Světlá, Václav Beneš Třebízský, Adolf Heyduk, Ladislav Stroupežnický, Jaroslav Vrchlický, Josef Václav Sládek, vynikající osobnost českého lékařství Josef Thomayer či historikové Antonín Rezek a Václav Vladivoj Tomek.¹⁴⁸

Přes to si Jirásek v Litomyšli poměrně dobře zvykl a i později po svém odchodu v roce 1888¹⁴⁹ se zdejšími prostředím udržoval styky. Patrně nejčastěji si psal s Romanem Nejedlým, i když i další z litomyšlských učitelů a později kronikář Otto Popler se s ním opakovaně přátelsky potkával i po odchodu Nejedlého a vlastně až do Jiráskovy smrti.¹⁵⁰ Korespondence Jiráska s Nejedlým je dostatečně známá a potvrzuje blízký vztah dvou výrazných kulturních osobností Litomyšle konce 19. století.¹⁵¹

Jirásek býval častým hostem na koncertech a zpěvohrách, jež organizoval *Vlastimil* pod Nejedlého vedením a nechyběl ani při tehdy oblíbených merendách a operetách.¹⁵² Vedle toho se ještě Jirásek rád zúčastňoval posezení, jež pořádalo recesistické sdružení *Hnízdo kosů litomyšlských*. V této humoristické společnosti působící v Litomyšli v letech 1889-1903 se vedle Jiráska a Nejedlého zdržovalo mnoho i vážených členů města.¹⁵³ Ve svých pozdějších dopisech Romanu Nejedlému neopomene Jirásek téměř nikdy pozdravovat „*kosárnu*“ stejně tak jako se optat Nejedlého na zdraví. Podobně jako pomáhal Roman Nejedlý překonávat Jiráskův stesk po jeho příchodu do Litomyšle, byl i Jirásek oporou Romanu Nejedlému při jeho nervových potížích po roce 1883.¹⁵⁴ Sám Nejedlý to popisuje takto: „*Byl jsem postižen nervovou nemocí. Poněkud zesíliv, počal jsem chodit na Karlov, kde v zátíší těch několika*

¹⁴⁵ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 180.

¹⁴⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek a jeho Litomyšl*. 1. vyd. Litomyšl: Frant. Páta, 1911, s. 11, 13 aj.

¹⁴⁷ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 76-77.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 77.

¹⁴⁹ SKŘIVÁNEK, Milan, *Litomyšl 1259-2009...*, s. 243.

¹⁵⁰ Archiv AV ČR, fond Zdeněk Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Otto Popler.

¹⁵¹ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Jirásek.

¹⁵² ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 76.

¹⁵³ BOŠTÍK, Martin, *Hnízdo kosů litomyšlských 1889-1903 (K dějinám spolkového života v Litomyšli na přelomu 19. a 20. století)*. 1. vyd. Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2006, 64 s., ISBN 80-239-6674-X

¹⁵⁴ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 76.

málo hostů mně bylo snesitelné. Jestliže jsem seděl zadumán a podával se děsivým myšlenkám, byl to Jirásek, který mne jako ze sna vyburcoval přátelskou domluvou a nutil účastnit se rozhovoru. Této pozornosti Jiráskově jsem přičítal rychlejší ozdravení, což mám a budu vždy mít v blahé paměti a vděčnosti...“¹⁵⁵ Roman Nejedlý nebyl v pořádku několik let a Jiráskova péče je dojemná. Svědčí o ní třeba dopis z dubna 1889, k němuž Jirásek Nejedlému poslal knihu: „...je to čtení dost vážné, to upozorňuji vzhledem k nervům. Pro zasmání tam je od str. 175-185. Jenže je nutno k tomu číst už od str. 164...“¹⁵⁶ O rok později zase píše: „Těším se na Litomyšl. To si zas popovídáme. Nerad jsem četl, že už zase trochu churavíte – snad už je lépe – a ten zbytek vyženeme o vracích. Počkejte, až se zas budeme smáti, to ty Vaše nervy uvidí.“¹⁵⁷

Vedle časté korespondence posílal Jirásek, jak vidno, Nejedlému knihy, přičemž se občas svěčil i se svými pochybnostmi, jež občas při práci také míval.¹⁵⁸ Svědčí to o jistém stupni důvěry, která mezi oběma muži panovala. Nejedlého žena Kateřina se po Jiráskově odchodu z Litomyšle také starala o hrobeček Jiráskovy malé dcerky Marušky, která zde zemřela. Jirásek byl za tuto iniciativu vděčný, protože jedna z jeho litomyšlských známých, která měla záležitost na starosti dříve, zemřela.¹⁵⁹

Jiráskův odchod z Litomyšle se neobešel jen tak. Byla tehdy uspořádána velká slavnost na Karlově, a jak píše Zdeněk Nejedlý, Jirásek odcházel „dost vlastně potom nerad... odjel také až na poslední chvíli, kdy již musil.“¹⁶⁰ Během velkého loučení konaného 5. září 1888 připadla čestná úloha i Romanu Nejedlému. Sestavil tehdy slavnostní přípitek z názvů Jiráskových děl, který se odcházejícímu natolik zalíbil, že si jej ponechal.¹⁶¹

Roman Nejedlý se v „kosárně“ i Besedě staral zejména o hudebnězábavní produkce.¹⁶² Nesmíme též zapomenout na jeho sbormistrování ve *Vlastimilu*. Podíl Romana Nejedlého na hudebním životě Litomyšle té doby hodnověrně zhodnotil Karel Bolomský, který svou nevydanou diplomovou práci obhajoval na katedře hudební vědy. Obzvláště spolek *Vlastimil*

---

¹⁵⁵ NEJEDLÝ, Roman. Jirásek na Karlově. In *Jiráskova Litomyšl/ Studie a vzpomínky k šedesátým narozeninám Aloisa Jiráka uspoř. T.E Tisovský*. Praha: Otto, 1911, s. 79.

¹⁵⁶ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Jirásek, dopis z 30. 4. 1889.

¹⁵⁷ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Jirásek, dopis z 1. 7. 1890

¹⁵⁸ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Jirásek, dopis z ledna roku 1890.

¹⁵⁹ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Jirásek, dopisy z 1.9. a 29. 10. 1899.

¹⁶⁰ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 185-186.

¹⁶¹ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 76.

¹⁶² BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 27.

se měl stát předmětem dalšího Bolomského studia.¹⁶³ Z jeho zjištění vyplývá, že nejoblíbenější zábavou tehdejších měšťanských vrstev byly humoristické operety a komické výstupy a „...ani cecilské zábavy se netěšily takové oblibě.“¹⁶⁴ Nejedlý z tohoto stavu umění vycházel i během svého působení a nutno říci, že nejsou dochovány jakékoli náznaky, že by mu to nevyhovovalo. Bylo tomu spíše naopak.

Roman Nejedlý přebírá *Vlastimil* v době určité vnitřní krize, již tento spolek zažíval. František Červinka opět vidí v následujícím Nejedlého počínání snahu „přijmout a rozhojnit ducha a tradice spolku...“, aby zůstal věrný „...lidově národnímu programu.“¹⁶⁵ Dle stanov spolku bylo ovšem cílem „vzdělávati a zvelebovati zpěv mužský, povznášeti společné obcování zpěvem“ a „podporovati dobročinné ústavy vlastenecké spolupůsobením a čistými výnosy spolkových zábav.“¹⁶⁶ Účelem tedy byl, i podle hesla spolku „Zpěvem, Čechu, kupředu!“¹⁶⁷ přesněji zpěv, národní program a dobročinnost. Vágní, avšak v padesátých i pozdějších letech často používané slůvko *lidový* Červinka přidává k programu vlasteneckému, který je neoddiskutovatelný, patrně proto, aby vyvolal pocit, že spolek byl dílem pouze nižších či středních vrstev, což není zcela přesné. Už jen letmý pohled mezi členstvo ukazuje, že mezi zakládajícími osobnostmi i pozdějším členstvem a předsednictvem byli děkanové, členové městské rady i purkmistři, úředníci či statkáři. Je ovšem nutné vzápětí dodat, že má jistě pravdu Karel Bolomský, když uvádí, že většinová byla čeští řemeslníci a živnostníci.¹⁶⁸

Zatímco *Vlastimil* vznikl jako spolek téměř výhradně český, Beseda byla utrakvistická a tento svůj ráz si držela i později, byť příchodem nových osobností do Litomyšle se spolek stává podstatně otevřenějším.¹⁶⁹ Členství v ní si ale všimá opět pouze Karel Bolomský. Střetnutí starého s novým uvnitř Besedy bylo od sedmdesátých let nevyhnutelné. Zejména po zmaru českého vyrovnání v roce 1871 dospěla i do Litomyšle vlna radikalismu. Zdeněk Nejedlý, zjevně vycházející ze vzpomínek Josefa Šimka,¹⁷⁰ popisuje, jak zdejší studenti znemožnili představení oblíbené německé operety „*Zehn Mädchen und kein Mann*“ v zámeckém divadélku na den sv. Václava 28. září 1872.¹⁷¹ Ačkoli ještě pár let před tím se v Litomyšli německy zpívalo a hrálo „*docela bez závady*“, nyní bylo německé představení

¹⁶³ Mimo spolupráci s Františkem Červinkou měl Karel Bolomský v Litomyšli v roce 1962 přednášku o k stoletému výročí Zpěváckého spolku *Vlastimil*. Rozhovor autora s Karlem Bolomským konaný 29.7. 2010.

¹⁶⁴ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 40.

¹⁶⁵ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 42.

¹⁶⁶ Regionální muzeum v Litomyšli, fond *Vlastimil*, kt. 1, Potvrzený exemplář stanov z 26.10. 1862.

¹⁶⁷ Regionální muzeum v Litomyšli, fond *Vlastimil*, kt. Výzva Theodora Tomáška k založení spolku 28.2. 1862.

¹⁶⁸ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 28.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 25.

¹⁷⁰ ŠIMEK, J., Profesori a učitelé v Litomyšli před padesáti lety. *Od Trstenické stezky*, duben 1931, roč. 10, č. 8, str. 153-155.

¹⁷¹ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 164.

ukončeno vhozením bombiček se sirovodíkem, „...takže pro zápach nebylo tam možno vydržet.“

Vedle poskytování příležitosti k zábavě byla Beseda i jakýmsi diskusním klubem, v němž se probíraly otázky místní politiky, zaměření činnosti a tak i sem zasáhl „boj“ národnostní.¹⁷² Vyvrcholením vnitřního pnutí byl odchod části členů, kteří pak vytvořili *Učitelskou čtenářskou jednotu*, později přejmenovanou na *Čtenářskou a hudební jednotu*.¹⁷³ Tato secese však nebyla záležitostí pouze jazykovou, šlo v ní i o otázku, co vůbec bude obsahem jejího konání. Podle Bolomského ale hrála jazyková otázka hlavní úlohu a když pak Alois Jirásek v roce 1884 prosadil za jedinou jednacím řeč češtinu, odpadlíci se vrátili.¹⁷⁴ Milan Skřivánek ovšem věc uvádí do poněkud jiných souvislostí, jež mají také svou váhu: „V roce 1885 si sídlo Besedy hostinec Tunel pronajal hostinský, u něhož se dosud scházeli učitelé ze Čtenářské a hudební jednoty, kteří pak následovali svého oblíbence do Tunelu, a tak díky této šťastné náhodě vplynuli zpátky do Besedy.“¹⁷⁵

Příchodem Romana Nejedlého se produkce zpěváckého spolku *Vlastimil* začala orientovat na komické operety a lehčí zábavy. Jak už víme, tento žánr byl v sedmdesátých a osmdesátých letech velmi populární. František Červinka soudí, že Roman Nejedlý sledoval jakýsi vyšší cíl, totiž že hodlal být „*průkopníkem a propagátorem vážné hudby mezi lidem*.“¹⁷⁶ Konkrétněji prý plánoval prosazovat zejména hudbu Smetanovu, což celé vyvrcholilo velkými smetanovskými oslavami v roce 1880 za účasti samotného Mistra. Červinka vychází ze vzpomínek vysokomýtského notáře, dirigenta a člena Akademického spolku Eduarda Pinze a píše, jak se již v roce 1875 „...ozvaly...zásluhou Vlastimila některé arie z *Prodané nevěsty na t/ak/ zvaných/ ceciliánských oslavách*.“¹⁷⁷ Dále ve svém textu připomíná, jak v Litomyšli proběhla naše opera *nejnárodnější* tj. *Prodaná nevěsta*. Jako další Nejedlého zásluhu o propagaci Smetanova díla pak uvádí, že dokonce jako ředitel spolku *Vlastimil* a vydavatel stejnojmenných sbírek sborů vešel konečně i v písemný styk se samotným Bedřichem Smetanou, který je vyzván, aby oslavil padesátileté jubileum od svého prvního veřejného vystoupení také v místě, kde k němu došlo, tedy v Litomyšli. Nejedlý v dopise žádal Smetanu, aby mu poslal nějaký sbor, který „...by nekladl příliš vysoké nároky

---

¹⁷² SKŘIVÁNEK, Milan, *Litomyšl 1259-2009...*, s. 252.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 77.

¹⁷⁵ SKŘIVÁNEK, Milan, *Litomyšl 1259-2009...*, s. 253.

¹⁷⁶ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 45.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 46.

na technické provedení skladby.“¹⁷⁸ Červinka dále vyzdvihuje, že mu Smetana odpověděl jediným dopisem, v němž se podepisuje jako „litomyšlský rodák“. Skladatel odpovídal Nejedlému srdečně a „dojímavým způsobem“ mu vysvětloval, proč nemůže skládat sbor pro Vlastimil a poslal mu sbor jiný nazvaný *Tři jezdci*. Smetana pak do Litomyšle skutečně přijel a město se stalo jevištěm skutečně velkolepé oslavy. Byly čteny verše napsané pro tuto příležitost Jaroslavem Vrchlickým a recitovány Terézou Novákovou a Smetanovi byla odhalena deska, jež sice původně měla být na jeho rodném domě, ale jelikož k tomu správa panství nedovolila, byla umístěna na radnici. Za všeobecného jásotu a zpívání úryvků z *Prodané nevěsty* pak akce pomalu končí.¹⁷⁹ Červinka pak cituje i Jaromíra Metyše, jenž píše, že to byl Nejedlý, „...který tehdy, když Smetana na začátku roku 1880 oslavil v Praze padesáté výročí svého veřejného vystoupení na akademii litomyšlských filozofů zvláštním koncertem, dopsal Smetanovi...“¹⁸⁰

Nejedlý pak Smetanu kontaktoval ještě jednou v roce 1882, kdy ho žádal o povolení uvádět v Litomyšli jeho *Hubičku*. Povolení dostává a odměnou jsou příznivé ohlasy v místním tisku, jež požadují, aby se představení dávala *co možná několikráte*.¹⁸¹ Červinka pak končí konstatováním, že srdečný styk Nejedlého s *Vlastimilem* nikdy neskončil, připomíná, že byl v roce 1912 jmenován jeho čestným členem a že odkazem jeho působení v Litomyšli jsou alespoň z malé části sešity melodií, jež Nejedlý vydával a často také sám skládal.¹⁸²

Přes všechnu obdivuhodnou práci, kterou Roman Nejedlý *Vlastimilu* a vlastně litomyšlské hudbě věnoval, jeho podíl na propagátorství Bedřicha Smetany není tak velký, jak jej prezentuje František Červinka. Cílem Romana Nejedlého byl totiž v první řadě úspěch jeho vydávaných sbírek a jeho vydavatelská činnost jako taková. Vedle toho se pak soustředí na vlastní produkci, která je ale hlavně soustředěna na skládání operet, frašek a kupletů, protože ty jsou obecně nejvíce žádané.¹⁸³ *Vlastimil* jejich uvedením získával poměrně slušné finanční prostředky¹⁸⁴ a jeho merendy byly proslulé. O jejich oblíbenosti mezi členy *Vlastimilu* ale lze s úspěchem pochybovat. Nastudování Nejedlého veselohry *Král Vondráček XXVII.*, která měla v Litomyšli premiéru 24. února 1873, se někteří členové spolku odmítali

---

¹⁷⁸ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 47.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 47-49.

¹⁸⁰ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, literatura, METYŠ, J., *Sto let od narození Romana Nejedlého*, strojopis, 4 s., inv. č. 346 (článek vyšel ve Východočeském kraji 9. dubna 1944, č. 15 a 16).

¹⁸¹ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 50.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 178.

¹⁸⁴ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 41.

zúčastnit a nedocházeli na zkoušky.¹⁸⁵ I Karel Bolomský ji považuje za „*Nejedlého dost neumělou prvotinu*“¹⁸⁶ a odmítaly ji i některé tehdejší hudebně vzdělané litomyšlské kruhy. Blíže neurčený kritický hlas, který ve své vzpomínce zmiňuje jeden z pamětníků,¹⁸⁷ pocházel patrně od Romanova vlastního syna Zdeňka, byť by svým charakterem odpopvídal i Bolomského doměnce, že kritikem byl místní hudební osobnost František Vogner.

Potenciál, který přinesl Nejedlý do činnosti *Vlastimilu* a vlastně i do hudebního života města a který ale měl většinou kladnou odezvu, se ale po deseti letech vyčerpal. Trochu symbolicky je to v okamžiku, kdy se i Roman Nejedlý pokouší o vyšší žánr a za cenu vyčerpávající práce, kterou patrně odnesl svými problémy s nervy, nazkouší Smetanovu *Hubičku*.

Červinkův výklad, který má podpořit jeho vidění Nejedlého jako propagátora Smetany, začíná zmínkou o prvních provedeníh částí Smetanova díla v sedmdesátých letech. Především je třeba uvést, že Roman Nejedlý nebyl zdaleka jedinou hudební osobností tehdejší Litomyšle. Minimálně je zde nutné uvést dirigenta a činovníka *Vlastimilu* a Akademického spolku Eduarda Pinze. Velmi významnou postavou je také učitel a hudební skladatel František Vogner, jehož osobnost je vůči Romanu Nejedlému v mnohém kontrastní.

Červinkův požadavek by možná splňovaly zmíněné krátké přednesy sborů ze Smetanovy *Prodané nevěsty* v rámci cecilských zábav v letech 1873 a 1874.¹⁸⁸ Datování je ale nejasné – Červinka uvádí rok 1875 a o dva roky starší „Cecilku“ vůbec nezná a Bolomský zase neuvádí zdroj. Zdeněk Nejedlý považuje za první uvedení Smetany v Litomyšli Cecilskou zábavu v roce 1875.¹⁸⁹ Cecilské zábavy, pořádané v den patronky hudby, měly ale program značně rozmanitý. *Vlastimil* na nich zpíval i sbory jiných skladatelů, mimo jiné i Romana Nejedlého.

Jistější je situace kolem dvou představení „*Prodanky*“ 14. a 17. září 1876. František Červinka staví toto představení do souvislosti s propagátorskou rolí Romana Nejedlého, již mu přisoudil, avšak sám na jiném místě textu přiznává, že inspirátorem byl Eduard Pinz, kterého věc napadla, když Prodanou nevěstu navštívil v Praze a shlédl ji přímo pod taktovkou samotného Smetany. Pinz pozdější vystoupení v Litomyšli nakonec i dirigentsky řídil a Nejedlý byl jen jedním z členů orchestru. Opera však nemohla být v tehdejších litomyšlských podmínkách hrána celá, a jak píše Zdeněk Nejedlý, „...*dnes se mnohému nemůžeme neusmát. Tak především se musila vynechat ouvertura, protože tu hrát (v orchestru byly jen smyčce a*

¹⁸⁵ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 40.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ ŠIMEK, J., Profesori a učitelé v Litomyšli před padesáti lety. *Od Trstenické stezky*, duben 1931, roč. 10, č. 8, str. 153-155.

¹⁸⁸ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 44.

¹⁸⁹ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 179.

harmonium) bylo nemožné. Dále balet vůbec nebyl. Skočná sice hrána, ale komediant (byl to zkušený ochotník) vyplnil ji celou sám svými kousky. Nebo se stalo toto: Jeník v „Jak možno věřit“ po mezihře na „Vždyť jenom láska“ nenastoupil. A tu dirigent Pinz zazpíval ty dva takty za něho od pultu.“¹⁹⁰

Jaká byla role Romana Nejedlého v rámci oslav z roku 1880? Podle Červinky, který tuto informaci přebral od Jaromíra Metyše, byl Nejedlý první, kdo se Smetanou navázal písemný styk ještě před jeho pozváním. Nutno ale tuto Nejedlého iniciativu zcela oddělit od oslav padesátiletého výročí prvního Smetanova veřejného vystoupení. Nejedlý mu k němu sice blahopřál, což ale učinil k oslavě pražské, která tehdy proběhla už 6. ledna. Jeho hlavním zájmem bylo získat pro svou právě vydávanou sbírku sborů nějaký i od Smetany stejně tak, jak to žádal i od jiných skladatelů (psal na příklad Fibichovi nebo Dvořákovi¹⁹¹). Smetana mu odpověděl sice laskavě, jak píše i Červinka, ale jasně, že lehčích sborů nekomponuje.¹⁹² Idea zasadit Smetanovi v Litomyšli desku a uspořádat zde slavnost vzešla z Akademického spolku, konkrétně od pozdějšího právníka Ferdinanda Rutha.¹⁹³ Úloha Romana Nejedlého sice byla docela významná, neboť v rámci slavnosti tu byly zazpívány tři jím řízené sbory, ale podobně se zúčastnily i jiné litomyšlské osobnosti jako na příklad František Vogner. Ten dirigoval slavnostní předeheru z opery *Hubička*, jíž slavnost začínala. V souvislosti se Smetanou ještě na závěr připomeňme, že prvním, kdo jej do Litomyšle pozval, byl už v roce 1867 zdejší děkan Antonín Šanta a Smetana si podle Zdeňka Nejedlého odnesl z tohoto pobytu notový motiv „Na cestě z Litomyšle.“¹⁹⁴

Roli Romana Nejedlého v hudebním životě Litomyšle může pro srovnání s Červinkovým výkladem dokreslit článek dlouholetého sbormistra *Vlastimila* Jaromíra Metyše uveřejněný rok po smrti Františka Vognera, aby připomněl jeho působení.¹⁹⁵ Metyš viděl ve Vognerovi „hudebního vůdce“ Litomyšle. S Romanem Nejedlým přišli do Litomyšle ve stejnou dobu společně s dalšími učiteli, s nimiž se okamžitě zapojili do kulturního dění. Hráli spolu ve smyčcovém kvartetu a i v další činnosti se spolu neustále potkávali. Metyš na příklad uvádí u jiných autorů neexistující skutečnost, že inspirátorem k vydávání známých Nejedlého

---

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 68.

¹⁹² Tamtéž, s. 52.

¹⁹³ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 198.

¹⁹⁴ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Bedřich Smetana. Dílu I., sv. 1, Doma*, 1. vyd. Praha: Hudební Matice Umělecké Besedy, 1924, s. 305.

¹⁹⁵ METYŠ, J., Za hudebním skladatelem Františkem Vognerem (25. března 1850 – 23. listopadu 1930). *Od Trstenické stezky. Vlastivědný sborník okresu litomyšlského, poličského a vysokomyštského*, říjen-listopad 1930, ročník 10 (1930-1931), č. 2-3, s. 81-85.

písňových sborníků *Vlastimil* a *Libuše* byl právě Vogner.¹⁹⁶ Metyš pak velmi pravděpodobně osvětluje roli, která byla Nejedlému asi nejvlastnější: „*Jestliže Nejedlý dával mu (vydavatelskému podniku sborníků, pozn. aut.) na cestu svého ducha praktického, Vogner zaručoval mu pravou uměleckou cenu.*“ Metyš oproti Červinkovi ale i Bolomskému vidí jako vzdělavatele spíše Vognera: „...*Nejedlý...spokojoval se s provozováním různých hudebních frašek a operet, Vogner kráčí nekompromisně za uměním vyšším*“ a „...*přihlašuje se pod prapor Smetanův...*“ a seznamuje obecenstvo s dílem nejen Smetanovým, ale i dalších komponistů jako byl Antonín Dvořák (Svatební košile, Stabat Mater), Zdeněk Fibich (slavné scény z oper), Karel Bendl (Švanda dudák) či Vilém Blodek (V studni).¹⁹⁷ Metyš ale jinak upozorňuje na význam, který měl pro Vognera Nejedlý jako vydavatel a nutno také brát na zřetel, že Metyš mohl psát vzpomínku na Vognera pod dojmem jeho tehdy pouze rok starého úmrtí. Vognerův význam jinak vysoce oceňuje i Zdeněk Nejedlý ve své knize *Litomyšl. Tisíc let života českého města*.¹⁹⁸

Karel Bolomský považoval Nejedlého edukační roli v Litomyšli také za možnou. Oproti Červinkovi ale nikde neuvádí, že by to byl vědomý a dlouhodobý záměr. V čem tedy ona vychovatelská úloha spočívá? Bolomský si jako muzikolog všimnul, že Nejedlý velmi často využívá ve svých skladbách a sborech motivy známé z mnohých děl světových tvůrců. Dovojuje, že na příklad milostná arie „*Milenko má...*“ z Nejedlého operety *Rinaldo Rinaldini* bere námět z *Čarostřelce* Carla Marii von Webera¹⁹⁹, přičemž stejná opera je využita vícekrát. V čísle 26 pátého sešitu *Vlastimilu* jsou zase slova Aloise Vojtěcha Šmilovského podložena harmonizovanou melodií volné věty Beethovenovy.²⁰⁰ Nejedlý tak tímto tehdy patrně běžným plagiátorstvím dostává „...*nejvyspělejší hudební kulturu do chudých vrstev.*“²⁰¹ Patrně už zůstane nedořešeno, jestli tak činil záměrně nebo bezděčně a zda si nemohl využitím známé melodie spíše vypomoci při nedostatku vlastních nápadů.

Hudební produkce *Vlastimilu* v době vedení Romana Nejedlého byla podstatně širší, než jak si všímá dosavadní literatura. Některá vystoupení ze sedmdesátých a počátku osmdesátých let pozornosti patrně unikla, ale některá zřejmě nebyla připomínána záměrně. Karel Bolomský, který podnikl asi nejpečlivější sondu do litomyšlských archivních sbírek, přece jen tato některá vystoupení uvádí. Šlo na příklad o slavnost Koperníkovu 19. února 1873 nebo o

---

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 83.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 84.

¹⁹⁸ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 174-175 a 178-179.

¹⁹⁹ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 43.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 68.

²⁰¹ Tamtéž, s. 43.

dvoudenní oslavy Jungmannovy konané 19. a 20. června téhož roku.²⁰² Tyto akce asi nepředstavovaly pro autory píšící o tehdejšímu hudebnímu životě v Litomyšli atraktivní téma. V těchto akcích se celkově odráží podivná směsice obrozeneckého vlastenectví na jedné straně a povinné loajálnosti na straně druhé. Vedle představené slavnosti Jungmannovy totiž ve stejném roce proběhla také oslava „*dvaceti pěti let od nastoupení Jeho veličenstva našeho císaře a krále na trůn císařský*“ a když v roce 1878 proběhly oslavy Tylovy, vše bylo vykoupeno o rok později poměrně mamutími oslavami stříbrné svatby císaře Františka Josefa I. a císařovny Alžběty, které se konaly 24. dubna.²⁰³ Akademie byla pořádána „*spojenými silami*“ a vystupoval na ní s přednesem učitel Otto Popler nebo další z vynikajících hudebních osobností Josef Šťastný, který řídil vystoupení svých žáků z reálky a gymnázia. Hojně se zúčastnil i *Vlastimil*, jemuž tehdy připadla čestná role zakončovatele. *Vlastimil* tehdy pod vedením Nejedlého předvedl velký sbor pro mužské hlasy s průvodem dechových nástrojů *Válečná z Rienzi*. V tomto případě byla pro všechny autory, kteří o akci v souvislosti s Nejedlým nepsali, odrazující patrně ta skutečnost, že Wagnerovu operu *Rienzi* si prý velmi oblíbil i Adolf Hitler. S jistotou to ale říci nemůžeme, protože jakoukoli podporu pro toto tvrzení nemáme.

Široká účast Romana Nejedlého na společenském životě v Litomyšli zahrnovala i působení v humoristickém spolku kosů, kde se setkával i s Aloisem Jiráskem. Nejedlého zapojení do tohoto recesistického sdružení má patrně původ ve stycích s chrudimskými humoristy a zejména pak se svým „dvorním textařem“ Aloisem Gallatem.²⁰⁴ Do Litomyšle ale kosy uvedl pozdější správce litomyšlského muzea Josef Žďárský.²⁰⁵

Alois Gallat založil své „prahnízdo“ v Chrudimi již v sedmdesátých letech, kdy se zúčastnil tamnějšího spolkového života podobně rozsáhle jako Roman Nejedlý v Litomyšli, byť nebyl osobností hudební, ale hlavně humoristickým publicistou. Myšlenka *Hnízda kosů* měla podle Červinky karikovat typ konspirativní společnosti.²⁰⁶ Zdeněk Nejedlý připomíná jistou podobnost s německou *Schlaraffii*,²⁰⁷ která v sobě také má prvky humoru. Roman Nejedlý obdržel v rámci spolku jméno „Es-tam-tam“ a obstarával v něm hudební zábavu. Červinka, který materiály *Hnízda kosů* studoval, jmenuje, čím vším byl v rámci spolku zaměstnán: „*byl...zde jako hudebník, zpěvák, sbormistr, dirigent, skladatel a textař, ale i jako*

---

²⁰² Tamtéž, s. 53.

²⁰³

²⁰⁴ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Gallat.

²⁰⁵ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 172.

²⁰⁶ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 68.

²⁰⁷ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 171.

administrátor, jenž obstarával místnosti pro kosácké večery a konal i „černou“ spolkovou práci.“²⁰⁸ Do života spolku se brzo zapojil i nejstarší Nejedlého syn Roman mladší, který byl patrně nejvíc z Nejedlého dětí nadán humoristickým talentem.²⁰⁹

Činnost kosů se soustředila hlavně na zábavné večery a výlety a Roman Nejedlý zde občas uplatnil i své kuplety, pro které psal většinou hudbu, texty míval od různých autorů. Zapojoval se tehdy i do litomyšlského dění divadelního, ale v jednotě zdejších divadelních ochotníků, jejichž činnost byla pro to byla hlavní, se ale spíše uplatňovali jiní. Jako dramaturg nejvíce Alois Vojtěch Šmilovský, po jehož smrti se angažoval i Alois Jirásek. *Jednota divadelních ochotníků* pak hrála i náročnější „kusy“ a spolupracovala opět s aktivními „akademiky.“ Roman Nejedlý ale působil hlavně jako osobnost spojená s hudebním životem Litomyšle.

---

²⁰⁸ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 72.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 72-73.

1.4 činnost vydavatelská

Vydavatelské působení Romana Nejedlého představuje vedle učitelství a hudební činnosti nejširší pole působnosti. Dá se shrnout do tří oblastí, které zahrnují vydávání hudebnin, učebnic a učebních pomůcek a komerčních textů jako jsou průvodce a praktické pomůcky. Dosavadní literatura však opět některé sféry Nejedlého podnikatelského zájmu nezmiňuje. František Červinka i Karel Bolomský si až na některé výjimky všímají jen těch vydavatelských počinů, jež nějak souvisejí s pedagogickou prací nebo s hudbou. Roman Nejedlý byl ale autorem i zcela jiných druhů literatury a i rozbor některých dosud nezveřejněných kupletů přináší překvapivá zjištění.

Jedny z nejznámějších a zřejmě také nejzdařilejších expedovaných děl ze skupiny hudebnin jsou sbírky mužských čtvero zpěvů *Vlastimil*. Během sedmdesátých a osmdesátých let 19. století vyšlo plných 37 sešitů edice, a jelikož poptávka byla vysoká, začal v roce 1881 vydávat navíc i sbírku smíšených čtvero zpěvů nazvanou *Libuše*.

Autoři píšící o Romanu Nejedlém se snaží své čtenáře přesvědčit, že Nejedlý byl k vydavatelské činnosti v podstatě donucen okolnostmi. Píše v tomto smyslu Miloslav Matoušek,²¹⁰ František Červinka i Karel Bolomský. Červinka zdůrazňuje, jak byly sborníky levné a původní a jak byl hudební časopis *Dalibor* v jejich negativním hodnocení nespravedlivý a nechápavý ve své povýšenosti.²¹¹ Také je zde ale, v intencích Metyšova článku, zmíněna úloha Františka Vognera, který dohlížel na kvalitu vydávaných hudebnin.²¹²

Karel Bolomský přímo dovozuje, čím byl soubor sborových písní *Vlastimil* výjimečný. Ve své tezi vychází z již opakované myšlenky, že Roman Nejedlý chtěl v podstatě vychovávat venkov k hudbě. Sbory se prý od sedmdesátých let ocitly v úpadku v důsledku toho, že se pokoušely zpívat těžké kusy, avšak jejich úroveň na to nestačila. Určitá nabídka sice existuje, ale nehodí se. Je tu sbírka *Dalibor* vydávaná V. J. Novotným, která však problém nevyřeší, protože je určena právě jen vyspělým sborům. Podobný vydavatelský počin má na svědomí i hudební skladatel Ferdinand Heller, ten ale zase nesplňuje požadavek ideologický tj. národní. Nemá totiž dostatek českých sborů, a tak je doplňuje cizími, „...čímž byl zase její význam pro hudební výchovu našeho lidu značně snížen.“²¹³

---

²¹⁰ MATOUŠEK, M., *Zdeněk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha, Lidová kultura, 1938, s. 21.

²¹¹ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 51-52.

²¹² Tamtéž, s. 53-54.

²¹³ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 63-66.

Nejedlého nápad vydávat edici sborů, které by byly nenáročné a snadno dostupné byl do jisté míry geniální, neboť vyplnil „bílé místo na trhu.“ Byl to podnikatelský záměr, který zároveň v sobě nese i myšlenku. Celá záležitost především dala vyniknout podnikatelskému a organizačnímu talentu, jenž Roman Nejedlý určitě vlastnil.

Jak sbírka *Vlastimil* vlastně vznikala? Nejedlý neúnavně psal hudebním skladatelům a textařům a přijímal od nich desítky návrhů na další témata pro své edice, kdy některé už musel odmítat.²¹⁴ Také měl na venkově i síť jakýchsi informátorů, kteří mu pomáhali kde koho pro *Vlastimil* získávat.²¹⁵ Když pak sbírka přestala v roce 1898 vycházet, mnoho sbormistrů venkovských zpěváckých spolků litovalo. Jeden z nich Nejedlému s pochopením pro jeho myšlenku napsal: „*Lituji nezdaru, který stihl náš „Vlastimil“.* Byla to sbírka dobrá, pro venkovské zpěvácké spolky obzvlášť výborná. Honit se tak musí zpěvácký spolek za těžkými skladbami a více by prospělo svému účelu, kdyby pěstoval lehký sloh zpěvu národního a znárodněného.“²¹⁶ Otevřena i nadále zůstane věčná otázka určení hranice mezi přehnanou snahou o kvalitu na straně jedné a rezignací na ni na straně opačné.

Vedle vyšší ideje pedagogické ale je v Nejedlého počínání vždy přítomna i touha po lepším uplatnění na trhu, kdy chce uspokojit co nejširší okruh zpěváctva a reaguje na sebemenší podněty, jež se vyskytnou. A vydává pro všechny strany a nejen v edici *Vlastimil*. Když se blíží výročí Komenského a Nejedlý čeká demonstrace, přijdou sbory jako „*Kdož jste boží bojovníci*“, „*S pořárů dýmem*“ nebo proslulá „*Bývali Čechové.*“²¹⁷ Vedle sborů profánních však vydává i ty církevní, vedle bojovných i neškodné. Dosti pikantně tak působí, že pěvecký sbor *Vlastimil* má díky vydavatelské činnosti svého sbormistra v repertoáru *Hymnus k oslavě Františka Josefa I.*²¹⁸ nebo *Slavnostní zpěv na oslavu sňatku J.C.K.V. korunního prince Rudolfa se Štěpánou*²¹⁹ a vedle toho *Marseillaisu*²²⁰ či *Vlastenecké zpěvy.*²²¹

Vlastimil slaví úspěch dokonce i u krajanských sdružení. Zde byli patrně autoři na vážkách, zda tyto Nejedlého kontakty zmiňovat, protože sahaly až do USA na příklad do Clevelandu v Ohiu, odkud Nejedlému psal sbormistr tamnějšího souboru *Hlahol* František Machan.²²² Byl tu cítit i nacionalistický záměr, jímž některé české spolky své žádosti o noty

²¹⁴ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence přijatá, dodatky (Bareš – Izák), inv. č. 218-242.

²¹⁵ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 69.

²¹⁶ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence přijatá, L. Hejtmánek.

²¹⁷ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 55.

²¹⁸ Regionální muzeum v Litomyšli, fond Roman Nejedlý, kt. 12/A.

²¹⁹ *Slavnostní zpěv na oslavu sňatku J.C.K.V. korunního prince Rudolfa se Štěpánou*, složil Roman Nejedlý, V Litomyšli: R. Nejedlý, typ. A. Kindl, 4 listy.

²²⁰ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 55.

²²¹ *Vlastenecké zpěvy. Opus 115*, vydal Roman Nejedlý, Vinohrady: Nejedlý, 1903, 1 sv.

²²² Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence přijatá, dodatky, inv. č. 218-242, František Machan.

odůvodňovaly. Dopis sbormistra Josefa Macha z Drážďan je výmluvný a představuje i malou sondu do života českých spolků v německy mluvících oblastech: „...*jest nám útěchou, že vlastenecké snažení spolků zahraničních aspoň tu i tam nachází uznání, - spolky ty, kterým vskutku velmi důležitý podíl v národním díle přidělen, mohly by mnohem více působiti, kdyby uznání to nabylo kruhů širších a všímáno si jich více tam, odkud podpora vydatná snadno by poskytnouti se mohla. Přes to vynasnažují se spolky ty, seč mohou, a naleznete je při všech národních sbírkách... čestně zastoupeny. Tak podporujeme na příklad/ spolek Komenský ve Vídni seč jen jsme...*“²²³ Navíc Romana Nejedlého, jenž byl prý tehdy známý i v Drážďanech, zval na návštěvu. Bohužel nevíme, zda Nejedlý pozvání využil, ovšem pravděpodobné to je, stejně jako to, že sboru poslal nějaké sešity ze své edice.

Většina vydávaných hudebnin skutečně jde po linii nenáročnosti čerpající z lidového prostředí a mající často komické prvky. Uvedme alespoň některé tituly: „*Laciná zábava v lázních*“, „*Lásky bol*“, „*Jarní pochod*“, „*Komické zpěvy*“, „*Hvězdičky*“, „*Chudobná panenka*“, „*Knajpáni (komický zpěv pro dva pány)*“, „*Nedělní klid*“, „*Ozvi se mi, má milá*“, „*Pod твоjím okénkem*“, „*Perličky*“, „*Vrána policajt*“, „*Slovácká*“, „*Staré panny*“, „*Starí mládenci*“, „*Tatrám*“, „*Ukolébavka*“, „*Vrátí se zas*“, „*Zpěv lásky pod večer*“ aj. Vedle toho vydává písně určené k různým náboženským slavnostem a svátkům a sbory, které jsou univerzálně použitelné při svatbách nebo pohřbech. Jsou to opět vesměs jednoduché sborové partitury a společně se zaměřením tematickým mají hlavně posloužit co možná největšímu počtu zákazníků. Do této skupiny patří na příklad: „*12 pohřebních písní pro soprán*“, „*Čtyři zpěvy vánoční (původní) pro 2 hlasy a bas*“, „*Dvě sólové písně vánoční*“, „*Mariánské písně k májovým pobožnostem*“, „*Odpočínutí věčné*“, „*Sestupte Andělé*“, „*Slavnostní sbor*“, „*Mužský sbor k sňatku*“, „*Te Deum laudamus*“, „*Ty, jenž sídlíš na výsosti (Píseň ke mši svaté pro smíšený sbor s průvodem varhan)*“, „*Vložky kostelní*“ aj. Nesmíme též zapomenout, že Roman Nejedlý byl do Litomyše přijat i na místo ředitele chrámové hudby, tudíž jím vydávané a skládané věci většinou první upotřebil v rámci svých povinností v kostele. Mnohé partitury vydané k náboženským slavnostem vyšly v několika vydáních a i po roce 1901 (vydával je tedy ještě na penzi), což svědčí o jejich úspěšnosti.

Roman Nejedlý se snažil chovat maximálně tržně a dovedl vydávat i čistě komerční publikace či kuplety skutečně se blížící velmi pokleslému vkusu. Argumentace pozdějších publicistů, že jeho vydavatelská práce byla motivována jenom „vyššími cíli,“ tak získává povážlivou trhlínu. Do skupiny čistě obchodních počínů Romana Nejedlého patří zejména

---

²²³ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence přijatá, dodatky, inv. č. 218-242, Josef Mach.

průvodce po Paříži nazvaný *Do Paříže. Praktická cestovní knížka pro toho, kdo neumí francouzsky*²²⁴ patrně z roku 1889. Vedle něj jsou to pak *Podrobné plány Světové výstavy v Paříži 1889*.²²⁵ Karel Bolomský připomíná též vydání spisku o nových mírách a vahách, když bylo v roce 1876 vydáno v tom smyslu nové nařízení.²²⁶

Vydáním průvodců po Paříži si chtěl Nejedlý patrně alespoň částečně zplatit výlohy, jež použil na svůj čtrnáctidenní pobyt ve městě nad Seinou. Nejedlý ve své brožurce popisuje dopodrobna, kolik se za cestu utratí, kudy nejlépe jet, co v Paříži navštívit a dokonce připojuje i slovníček s foneticky psanou výslovností základních francouzských vět. Radí také, jak se chovat v jednotlivých podnicích, kolik co stojí apod. Text Nejedlý ozvláštňuje historickým poučením jako na příklad: „...*plac šató dó (chateau D'Eau), kde roku 1871 bylo bojiště mezi komunisty a vládním vojskem...*“²²⁷ nebo „*V malém zámku Pty Trianon nejraději dlela Marie Antonie, vedouc život jako pastýřka.*“²²⁸ V průvodci po světové výstavě z roku 1889 se pak nachází zřejmě jeden z nejprvnějších popisů Eiffelovy věže u nás.²²⁹ Mimo jiné se zde můžeme dočíst, že „...*záře majáku osvětluje 60 kilom/etrů/ v okolí. Hromosvod na věži jest česká práce firmy Dekrta a Homoly.*“²³⁰

Soubory kupletů, jež Roman Nejedlý také vydával, se trefovaly do vkusu nejširších vrstev, což s sebou přinášelo i všechny neřesti tehdejšího bulváru. Za jeden ze znaků určité krize uvnitř společnosti poslední čtvrtiny devatenáctého století, jenž nebyl zdaleka jevem pouze českým, byl antisemitismus. Do složky osobní korespondence Romana Nejedlého v Archivu Akademie věd se známky protižidovské nesnášenlivosti dostaly s dopisy „dvorního“ dodavače textů Aloise Gallata. Chrudimský humorista zásobil Nejedlého spoustou textů, které zesměšňovaly širokou škálu objektů – staré panny, staré mládence, pijáky, tchýni, bicyklistky a bicyklisty atd.²³¹ O rasově podmíněných stereotypch a předsudcích vůči židům svědčí zejména kuplet s názvem „*Itzig John a Sohn, židovské komické duetto*“²³² a pak také kuplet „*Vrátí se zas.*“²³³ V prvně jmenovaném najdeme následující antisemitsky zaměřené verše:

²²⁴ NEJEDLÝ, Roman. *Do Paříže. Praktická cestovní knížka pro toho, kdo neumí francouzsky...*/ z vlastní zkušenosti napsal a vydal Roman Nejedlý, V Litomyšli: R. Nejedlý, (1889), 15 s.

²²⁵ NEJEDLÝ, Roman. *Podrobné plány Světové výstavy v Paříži 1889 na esplanádě před invalidovnou a na Marsově poli s náležitým vysvětlením: přídavek: Některé nejnutnější rozmluvy francouzské s českým písmem.*/vydal Roman Nejedlý, 2. vyd., /V Litomyšli?:R. Nejedlý?, 1889/, 4 s.

²²⁶ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 75.

²²⁷ NEJEDLÝ, R., *Do Paříže...*, s. 8.

²²⁸ NEJEDLÝ, R., *Do Paříže...*, s. 13.

²²⁹ NEJEDLÝ, R., *Podrobné plány...*, s. 2.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Gallat.

²³² Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Gallat, dopis ze 7.6. 1895.

²³³ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Alois Gallat, dopis z 19. 6. 1895.

Senior: *S rancem jsem chodíval
a rabach scháněl
Zboží své vychválil
a cizí haněl*

Junior: *Já vyhrál často los
Velký na burze
Zũročil nebo znám
Napřed již kurze*

Oba: *Když je percent moc a kšefty dobře chodí
Pak nám konkurence nikdy neuškodí
Kurs je v rukou našich volně ponechán
Israel ten bude vždycky velký pán*

Kuplet se dosti triviálním způsobem podbízí všeobecně vžitě představě ukazující židy jako nepočestné obchodníky a lichváře. Nutno říci, že Gallat takových textů nemá mnoho a spíše reaguje na tehdejší poptávku a vkus. Veřejnost byla v té době běžně naladěna na z dnešního pohledu jasně antisemitskou notu. Inklinování k němu se plně projevilo na konci století v eskalaci protižidovských nálad v souvislosti s dvojím procesem s Leopoldem Hilsnerem.²³⁴

Gallat ale nebyl jediným, kdo posílal náměty tohoto druhu, i když jeho jméno je zde znovu slyšet. Varhaník Jan Pehel z Chocně poslal 2. dubna 1883 následující slova: „*Dále zasílám Vám Sylvestriadu „Izák v rozkoši“ – Duo – jsou to 4 zpěvy lehkého slohu, by bylo všude přístupno. Z druhého zpěvu byste musel slova dle hudby si zaříditi, neb Gallat to změnil v jiné verše, když už byla ta původní hudba hotova. Je to komedie antisemitů a možná, že za doby naší dobrý obchůdek s takovým škvárem bude možno udělat. Hudba jakož i slova jsou majetkem mým. Hleděl jsem hlavně, aby byl průvod velmi lehký ku hraní, jakož i zpěv každému přístupný. Rozumí se, že bez kostýmů židovských by to nešlo.*“²³⁵ V dopise je patrný syrový kalkul, s nímž pisatel prokazuje připravenost využít všeobecného protižidovství obchodně. Něčí (archivářova?) ruka připsala na obálku: „*vrátil, osobně*“, avšak více informací nemáme. Je skutečně pravděpodobné, že i praktičnost Romana Nejedlého měla své meze.

²³⁴ ČERNÝ, Bohumil – HOZÁK, Jan – PRCHAL, Jan – ŠUP, Milan – VAŠÍČEK, Petr: *Hilsneriáda (k 100. výročí píseckého procesu)*. Polná: nakladatelství Linda – Jan Prchal Polná, 1999, 194 s. ISBN 80-238-6060-7.

²³⁵ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Jan Pehel.

Ty se nám možná vyjví v souvislosti s kupletem „*Vrátí se zas*“, neboť ten prokazatelně vydán byl:²³⁶

*Pan Raubitschek nádherně žil
on gabloval karty hrál pilsenské pil
Tu u firmy Šmule(?) Kohn máznu rest
a za to si v lapáku odbývá trest
Když vrátí se, provádí krachy své dál
pan správce mu otvírá zas kriminál
To vše určí doba a ukáže čas,
vždyť všechno se přemění a vrátí zas*

Obviňovat Romana Nejedlého z antisemitismu asi nemůžeme, protože prokazatelné je právě pouze vydání písně „*Vrátí se zas*“, jež uvádí i František Červinka.²³⁷ Ale v tomto dílku není protižidovské zaměření tak úplně patrné. Možná, že zde máme jen židovsky znějící jména hlavních postav, z nichž jedna opakovaně přivádí firmy ke krachu. Jejich podoba je ale natolik typická, že u nich můžeme asi také hovořit o snaze vytvářet antižidovské stereotypy nebo o snaze se těmito stereotypům přizpůsobit či podbízet.

Mezi hudebniny, jež Roman Nejedlý velmi úspěšně vydával, patří ještě vedle tvorby písňové velmi úspěšná sféra zpěvoher. Toto odvětví František Červinka a Karel Bolomský ve svých pracích posoudili hodnověrně. Řadíme sem zejména zpěvohru „*Edip král*“, dále frašky „*Král Vondráček XXVII. – potomek a nástupce druhdy slavného krále Vondry XXVI.*“, *Sezení městské rady v Mrkvantících*“, silvestriádu „*Starý rok před porotou, čili Odsouzení starého roku a přivítání nového roku*“, veselohru „*Zápas o nevěstu aneb chudobná panenka*“ a svou produkci uzavřel pokusem o vlastní operu, v níž si kladl vyšší umělecké cíle, nazvanou „*Andulka, děvče z venkova*“. Až možná na posledně jmenované dílo, nebyly příliš umělecky na výši. Podle Červinky byly psány pro „...lid, jehož rozhodující částí byli drobní měšťané, demokraticky smýšlející a přístupní ostré kritice scestných tendencí vedoucích skupin třeba i české buržoazie, ale většinou neschopní pochopit novou revoluční myšlenku dělnického hnutí.“²³⁸ V tomto výkladu je opět přítomna myšlenka, že dělnické hnutí je vůdcem pokroku, avšak stále zůstává nepochopeno. Samozřejmě je zde přítomna vůdčí Marxova myšlenka, že

²³⁶ NEJEDLÝ, Roman. *Vrátí se zas: Opus 78/ke slovům Jaroslava Gallata hudbu přidělal a k upotřebení pro zábavné večery na světlo vydal Roman Nejedlý*. Praha: R. Nejedlý, typ. V. Bujárek, /18--?/

²³⁷ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 57.

²³⁸ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 58.

dělnický proletariát je tou skupinou, která nastolí „zlatý věk“ a my zde v Červinkově podání sledujeme jednu z přechodných fází k tomuto cíli konkrétně na sevřeném výkladu díla Romana Nejedlého. Zjednodušení vyplývající z takto pojatého textu však nezabránila Červinkovi v střízlivém hodnocení Nejedlého zpěvoher.

„*Edip král*,“ jehož libreto napsal August Nevšimal, vycházel ze Sofoklovy tragedie a měl premiéru v litomyšlském *Karlově* v roce 1893.²³⁹ Parodie zklidila velký úspěch, i když se Červinka poněkud obává, jestli ji část publika nebrala vážně, protože referát si všímá víceméně jen kostýmů a výpravy. O popularitě hry svědčí, že se hrála v mnoha dalších českých městech a dokonce i v Americe. Negativně o tom vlastně podává důkaz i soudní pře, jež se kolem zpěvohry rozpoutala.²⁴⁰

U „*Krále Vondráčka*“ Červinka kvalitu opět potvrdit nemohl, ocenil však alespoň novost tématu.²⁴¹ Hra byla ostatně některými kruhy odsouzena už v době svého uvedení.²⁴² Satirická hra „*Sezení městské rady*“ byla oblíbená také, ovšem jelikož často nemístně vybízela k aktualizacím, doplnil Nejedlý její titul o místo určení „*V Mrkvanticích*“, aby se vyhnul problémům s úřady.²⁴³

Skutečnost, že Nejedlý neměl při skládání vyšší umělecké ambice je patrná jak u lehké silvestriády „*Starý rok před porotou*“, tak i u „*Zápasu o nevěstu*“, kde je až příliš do očí bijící podobnost s námětem Smetanovy „*Prodané nevěsty*.“²⁴⁴ Z tohoto námětu ostatně podle některých kritiků vycházel Nejedlý i ve svém ambicióznějším dílku tj. v „*Andulce, děvčeti z venkova*.“ Prý byly využity i některé motivy z opery Viléma Blodka „*V studni*.“ Opera měla začátky těžké, ale poměrně brzo se ujala a dostala se i v roce 1896 přijetí v brněnském Národním divadle.²⁴⁵ Tehdejší představitelka *Andulky* Anna Maxantová pak Nejedlému poslala několik nadšených dopisů.²⁴⁶ Červinka jinak hodnotí *Andulku* jako nejlepší Nejedlého zpěvohru, jež se hrála i v době, kdy psal svou knihu o Romanu Nejedlém.²⁴⁷

Třetí žánrovou skupinou v rámci vydavatelské činnosti Romana Nejedlého je produkce učebních textů. Ty jsou opět zaměřeny především na hudební výchovu, ale najdeme mezi

---

²³⁹ Tamtéž, s. 60.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 60-61.

²⁴¹ Tamtéž, s. 62.

²⁴² BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 40.

²⁴³ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 62-63.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 64.

²⁴⁵ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 65-66.

²⁴⁶ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá - dodatky, č. i. 218-242, Anna Maxantová.

²⁴⁷ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 66-67.

nimi i učebnice jiných předmětů. Mezi pedagogická pojednání mimohudebního charakteru jmenujme alespoň „*Obrázkovou čítanku pro začátečníky*“, „*Počítání v oboru čísel 1, 2, 3, 4, 5, spolu s vysvětlením početních diagramů*“ nebo „*Zeměpis Čech v otázkách a odpovědích*“. Naprostá většina Nejedlého výukových textů jsou ale různé školy hry na housle, flétnu, klavír a samozřejmě velmi úspěšné Školy zpěvu, o nichž už bylo pojednáno v souvislosti s Nejedlého působením v Bělé pod Bezdězem.

Nejúspěšnějším Nejedlého vydavatelským počinem vůbec je edice čtyř sešitů houslové školy, z nichž některé vyšly od roku 1872 ve dvaceti pěti vydáních.²⁴⁸ Podle Bolomského je v „*Praktické škole na housle*“ opět přítomen ideál Nejedlého učební metody, totiž aby se učení stalo žákovi zábavou. Dokonce zde místo not používá číslice, což je zcela novátorský přístup. Žák si totiž velmi brzo umí zahrát i písničku, což „...*podporuje naivní dětskou ctižádost.*“²⁴⁹

František Červinka v souvislosti s vydáváním veleúspěšné houslové školy zmiňuje i postavu nakladatele Knappa, jenž byl prý „*poděšen konkurencí věhlasné školy Malátovy*“ a „...*který se snažil zatáhnout Nejedlého do boje proti Malátovi a uchránit si své zisky.*“²⁵⁰ Nejedlý ale prý na Knappovi výzvy nereagoval, a to proto, že si Maláta vážil a vzhlíží na něj s úctou. Nejedlý tehdy zvolil cestu zcela opačnou, přešel od Knappa právě k Malátovu nakladateli tj. k F. A. Urbánkovi. Červinka zde vyvolává dojem Nejedlého velkorysosti, ale nejde tady opět spíše o inteligentní a prozíravý obchodní tah? Už v případě sporů o *Krále Edipa* Nejedlý do konfrontace nešel, možná že si uvědomoval, že spor je nákladný a jeho pozice slabší a on chce vydávat dál.

Velmi úspěšným Nejedlého dílem je ovšem také vydávání dalších škol, jež byly kritiky také hodnoceny vysoce kladně. Jejich cílovým publikem jsou mladí nebo začínající hudebníci stejně jako školní mládež a sem tam najdeme i národní tematiku. Jde především o následující tituly: „*Milada a Zdeněk, malí pianisté*“, „*Národní písně pro piano na dvě ruce k potřebě slabých hráčů i ku zpěvu*“, „*Národní písně pro útlou školní mládež*“, „*Návod ku vyučování dvouhlasému zpěvu*“, „*Příprava k naučení se hře na varhany neb na harmonium*“, „*Společenský zpěvníček pro mládež: sbírka písní vlasteneckých, školních a společenských ku potřebě ve škole, doma a zvláště při výletech*“, „*Škola na flautu*“, „*Škola na flautu (pikolu) o jedné klapce*“ aj.

---

²⁴⁸ BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku...*, s. 74.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 39.

Ať tak či tak, Nejedlého vydavatelská činnost je velmi úspěšná a díky ní se skutečně stává do jisté míry soběstačným, může cestovat, bydlet v prostorných domech²⁵¹ a později i podporovat své syny na studiích.

---

²⁵¹ I v rámci Litomyšle se Nejedlý několikrát stěhoval: Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

1.5 živý či mrtvý odkaz?

Roman Nejedlý opustil Litomyšl k 30. březnu 1901, kdy byl penzionován.²⁵² Červinka ve svém textu už netrpělivě očekával vzepětí dělníků a socialistů ve městě, z něhož společně s Nejedlým „...odcházela...i opěvaná idyla průmyslově slabého města, v němž vlastenecké tradice dlouho přehlušovaly třídní protiklady v samotné české společnosti.“²⁵³ Začínala nová doba s novými střety a především s dalším rozdrobením politického spektra s postupnou tendencí k vzniku všeobecného tajného a rovného hlasovacího práva, což jako asi největší výdobytek Červinka nevidí, či spíše neuvádí. O tendencích k vzniku pluralitního politického systému bylo radno v realitě doby, v níž Červinka psal, raději pomlčet. Končí s tím, že na obzoru je vítězné dělnictvo. Také je zmíněn mladý Zdeněk v konfliktu s otcem jakoby prsonifikace nástupu něčeho nového, co jakoby už jen tím, že je nové, bylo lepší.

Na Romana Nejedlého Litomyšl zatím nezapomněla, v roce 1912 mu *Vlastimil* udělil čestné členství. O osm let později už ve zcela jiných podmínkách samostatného československého státu, u něhož vůbec není jisté, jak ho vnímá, Roman Nejedlý umírá.

V posledních letech si Roman Nejedlý s nejznámějším ze svých synů vyměnili několik dopisů, v nichž se ujišťovali vzájemnou láskou. Zdeněk otci necelé tři roky před jeho smrtí v době Smetanovy výstavy ve válečném roce 1917 napsal: „Ty můžeš být zcela klidný, že na Tě nikdy nebude zapomenuto a také i dnes i ti nejmladší Tě dobře znají, protože skutečná práce se nikdy nezapomíná... Právě ti, kteří se starali o výchovu našeho nejširšího obecnstva, budou žít v čestné paměti, a Ty mezi nimi jistě vždycky. Neudělal jsem tedy vystavením dopisu pro Tebe vlastně nic, protože toho nebylo zapotřebí, ale jsem rád, že mám příležitost Ti to jednou také říci.“²⁵⁴

Zdeněk Nejedlý měl pravdu jen částečně. Odkaz jeho otce žil jen potud, dokud žil on sám. Padesátá léta jsou ještě jakousi renesancí odkazu Romana Nejedlého. Vznikají o něm dvě práce, jedna je dokonce vydaná. A i jeho litomyšlské působiště na Romana Nejedlého ještě vzpomínalo. Dne 8. prosince 1954 se zde uskutečnil koncert k 110. výročí narození Romana Nejedlého. Byli zde přítomni všichni, kdo k jeho osobě měli co říci – synové Zdeněk a Viktor,

²⁵² Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

²⁵³ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 78.

²⁵⁴ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá Zdeněk Nejedlý otci, dopis z 21.5. 1917, (dopis je ovšem spolu s dalšími Zdeňkovými listy otci uložen ve složce dopisů nejmladšího Romanova syna Viktora).

František Červinka i Karel Bolomský, který měl úvodní slovo.²⁵⁵ Na pořadu byly písně a hudba z děl Romana Nejedlého, ale také od Františka Vognera, Josefa Bohuslava Foerster, Josefa Šťastného, Josefa Luňáčka a samozřejmě Bedřicha Smetany.²⁵⁶

Byla to ale labutí píseň „odkazu“ Romana Nejedlého. Jeho syn je po krátkém intermezzu momentálně podrobován novému historickému zkoumání, které je v jeho tolik rozporuplném případě velmi přínosné. Otec Roman, který nikdy neměl ambice činit „velká díla“ pod praporem „vyšších ideálů“ a byl vždy průměrným synem své doby, zůstane už asi navždycky v zákrytu.

---

²⁵⁵ Plakát k akci mi laskavě zapůjčil k opsání Karel Bolomský.

²⁵⁶ Tyto informace mi laskavě poskytl Karel Bolomský dne 29.7. 2010

2. Otec a syn

Téma vztahu otce a syna se objevuje jak v odborné, tak i v krásné literatuře poměrně často. Za vše lze uvést Freudův termín *oidipovského komplexu* nebo závažné téma Dostojevského *Bratrů Karamazových*. Přes to ve vědecké literatuře, a to i v psychologické, občas dochází k banalizování otcovské působnosti nebo k určité redukci pouze na některé oblasti vztahového světa otců a synů na příklad na vzájemnou konfrontaci, v níž navíc hraje velkou roli poměr k matce. V případě Romana a Zdeňka Nejedlých se jistě nebudeme pouštět do složitých analýz nevědomých procesů a určitě nebudeme zasaženi osudovou tragičností dvou rozdílných povah. I tak ale zůstává vliv staršího Nejedlého na formování osobnosti jeho rozporuplného syna dosti zajímavým tématem, jež nelze podceňovat stejně tak jako nelze zjednodušovat obecně úlohu otcovského působení na vývoj každého lidského jedince.

2.1 mládí a univerzita

Roman Nejedlý ovlivnil a inspiroval svého syna významně a možná ještě více, než by se čekalo. Jeho vliv není patrný jen v obdivu k Smetanovi a Jiráskovi či ve vztahu k hudbě, ale můžeme ho přeneseně číst i v životních cílech, jež si Zdeněk Nejedlý vytyčil již poměrně brzo a jichž se v podstatě celý život držel.

Zcela přirozeně se také mladší Nejedlý potřeboval vůči otci vymezit. Postoje, jež se tím u něj vyvinuly, jsou často poměrně radikální a můžeme je pozorovat třeba v jeho estetických názorech, kdy odmítal vše „tuctové“ a „laciné,“ což měl někdy Roman Nejedlý v hudbě či dramatu sklon přehlížet za cenu lepší distribuce. Zatímco otec vydává i píše operetky, frašky, kuplety a humor omezovaný sociální objednávkou, u syna je umění záležitostí nejvyšší vážnosti, jež se povážlivě blížila idealismu. Je to dobře vidět na příklad ve stati *Umělec a žena* v knize *Zdeňka Fibicha milostný deník*²⁵⁷, kde Zdeněk Nejedlý po umělci požaduje bezvýhradnou oddanost dílu, jemuž vůdčí má být právě jen „*idea umělecká*“ a nic jiného. Dokonce i svou lásku si umělec vytváří „...v souhlase s potřebami svého umění...“²⁵⁸ Kritika otcových děl připisovaná mladému Zdeňku Nejedlému se dostala i do tisku, byť její autorství

---

²⁵⁷ NEJEDLÝ, Z., *Zdeňka Fibicha milostný deník. Nálady, dojmy a upomínky*, Praha Hudební matice Uměl. besedy, 1925, s. 26-39.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 36-37

není spolehlivé a hrají v ní výraznou úlohu ještě postavy litomyšlského učitele a hudebního skladatele Františka Vognera a profesora zdejšího gymnázia a později učitelského ústavu v Kutné Hoře Josefa Šimka. Právě Šimek totiž na počátku třicátých let publikoval stať o profesorech a učitelích v Litomyšli,²⁵⁹ kde píše, jak Roman Nejedlý skládal operety, „...jež mu jeden jeho velmi blízký příbuzný nemilosrdně zkritizoval.“²⁶⁰ Zdeněk Nejedlý se tehdy ohradil a vyžádal si po Šimkovi vysvětlení. Josef Šimek mu odpověděl následovně: „*Při svých zájezdech do Litomyšle v předešlém století setkával jsem se vždy s učitelem Františkem/Vognerem, který mi dával zprávy o hudebních poměrech v Litomyšli. Několikrát mi vypravoval o operetě Romana Nejedlého a kritice o ní a končil slovy, že jeden velmi blízký příbuzný skladbu nemilosrdně zkritizoval. Jméno neuváděl a já také po něm nepátral, ale slova sama utkvěla mi v mysli dost hluboko a já je bohužel reprodukoval beze změny. Čtenářům litomyšlských poměrů dobře známým (dr. Františku Pátovi, jenž práci v klubu (Klub přátel a rodáků Litomyšle v Praze, pozn. aut.) předčítal a generálovi Strejčkovi) nebyla slova ta nápadná... Nicméně přece jen upozorňuji, že rodina Romana Nejedlého, k níž Vy račte náležet, patří k **nejbližším** (podtrhl J.Š., pozn. aut.) (otci) a nikoli k velmi blízkým, takže dle tohoto výkladu nemohou se slova inkriminovaná vztahovati na Vaši ctěnou/rodinu.*“²⁶¹ Nutno dodat, že vysvětlení je dosti chatrné a stojí vlastně jen na rozdílu slova blízký a nejbližší, avšak slovo příbuzný se jistě vztahovalo k příbuzenstvu pokrevnímu. Autor těchto řádků je přesvědčen, že nemilosrdným kritikem Romana Nejedlého byl skutečně syn Zdeněk. Odpovídá to jeho názoru na lehčí žánry, jak ostatně píše i ve své autobiografii z roku 1903, kde ve svých pětadvaceti letech horuje: „*Nesnesu „lehčího“ vyražení ve Varieté ap., nesnesu „pobavení“ z frašky, nemá-li aspoň relativní cenu. To vše mi působí fyzickou bolest.*“²⁶² Ačkoli Karel Bolomský ve své diplomové práci uvádí, že kritikem operety Romana Nejedlého mohl být i František Vogner, v rozhovoru s autorem této diplomové práce se dnes také přiklání spíše k verzi Zdeňkova autorství.²⁶³

Příkře rozdílné vnímání vidíme i v odlišném pohledu na bulvarizaci. Zatímco Roman Nejedlý, dobře obeznámený s lidovou touhou po senzacích, neváhá do svého průvodce po

²⁵⁹ ŠIMEK, J., Profesori a učitelé v Litomyšli před padesáti lety. *Od Trstenické stezky*, duben 1931, roč. 10, č. 8, str. 153-155.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 154.; Zmínku o článku uvádí též Karel Bolomský: Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku 1844 do let osmdesátých*, Praha, 1954. 78 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře hudební vědy. Vedoucí diplomové práce Mirko Očadlík. Nevydaná diplomová práce, inv. č. 211, s. 40.

²⁶¹ Archiv AV ČR, fond Zdeněk Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Josef Šimek, dopis z 17.5. 1931.

²⁶² NEJEDLÝ, Z., *Moje práce*, Praha, Academia, 1973, s. 32.

²⁶³ Rozhovor s Karlem Bolomským konaný 29.7. 2010.

Paříži uvést zmínky o vystavování mrtvol u mostu Saint Luis²⁶⁴ či možnosti „...svěsti se na slonu...“ či „...na pštrosu...“²⁶⁵ Zdeňku Nejedlému se jakékoli přibližování průměrnému vkusu přičítá. Litomyšlský knihkupec Karel Veselík později vzpomínal na okolnosti instalace velké Jiráskovy výstavy v Litomyšli v roce 1931: „*Pro Jiráskovu výstavu se sbíraly předměty u nás v knihkupectví a starý lékař z Trstence, Dr. Václav Novotný, který působil v této obci již od tragedie selky Benešové-Vojnarky, přinesl mimo jiné také bambitku, kterou se skutečně zastřelil čeledín Antonín. Při přebírání exponátů tento předmět Zd. Nejedlého rozčlil. Takovou věc mu měli prý dát do hrobu, ale my ji nebudeme vystavovat, abychom tím z nešťastného lidského osudu vytvářeli senzační podívanou.*“²⁶⁶

Každodenní život Romana Nejedlého v Litomyšli posledních třiceti let devatenáctého století byl dosti pestrý. Pedagogická práce se střídala a prolínala s aktivitami hudebními, jež zase souvisely s prací vydavatelskou. Ve svém domě vychovával Roman Nejedlý šest dětí, hrál divadlo a poskytoval ubytování studentům. Velmi živé, veselé domácí prostředí plné návštěv a rodinných slavností je z literatury všeobecně známé,²⁶⁷ připomeňme, že Roman Nejedlý také poměrně často cestoval, navštívil Paříž, Rusko, Benátky, cestoval i po monarchii. Quido Hodura později označil četnost jeho cest jako „v té době neslýchanou“.²⁶⁸

Vedle toho udržoval Roman Nejedlý stálý a bohatý písemný styk s mnoha skladateli, libretisty, učiteli a úřady, což všechno většinou souviselo také s jeho nakladatelskou činností. Deset let vedl zpěvácký spolek. Ve volných chvílích se pak Roman Nejedlý vrchovatě věnoval setkávání s dalšími učiteli své generace, či posezení v hostinci na Karlově v kruhu přátel z humoristického spolku Kosů, kam často zavítal též mladý Alois Jirásek. Není příliš divu, že kvůli přepracování onemocněl na počátku osmdesátých let, zrovna když se malý Zdeněk chystal do školy, blíže neurčenou nervovou chorobou.

Přes všechna ujištění dosavadní literatury není příliš pravděpodobné, že by se Roman Nejedlý mohl svým dětem věnovat naplno. Navíc podle velmi hodnověrného zdroje, který představovala Romanova vnučka, lékařka Zdeňka Nedvědová, starší Nejedlý v období své

---

²⁶⁴ NEJEDLÝ, Roman. *Do Paříže. Praktická cestovní knížka pro toho, kdo neumí francouzsky...*/ z vlastní zkušenosti napsal a vydal Roman Nejedlý, V Litomyšli: R. Nejedlý, (1889), s. 10

²⁶⁵ Tamtéž, s. 13.

²⁶⁶ VESELÍK, K., *Jak Zdeněk Nejedlý instaloval...*, s. 47.

²⁶⁷ Jediný Miloslav Matoušek, Nejedlého marxisticky smýšlející žák, líčí v jedné ze svých oslavných knih o Nejedlém, že v prostředí, v němž jeho oblíbený profesor vyrůstal, „...bylo mnoho úsilí o vyšší život, o dokonalejší kulturu. Všechna tato náplň prostředí Nejedlého domova, byla hluboce vážná, opravdová, prostá povrchností a lehkomyšlností.“ MATOUŠEK, M., *Zdeněk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha: Lidová kultura, 1938, s. 13.

²⁶⁸ HODURA, Q., *O mládí Zdeňka Nejedlého*. In: *Padesát let Zdeňka Nejedlého*, red. Bedřich Bělohlávek, Praha 1928, nepaginováno.

nervové nemoci dost dobře nesnášel ani své děti.²⁶⁹ Hodura popisuje Romanovo rodičovství takto: „*Dětem své lásky slovy neprojevoval, ale i obtížné situace, které se vyskytly v životě jeho dětí, řešil vždy bez hněvu, taktně a s úspěchem. Se Zdeňkem při samostatnosti jeho povahy měl málo práce...*“²⁷⁰ Roman Nejedlý patrně nedovedl být citově příliš vřelý, ale své děti miloval a podporoval až do dospělosti. Sám Zdeňek Nejedlý svému otci později jako odpověď na přání ke čtyřicetinám napsal: „(děkuji) ...*za mé krásné mládí, na které vzpomínám jako na krásnou pohádku... že jsem se mohl státi s Vaší pomocí tím, co jsem, a zvláště, že jsem se mohl vyvíjeti docela volně tak, jak jsem od dětství již toužil a jak mne mé přirozené nadání stále vedlo. Byl jsem opravdu tak šťasten, že jsem nemusel nikdy nic ze svých individuálních snah obětovati zájmům jiným, zvláště hmotným, a tak mohlo se jistě vyvinouti vše, co bylo do mne vloženo.*“²⁷¹

Zdeňek Nejedlý se musel v početné rodině prosadit a nemohl příliš očekávat, že by mu neustále zaměstnaný a pak i chvíli nemocný otec, který dokonce několik let nebyl schopen mluvit,²⁷² nějak výrazně pomáhal. Připočteme ještě Romanovy nějakou dobu trvající deprese, jež způsobovaly již zmíněnou odtažitost od dětí. Jediný, kdo se s ním tehdy mohl stýkat, byla manželka Kateřina.²⁷³ V tomto kontextu je Zdeňkův sklon k poměrně silnému individualismu²⁷⁴ docela přirozený. Blízký přítel z Nejedlého mládí, Karel Popelka, popisuje mladého Nejedlého na univerzitě takto: „*Žil pro svůj pevně stanovený úkol, nevšímavý ke všemu, co se ho netýkalo, ani s jedním z posluchačů historie se neseznámil, jako by byl na fakultě sám.*“²⁷⁵ Zdeňek Nejedlý se postupně vymezil i vůči ostatním členům rodiny, a to i ve vztahu k dramatickému umění. Nejstarší bratr Roman byl veselý amatérský herec a kabaretiér,

---

²⁶⁹ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, *Úvod k inventáři fondu Romana Nejedlého*, napsala Dr. Zdeňka NEDVĚDOVÁ 23. listopadu 1972. nepaginováno.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Zdeňek Nejedlý otci, dopis z 16.2. 1918, archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, korespondence osobní přijatá (dopis je ovšem spolu s dalšími Zdeňkovými listy otci uložen ve složce dopisů nejmladšího Romanova syna Viktora).

²⁷² ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl. Z tradic pedagogické a osvětové práce našich učitelů.*, Krajský dům osvěty v Pardubicích, 1958, s. 50.

²⁷³ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

²⁷⁴ Jeden z nejstarších důkazů velmi individualisticky až možná sobecky založené povahy Zdeňka Nejedlého dále najdeme v jeho autobiografii *Moje práce* z roku 1903 (tiskem: NEJEDLÝ, Z., *Moje práce*, Praha, Academia, 1973, 44 s.), poměrně obsáhle na ně upozornil také Petr Čornej, který z dnes neznámé Popelkovy statě hojně citoval a znal i dnes těž nedohledatelné Nejedlého deníčky z let 1898-1901: ČORNEJ, P., *Zdeňka Nejedlého léta učňovská a vandrovní*, In. *Acta universitatis Carolinae*, r. 1983, Tomus XXIII., fasc. 2, UK Praha, s. 7-42. Důkazy o tom, jak rád Nejedlý pracoval sám a obtížně snášel, měl-li se s někým dělit o kompetence jsou i pozdějšího data, např. korespondence s purkmistrem města Litomyšle ohledně smetanovských oslav v roce 1924 (Archiv AV ČR, fond Zdeňek Nejedlý, korespondence osobní přijatá: František Lašek

²⁷⁵ Archiv AV ČR, fond Zdeňek Nejedlý, rukpisy: POPELKA, K., *Vzpomínky na Zdeňka Nejedlého z dob společných studií gymnazijních a univerzitních. Léta 1891-1898*, s. 37. (v současné době je rukopis neznámý, cituji podle výše zmíněného článku Petra Čorneje).

starší sestra Milada také zpívala a hrála na místní úrovni.²⁷⁶ Hercem z povolání a upravovatelem divadelních her byl i nejmladší člen rodiny Nejedlých Viktor.²⁷⁷ Ti všichni ale byli otcovou chorobou zasaženi v rozdílném věku. Syn Roman (nar. 1870) a Milada (nar. 1873) byli už přece jen odrostlejší a Viktor se narodil až v červnu 1884,²⁷⁸ takže otcovu chorobu ani nevnímal. Pro pětiletého Zdeňka, kterému navíc v roce otcova onemocnění ještě zemřel roční bratříček Oldřich, to muselo být období velmi zátěžové.

V některých textech najdeme odkaz na to, jak i malý Zdeněk hrál divadlo, a to i loutkové. Sám na příklad v knize *Litomyšl, tisíc let života českého města* píše, jak na něj jako na malého chlapce působila častá přítomnost herců a zpěváků, kteří jezdili otce navštěvovat: „...*Nikde tehdy nebyli přicházející do Litomyšle herci a zpěváci tak rádi viděni a také tak častými hosty jako zde... I moje divadelnictví, smím-li to zde připomenout, je tohoto již tehdy původu.*“²⁷⁹ Když pak děti Nejedlých pomáhaly s garderobou, měly volný vstup i na představení.²⁸⁰ Přes to se Zdeněk Nejedlý poměrně brzo se stylizoval do role vážného vědce, který se zabývá jen „hodnotným“ uměním.

Zmíněná stylizace Zdeňka Nejedlého dobře koresponduje také se skutečností, že city celkově nehrály v životě Nejedlého moc výraznou úlohu. Odmítal rozervaný romantismus máchovského či byronovského typu²⁸¹ a i svou oblíbenou hudbu vnímá prvoplánově přes její program, pocit byl druhotný. Odpuzovala ho na příklad i osudová romantická láska, jak můžeme číst v již uvedené stati *Umělec a žena*. František Červinka vidí v Nejedlého pojmání lehčí zábavy a zejména lásky oddanost obrozenským ideálům, umělecké tvorbě a dílu, jimž se podřizuje umělcova láska i radost a tragika celého života.²⁸² Petr Čornej naopak nevidí v odmítání zábavy, lehčích žánrů a poměrů s ženami vyšší smysl a považuje je za Nejedlého stylizaci do pózy novoromantického hrdiny, který čeká na vztah, v němž by nemusel slevovat ze svých ideálů.²⁸³ Obě tyto interpretace jsou jistě pravděpodobné, ale nesmíme také pominout v citových ohledech dosti problematické rané dětství.

---

²⁷⁶ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969, s. 20.; Městské muzeum Litomyšl, fond Zdeněk Nejedlý, karton 12/A.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 20-21.

²⁷⁸ Osobní data členů rodiny Zdeňka Nejedlého nalezneme na příklad v monografii Františka Červinky: ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969, s. 372.

²⁷⁹ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let života českého města*, 1. vyd. Litomyšl: Výstavní výbor města L. 1934, 256 s., 152 s. příl.

²⁸⁰ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, NEDVĚDOVÁ, Z., *Úvod k inventáři...*, nepaginováno.

²⁸¹ Na příklad ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969, s. 32, 34 a jin.

²⁸² ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969, s. 223.

²⁸³ ČORNEJ, P., *Zdeňka Nejedlého léta učňovská a vandrovní*, In *Acta universitatis Carolinae*, r. 1983, Tomus XXIII, fasc. 2, UK Praha, s. 29-30.

Zdeněk Nejedlý, zmítán mladistvými nejistotami a nezměrnou touhou prosadit se nejprve v rodině a později i mimo ni formuluje své životní poslání. Ze své *nelaskavosti*, jež byla pro něj někdy typická, si v podstatě udělal přednost²⁸⁴ a svou určitou citovou plochost, která byla částečně v jeho osobnostním ustrojení a částečně znouzectností získanou v rodinném prostředí, považoval za charakteristiku plně odpovídající ukázněnému, pilnému a chladnému vědci, kterým chtěl být a který neúnavně sleduje svůj, v podstatě vlastně obrozenecký vyšší ideál tj. pozvednutí kulturní úrovně českého národa.²⁸⁵ Svému sebeobrazu pak Nejedlý zůstává věrný minimálně do konce 30. let.

Rodinné prostředí a zejména Romanova nervová choroba zřejmě zapříčinily u Zdeňka i touhu po harmonii a hledání velkých ideálů a vzorů.²⁸⁶ Petr Čornej si všímá určité krize, jíž musel mladý Nejedlý překonat. Odpor vůči maloměstu je patrný v jeho autobiografii,²⁸⁷ ale objevuje se i v epizodě, kterou zmiňuje František Červinka. Výraznou úlohu v ní opět hraje otec Roman, který pro mladého Zdeňka mohl představovat starý duch maloměst'ácké Litomyšle. Toto prostředí už považoval Zdeněk za omezené. František Červinka to nazývá střetem „maloměstské otcovské tradice“ s „moderním revolučním mládím.“²⁸⁸

Mladého Nejedlého čekajícího na maturitu se tehdy velmi dotkla „opatrovnická“ pochvala hudební produkce, kterou se svými spolužáky secvičil a provedl na „výletu studujících c.k. vyššího gymnasia v Litomyšli.“ Článek byl navíc uveřejněn v klerikálním Českém východu,²⁸⁹ což prý bylo pro mladého Nejedlého obzvlášť pobuřující. Blahosklonnost a shovívavost referátu vyprovokovala Zdeňka připravujícího se na maturitu k velmi smělé reakci (která ovšem vyšla takticky až po maturitě), v níž odmítl „tatínkovský dobrý úmysl pochválit studentka,“ a obvinil referenta z hudební neznalosti, zastaralosti a nekompetentnosti, jíž si neváží. Můžeme říci, že zde Zdeněk Nejedlý poprvé sáhl k formě odmítavého gesta, které přesně zapadá do obrazu, do něhož se v době svého mládí stylizoval. V nastalé aféře, v níž si list samozřejmě nenechal „holobrádkovu“ kritiku líbit, vyšlo najevo, že autorem pochvalného referátu byl Zdeňkův otec Roman.²⁹⁰ V rodině se o případu prý nemluvalo,²⁹¹ Roman ji patrně

---

²⁸⁴ „Pánbůh stvořil různé lidi: jednoho slepého, druhého hluchého, mne zase velmi „nelaskavého“. Bud' mu za to čest a chvála.“ NEJEDLÝ, Z., *Moje práce...*, s. 34.

²⁸⁵ ČORNEJ, P., *Zdeňka Nejedlého léta učňovská...*, s. 24.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 31.

²⁸⁷ „Jsem z Litomyšle, ale neváže mne k ní zcela nic. Že jsem počal toto dílo, je více věc náhody a zvláště interese vědeckého, docela ne vliv „lokálního patriotismu“. NEJEDLÝ, Z., *Moje práce...*, s. 12. Mladistvý dpor Zdeňka Nejedlého k jeho rodišti měl při tom i souvislosti milostné, jež jsou v autobiografii líčeny na s. 33-34. Podrobně rozebírá tyto souvislosti opět Petr Čornej: ČORNEJ, P., *Zdeňka Nejedlého léta učňovská...*, s. 31.

²⁸⁸ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969, s. 16.

²⁸⁹ *Český východ* čís. 24 z 13.6.1896.

²⁹⁰ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969, s. 23-25.

²⁹¹ Tamtéž.

blahosklonně vytěsnil. Také je ale možné, že ho trápil určitý pocit viny vzhledem k své nervové nemoci, kdy se malému Zdeňkovi nevěnoval.

Po příchodu na univerzitu se Zdeněk Nejedlý dostává do zcela jiných sfér a Litomyšl a její prostředí se mu vzdaluje. Šok pro něj znamená zejména návštěva Paříže v březnu 1897.²⁹² Možná, že při ní nakonec využil i otcovy rady, neboť ten Paříž pravděpodobně dvakrát navštívil a sepsal nám již známého tištěného průvodce.

Kdy však Zdeněk Nejedlý otcův vliv využil určitě, to je období prvních let na univerzitě. Roman Nejedlý se tehdy snažil pomoci synovi, seč mohl, zejména s hmotným zabezpečením, což se mu nakonec povedlo nad míru. Již dříve si u staršího Zdeňkova bratra Bohuslava vyzkoušel koncipování písemné prosby o císařské stipendium.²⁹³ V opakovaných žádostech tehdy neopomněl uvést i zkomponování svého oratoria pro sbor a varhany *Te Deum laudamus* na počest čtyřicetiletého jubilea vlády Františka Josefa I. A žádost byla úspěšná. V případě finanční podpory pro Zdeňka zase několikrát zdůraznil jiný svůj vydavatelský počín – *Hymnus* tentokrát k padesátiletému jubileu císařova panování.²⁹⁴ *Hymnus* ovšem nebyl přímo dílem Romana Nejedlého, slova byla od Aloise Potěhníka a hudba od Gottharda Josefa Laška. Není vyloučeno, že obě díla vydával už s myšlenkou na peněžní dotaci ze strany císařského domu, ať už pro sebe nebo pro své dva studující syny.

Podpora Zdeňka Nejedlého v počátcích studia ze strany otce se však neomezovala pouze na finanční žádosti. V sešitku, do něhož si Roman zapisoval koncepty svých dopisů, je uveden i jeden adresovaný zemskému školnímu inspektorovi Františku Wenigovi, s nímž se znal ze společného litomyšlského působení. Wenig tehdy doporučil Zdeňka profesoru Jaroslavu Gollovi a Roman přispěchal ještě i s písemným poděkováním: „*Ačkoliv jsem hned zde děkoval za Vašnostin velice šlechetný úmysl, že račte doporučiti našeho Zdeňka p/anu/ prof/esorovi/ Dr. Gollovi, tož předce ještě obtěžuji Vaše blahorodí prosbou, abyste ráčil přijati mé hluboké díky za milou blahosklonnost.*“²⁹⁵ V poněkud křečovitě koncipovaném dopise pak ještě dodává, že jej Goll „*dobře zná*“. Jaroslav Goll, jenž byl kromě vůdcovství české historiografie i obdivovatelem díla Bedřicha Smetany, patrně minimálně z tisku Romana Nejedlého skutečně znal.

---

²⁹² ČORNEJ, P., Zdeňka Nejedlého léta učňovská..., s. 25-27.

²⁹³ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Conceptis Correspondibus 80. a 90. léta - momoobchodní, inv. č.109, značka fondu 373.

²⁹⁴ Tamtéž. *Te Deum* i *Hymnus* jsou obsaženy i ve fondech litomyšlského muzea: Regionální muzeum Litomyšl, fond Roman Nejedlý, kt. 12/A

²⁹⁵ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, Conceptis correspondibus 80. a 90. léta, mimoobchodní, inv. č.109, značka fondu 373.

Ještě větší pomocí pro Zdeňka bylo, když mu otec sjednal prostřednictvím Aloise Jiráska setkání s Čeněkem Zíbrtem. Mnohem později v rámci dopisu, v němž Zíbrt gratuloval Nejedlému k padesátinám, o začátku jejich spolupráce nikoli bez určitého sentimentu napsal: „Vzpomínky letí k době, kdy Váš starostlivý tatínek s doporučením Al. Jiráska přivedl Vás do muzea...“²⁹⁶ Soukromý docent všeobecné kulturní historie na Filozofické fakultě pražské univerzity, Čeněk Zíbrt, se v následujících letech stal pro Zdeňka Nejedlého klíčovou osobou. Přijal ho jako pomocnou vědeckou sílu do Muzea Království českého a i jinak mladému Nejedlému všemožně pomáhal. Půjčoval mu knihy, obstarával materiál, zajišťoval část výdělku a především mu umožnil vydávat první studie.²⁹⁷ V korespondenci jsou uchovány četné ústřížky účtů svědčících o finančních darech a honorářích zejména za rejstříky, které Zíbrt posílal Nejedlému poměrně často prostřednictvím otce Romana. Jde o platby za spolupráci na vydávání monumentální bibliografie české historie, což je jedno z nejznámějších Zíbrtových děl.²⁹⁸ Neobstojí tak tvrzení Františka Červinky, že Zíbrt mladého Nejedlého využíval nebo dokonce, že mu neplatil.²⁹⁹ Navíc se Zíbrt v době jeho pobytu v Rusku v létě roku 1900 staral o vydávání Nejedlého prvních větších vědeckých prací, např. o české misii Jana Kapistrána³⁰⁰ i o záležitosti kolem doktorátu, který za tuto práci Zdeněk Nejedlý dostal. Čeněk Zíbrt dokonce měl původně Nejedlému i svědčit na svatbě.³⁰¹ I když se Nejedlý se Zíbrtem nakonec vědecky rozešli, protože Nejedlý nesouhlasil se Zíbrtovou celkovou koncepcí jejich společného díla bibliografie české historie (což bylo motivováno Gollovou kritikou tohoto díla), jejich poměr zdaleka nebyl jednoznačně negativní či nerovný.

Sám Zdeněk Nejedlý rodičům nadšeně sděloval, jak se mu v muzeu líbí, že má u Zíbrta vyhlídky na finance a i práce v geografickém semináři³⁰² vypadá slibně.³⁰³ Stejně tak z druhé strany jde Romanovi na syna samá chvála. Zíbrt mu psal, že je „*pilný jako včelka*“ a formuluje i další uznání.³⁰⁴ V podobném duchu se vyjadřoval i Alois Jirásek.³⁰⁵

---

²⁹⁶ Archiv AV ČR, Čeněk Zíbrt Nejedlému, dopis z 14.2.1928.

²⁹⁷ ČORNEJ, P., *Zdeňka Nejedlého léta učňovská...* s. 19-20 a archiv AVČR, fond Zdeněk Nejedlý - korespondence přijatá, Čeněk Zíbrt, dopisy z léta 1900.

²⁹⁸ ZÍBRT, Čeněk. *Bibliografie české historie*, díly I-V, 1. vyd. Praha 1900 -1912.

²⁹⁹ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969, s. 36.

³⁰⁰ Archiv AV ČR, Čeněk Zíbrt Nejedlému, dopis z 18.7. 1900.

³⁰¹ Archiv AV ČR, Čeněk Zíbrt Nejedlému, dopis z 10.7.1905.

³⁰² Zdeněk Nejedlý začal historii studovat s geografii.

³⁰³ ČORNEJ, P., *Zdeňka Nejedlého léta učňovská...* s. 10-11.

³⁰⁴ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, kt. Č. 2, dopis Čeněka Zíbrta Romanu Nejedlému z 23.12. 1896.

³⁰⁵ Tamtéž, dopis Aloise Jiráska Romanu Nejedlému z 13.12. 1898.

Nutné je v tuto chvíli zmínit, že si Zdeňka nechválili zdaleka jen Zíbrt a Jirásek. V Litomyšli dlel ještě jeden muž, a poměrně nenápadný, se kterým se znal i Zdeňkův otec. Byl to regionální historik Antonín Tomíček.

Antonínu Tomíčkovu nebylo z finančních důvodů nikdy dopřáno historii vystudovat. Pocházel z rodiny kameníka a chalupníka ze Slavníče na Humpolecku a od roku 1892 až do svého penzionování v roce 1922 pracoval jako úředník litomyšlské pošty.³⁰⁶ Mimo svou početnou a milovanou rodinu věnoval veškerý svůj volný čas historické práci, v níž zůstal věren svému původu a zabýval se zejména hospodářskými dějinami venkova 16. a 17. věku na Humpolecku a hlavně Litomyšlsku. Ačkoli byl historikem amatérským, jeho stěžejní práce byly založeny na pečlivém pramenném výzkumu a byly v mnohém objevné.

Spolupráce s Tomíčkem byla později klíčová v tom, že se v rámci ní Zdeněk Nejedlý na chvíli vrací do Litomyšle a ještě tam stihne publikovat stat' o místních dějinách,³⁰⁷ a to zrovna v době, kdy ji všichni Nejedlí opouštějí. Roman Nejedlý ale s Tomíčkem zůstal také v kontaktu a zjišťoval od něj doplňující informace ke své rodinné kronice.³⁰⁸

---

³⁰⁶ K Tomíčkovu více: PÁTA, J., *Antonín Tomíček. Stručný náskres života a díla s bohatou bibliografií*, Litomyšl 1928; NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let života českého města*, Litomyšl 1934 s. 223-224; nověji pak doslov B. Svadbové v doslovu edice korespondence *Zdeněk Nejedlý Antonín Tomíček*, Hradec Králové Kruh 1976, s. 240-245; SKŘIVÁNEK, M., *Antonín Tomíček – historik Litomyšlska a Humpolecka*, SOA v Zámrsku, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, sign. R-353.

³⁰⁷ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okresu. Dílu 1. seš. 1, Zřízení obce městské. Příloha k Věstníku samosprávnému a národohospodářskému okresu litomyšlského č. 12*, Litomyšl: Okr. Zastupitelstvo, 1900, 79 s.

³⁰⁸ *Zdeněk Nejedlý, Antonín Tomíček, korespondence. Přípravila, pozn., doslovem a ediční pozn. opatřila Blanka Svadbová, Předm. Josef Hanzal. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh. 1976, s. 119.*

2.2 Jirásek a Smetana

Otcovská pomoc, již Roman Nejedlý synovi věnoval při vstupu na univerzitu, byla příkladná. Zdeněk Nejedlý ji dokázal využít vrchovatě a patrně i tento rychlý a dobrý start měl příznivý vliv na jeho strmou univerzitní kariéru. Prostředí, z něhož Zdeněk vyšel a jež vytvářely otcovy zájmy a styky, bylo důležité i pro výběr vědeckých témat, jimiž se třetí syn Romana Nejedlého hodlal zabývat. V této souvislosti jde v první řadě o studium osobností a života Aloise Jiráska a Bedřicha Smetany.

V případě Aloise Jiráska je vliv Romana Nejedlého spíše přenesený. V atmosféře častých setkání staršího Nejedlého s profesorem litomyšlského gymnázia Jiráskem, což zahrnovalo i spisovatelovy návštěvy přímo u Nejedlých doma, bylo blízko k tomu, aby se malý Zdeněk, který navíc vášnivě rád četl, dostal k Jiráskovým dílům velmi brzo.

Otcův vliv je ale možná cítit i v tom, jak Nejedlý Jiráskova díla pojímal. Patrně nejlépe to vystihl František Červinka: „Zdeněk Nejedlý přijímal Aloise Jiráska stejně bezvýhradně jako Zdeňka Fibicha. Jirásek svým dílem předkládal českému lidu umělecký obraz jeho národních dějin v duchu koncepce Františka Palackého... Nejedlý nikdy nepocítil nejmenší vnitřní odcizení k Jiráskovi, který mu zůstal největším českým spisovatelem. Od roku 1901 jen prohluboval, opakoval a rozvíjel názory již dříve vyřčené. Nejedlý odmítal všechny pochyby o Jiráskově uměleckém mistrovství. Nepřipouštěl, že by mezi Jiráskovým uměním a nespornou společenskou funkcí jeho díla mohl být nějaký rozpor. Dědic revolučně romantické koncepce našich dějin přijímal Jirásk jako svého předchůdce, jako umělce a historika téže dějinné koncepce.“³⁰⁹

Aloise Jiráska považoval Zdeněk Nejedlý zcela klidně za historika a ve své drobné knížce o vztahu Jiráska k Litomyšli o něm mluví jako o „nejúspěšnějším dějepisci“³¹⁰ tohoto východočeského města, jehož „historické spisy“ i „dějinná filozofie vzata jest z přítomnosti.“³¹¹ V úvodu svých *Dějin města Litomyšle* z roku 1903 pak Nejedlý píše: „Alois Jirásek neuvádí se ve vědecké literatuře české, při dějinách Litomyšle nelze ho však opominout. Jirásek je nejpopulárnější historik Litomyšle... Pro rok 1848 v Litomyšli je Jirásek přímo vědeckým historikem, třeba ve formě novellistické. Autor „Filozofské historie“ stojí v čele historiků Litomyšlska.“³¹² Historiografie Nejedlému u Jiráska zcela splývá

³⁰⁹ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý...*, s. 66.

³¹⁰ NEJEDLÝ, Z., *Alois Jirásek a jeho Litomyšl*, Litomyšl 1911, s. 4.

³¹¹ Tamtéž, s. 8.

³¹² NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okolí. Díl 1. (do roku 1421)*, 1. vyd. Litomyšl: Osada, město a okres Litomyšl: /Veselík, distributor/, 1903, s. 3-4.

s uměleckou fabulací a je pojmána jako program pro současnost.³¹³ Zdeněk Nejedlý zde jasně vychází z obrozenecké tradice, kterou v mnoha směrech nikdy neopustil a s níž se jistě poprvé seznámil v otcově knihovně.

Zdeněk Nejedlý už velmi brzo, alespoň v případě Aloise Jiráska, kladl ideu nad kritické hodnocení a tento způsob uvažování brzo aplikoval i na hudební estetiku, v čemž byl věrným žákem Otokara Hostinského. Je tak ovšem v příkrém rozporu s tím, co proklamoval jeho vysokoškolský učitel Jaroslav Goll. Kritičnost zde Nejedlý popírá a množství oblastí, v nichž Zdeněk Nejedlý nebude jakoukoli kritiku připouštět, se bude rozšiřovat. Nejedlý odmítal na příklad složitější čapkovský „*nejasný relativismus*“ a chtěl jasné a jednoduché odpovědi, „*aby každý mohl rozumět*.“³¹⁴ Nejedlý později našel, co hledal v komunistické totalitě a jejím jednoduchém výkladu světa, v němž jsou obsaženy jednoduché odpovědi na vše. Nechuť k rozervaným romantikům máchovského typu, „nejasným humanistickým relativistům“ typu Karla Čapka či vůbec k jakékoli obtížnější hlubokomyslnosti, je pro Nejedlého typická. Tato Nejedlého stanoviska později plně přejala komunistická kritika, konkrétně na příklad Ladislav Štoll.³¹⁵ Možná se zde můžeme shodnout s Jaromírem Dvořákem³¹⁶ a Petrem Čornejem, že Nejedlý byl do jisté míry člověkem na průsečíku tradičních a moderních proudů.³¹⁷ Nebo jde v jeho případě o ztotožnění některých prvků obrozeneckého idealismu s těmi, jež byly výhodné pro zjednodušující výklad světa v rámci marxisticko-komunistické ideologie.

Nejedlý v mnoha směrech zůstává svým myšlením v devatenáctém století, v blízkosti snah obrozenců a vlastně i svého otce. Sám Jirásek to tehdy vnímal podobně. Otto Popler, bývalý litomyšlský učitel a dlouholetý předseda zdejšího zpěváckého spolku Vlastimil a též poměrně blízký Jiráskův druh Zdeňku Nejedlému v roce 1930 napsal, že „*dostal dva dopisy od přítele Jiráska v nichž uznale se zřejmou vděčností o Vás (o ZN, pozn. aut.) hovoří...*“, dodává, jak si spisovatel váží u Nejedlého „*...převeliké oddanosti jak k sobě tak i k dílu zesnulého tatínka.*“ Dále prý Jirásek tehdy napsal (Popler přímo cituje řádky z Jiráskova dopisu): „*A nejen to, psal jsem, jak tatínkovi rozuměl a jak správně ho pochopil. Proto také vždy a ve všem, je-li*

---

³¹³ Podporu pro takový pohled má Nejedlý i u svého přítele jazykovědce Quido Hodury: HODURA, Q., *Zdeněk Nejedlý o Aloisu Jiráskovi*, In: *O Zdeňku Nejedlém. Stati a projevy k jeho šedesátinám*, Praha, Melantrich, 1938, s. 180-196.

³¹⁴ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý o demokracii a o myšlení Karla Čapka v letech dvacátých*, In: *Zprávy z muzeí od Trstenické stezky č. 4*, 1968, Vlastivědné muzeum v Litomyšli a Okresní muzeum Al.V. Šembery ve Vysokém Mýtě, s. 6-8.

³¹⁵ ŠTOLL, L., *Nejedlý a Jirásek*, In: *Václavkova Olomouc 1963. K otázkám pokrokové tradice a revoluce v uměnovědě*, red. a úvod napsal Jaromír Dvořák, Josef Š. Kvapil, Ostrava, Krajské nakladatelství, 1965, s. 119-124.

³¹⁶ DVOŘÁK, Jaromír. *Zdeněk Nejedlý a nová česká literatura*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1978. 445 s.

³¹⁷ ČORNEJ, P., *Zdeňka Nejedlého léta učňovská...*, s. 41-42.

třeba, obracím se s největší důvěrou k panu profesoru Nejedlému, neboť sám tatínek v jednom dopise píše, že ví, že jeho dílo (tatínkovo) v jeho rukách (prof. Nejedlého) je nejbezpečnější.³¹⁸ Symbolické je jistě to, že Nejedlý byl posledním promovaným studentem Karlovy univerzity v devatenáctém století. Promoval 14. prosince 1900.³¹⁹

V případě obdivu Zdeňka Nejedlého k Bedřichu Smetanovi je původní impuls ze strany otce Romana snad ještě patrnější. Roman Nejedlý patřil k prvním popularizátorům Smetanovy hudby a jeho role byla specifická tím, že smetanovskou osvětu prováděl s několika dalšími nadšenci přímo ve Smetanově rodišti. Toto Romanovo působení je datováno zejména do doby, kdy stál v čele litomyšlského zpěváckého spolku *Vlastimil*. U prvních provedení Smetanových děl v Litomyšli stál ještě jako řadový hudebník a zpěvák. Hlavními pořadateli zde byly jiné osobnosti jako na příklad schopný místní dirigent Eduard Pinz.³²⁰ V těchto prvních případech šlo o provedení sboru z druhého jednání Smetanovy *Prodané nevěsty* v rámci cecilské zábavy v roce 1873 a pak podobně i v roce 1874 a zejména první provedení *Prodané nevěsty* mimo Prahu v září 1876.³²¹

Mnohem více se Roman Nejedlý zapojil do organizace v rámci oslav padesátiletého výročí Smetanova prvního veřejného vystoupení v září 1880. Tentokrát jako sbormistr řídil jak zahájení, tak i ukončení slavnosti, které si původně představoval i s „lehčím sborem,“ jenž by Mistr zkomponoval pro spolek *Vlastimil*. Smetana mu tehdy zdvořile odpověděl, že „lehčí sbory“ nepíše,³²² ale přece jen mu jednu ze svých prací poslal. Tato poměrně známá epizodka mimo jiné potvrzuje Romanovy záměry, které opravdu zůstaly jen v mezích popularizace. Vyšší poslání Smetanovy hudby Roman Nejedlý nehledal a vědecké poznání jeho díla zůstávalo také mimo objekt jeho tehdejšího zájmu, i když i on k němu přispěl. Zdeněk Nejedlý tuto otcovu roli připomněl ve svém monumentálním *Smetanovi*. Roman byl totiž osloven jedním z prvních smetanovských badatelů Karlem Teigem v otázce přesného určení

³¹⁸ Archiv AV ČR, fond Zdeněk Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Otto Popler, dopis z 23.12. 1930.

³¹⁹ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý...*, s. 373.

³²⁰ Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku 1844 do let osmdesátých*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, nevydaná diplomová práce, Praha 1954, inv. Č. 211., s. 46-47.

³²¹ Regionální muzeum Litomyšl, fond *Vlastimil*, karton 21, Brožury: PINZ, E., *První představení Prodané nevěsty v Litomyšli*, In: *Památník Bedřicha Smetany*, Litomyšl 1924.

³²² *Dopisy Bedřicha Smetany do Litomyšle. (pro účastníky sjezdu přátel krásné knihy do Litomyšle ve dnech 12. až 14. června 1837*, doslov napsal Zdeněk Nejedlý a Ferdinand Ruth, Litomyšl, 1937, 11 s.; dále též Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, BOLOMSKÝ, K., *Roman Nejedlý. Od roku 1844 do let osmdesátých*, Praha, 1954. 78 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře. Vedoucí diplomové práce Mirko Očadlík. Nevydaná diplomová práce, inv. č. 211, s. 52.

místa, kde bydleli Smetanovi rodiče v litomyšlském zámeckém pivovaru.³²³ Mladší Nejedlý pak ve své knize připoměl i zmíněnou Smetanovu známou odpověď na otcův dopis, kde zdůraznil, že se Mistr podepsal jako „*litomyšlský rodák*“.³²⁴

Velmi zajímavé líčení celé Smetanovy návštěvy podává Zdeněk Nejedlý ve své knize o „tisícileté Litomyšli.“ Kromě jiného zde uvádí, že při vyvrcholení celé slavnosti se „...*Smetana nechtěl...ukázat, ale pořadatelé jej vedli tak, že se náhle octl na jevišti.*“³²⁵ Publikace byla tehdy v roce 1934 vydána jako populární text, tudíž bez poznámkového aparátu, takže se již nedovíme, jaký byl zdroj, z něhož v tomto případě Nejedlý čerpal. V kontextu všeho, co o Zdeňku Nejedlém víme a zejména v kontextu toho, co je obsahem různých „mýtických“ vyprávění o jeho osobě, je velmi zajímavé to, co zapsal dlouholetý předseda *Vlastimilu* a kronikář města Litomyšle Otto Popler o dva roky dříve v *Památniku k oslavě 70. výročí založení Pěveckého spolku Vlastimil*. Popisuje zde totiž podobnou návštěvu a podobnou zdrženlivost u světové hudební osobnosti. Drobným rozdílem je ovšem to, že hrdinou Poplerova vyprávění je Antonín Dvořák, který Litomyšl navštívil v roce 1892 během svého rozlučkového turné před cestou do Ameriky. Popler popsal vyvrcholení večera následovně: „*Počítalo se určitě s tím, že po bouřlivém potlesku nebude se zdráhati Mistr Dvořák sám se obecenstvu poděkovati a té nezbytné příležitosti mělo býti užito k přednesu proslovu. Po delším důtklivém naléhání zdařilo se teprve výmluvnosti přítele Ed/uarda/ Pinze přiměti Mistra k povolnosti. Tím okamžikem neměl jsem však já dosud vyhráno. Na bývalém Karlově (kde nyní stojí Smetanův dům) bylo připraveno pro koncertisty...dosti vysoké podium, na něž vystupovalo se po několika stupních. Mistr Dvořák sice po nich vystoupil (já těsně za ním), ale zůstal stát na samém okraji podia v posici pro mne dosti nevhodné. Nedaje se odstrašiti, kurážně jsem spustil: „Juž struny dozněly...“ Nemohu říci, že by Mistr Dvořák po tom úskoku hleděl na mě tuze vlídně, ale znenáhla zpřátelil se se situací...“*³²⁶ Je tu podobnost čistě náhodná, nebo se někdo spletl? Nebo podobná ostýchavost zapadá do představy jakou měla tehdejší společnost o géníích české hudby, kteří svou vlast proslavili jako nikdo jiný?

Zdeněk Nejedlý se narodil v době, kdy město Litomyšl „*okázale manifestovalo svou lásku k rodáku Bedřichu Smetanovi.*“³²⁷ Duch období sedmdesátých let vrcholící právě Mistrovou návštěvou, na niž se dlouho vzpomínalo, byl Zdeňku Nejedlému vložen do vínku stejně jako

³²³ NEJEDLÝ, Z., *Bedřich Smetana. Dílu I., sv. 1, Doma*, 1. vyd. Praha: Hudební Matice Umělecké Besedy, 1924, s. 196.

³²⁴ Tamtéž, s. 305. Stejně líčení i v knize *Litomyšl, tisíc let života českého města*: NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 149.

³²⁵ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 149.

³²⁶ Regionální muzeum Litomyšl, fond *Vlastimil*, karton 21, Brožury: *Památník Pěveckého spolku „Vlastimil“ 1932*, POPLER, O., *Ze vzpomínek starého zpěváka*

³²⁷ ČERVINKA, F., *Zdeněk Nejedlý...*, s. 16.

hudební nadání, které otec Roman od prvopočátku rozvíjel. Zdeněk Nejedlý hrál od malička na varhany, klavír a housle.³²⁸ Jeho jméno se objevuje i v známé otcově škole hry na klavír, již úspěšně vydával: *Milada a Zdeněk – malí pianisté*.³²⁹ Roman se dokonce při mších v zámecké kapli nechával malým Zdeňkem střídat již od jeho deseti let.³³⁰

Jak vzpomínal Quido Hodura, Roman Nejedlý svým dětem „...nevnucoval své záliby a sklony, ale všímal si zálib jejich a pomáhal, bylo-li třeba.“³³¹ Přesto mělo prostředí na Zdeňka jistě vliv a tak, když měl touhu o hudbě i teoretizovat, sáhl velmi brzo, ještě za studií na litomyšlském gymnáziu, po Smetanovi. Ve své autobiografii píše: „Pro pozdější mou literární činnost hudební byla charakteristická už má přednáška o Smetanovi, také kus mé literární přípravy, kde jsem už se díval na Smetanu i na naši a na hudbu vůbec jako dnes. Měl jsem ji tuším r. 1895 na „dýchánku,“ jež pořádal prof. Voborník v neděli ráno pro celé gymnasium.“³³² Quido Hodura, jehož vzpomínkový text je zcela nekritický a chvílemi ve vztahu k Nejedlému až skoro mýtotvorný, vzpomínal, jak tehdy přednášku pronášel zpatra a že mu stačilo si ji jen promyslet ráno v posteli.³³³ Zdeněk Nejedlý se už tehdy nadechl k produkci obrovského díla, které čítá okolo čtyř tisíc bibliografických čísel, z nichž největší počet článků a statí, studií i knižních publikací, drobných poznámek i projevů je věnován právě Bedřichu Smetanovi.³³⁴

---

³²⁸ NEJEDLÝ, Z., *Moje práce...*, s. 11.

³²⁹ NEJEDLÝ, R., *Milada a Zdeněk, malí pianisté*, zpracoval a svým nákladem vydal Roman Nejedlý, Litomyšl, 18--?, 23 s.

³³⁰ HODURA, Q., *O mládí Zdeňka Nejedlého...*

³³¹ Tamtéž

³³² NEJEDLÝ, Z., *Moje práce...*, s. 11.

³³³ HODURA, Q., *O mládí Zdeňka Nejedlého...*

³³⁴ *Zdeněk Nejedlý o Bedřichu Smetanovi*, edičně připravil a předml. Naps. Jaroslav Jiránek: Předběžné materiály shromáždila a komentář naps. A.J. Patzaková, Praha: Academia, 1980, s. 7.

2.3 idealismus

Ve své práci Zdeněk Nejedlý sledoval mnoho cílů a postupně se přirozeně měnila i její forma. Za vše uveďme, že od kriticky zpracovaných historických děl přecházel postupně stále více, zejména od konce dvacátých let na pole politické propagandy ve službách radikálního socialismu. Využíval k tomu především žurnalistiku (časopis *Var*) a veřejnou přednáškovou činnost.³³⁵ Typickým příkladem budiž také jeho pojmání Ruska a Ruských dějin, což z hlediska metodologického, stejně jako mnohá jiná pozdní Nejedlého historická díla, kritizoval Jan Slavík.³³⁶ Ani tento vynikající historik však nedokázal postřehnout přerod Nejedlého z vědce historika na propagátora sovětské totalitní ideologie, kde v prvopočátku určitě nešlo o kritiku pramene.

Tento vývoj měl své prvopočátky již v brzké Nejedlého tendenci přijímat mnohé autory, díla a názorová schemata zcela bez výhrad. Vidíme to na příkladu Zdeňka Fibicha, Bedřicha Smetany, Aloise Jiráska, Otakara Hostinského a nyní od konce dvacátých let sovětského komunismu. Quido Hodura, který měl k Nejedlému vždy velmi blízko, ve své nám už známé stati k Nejedlého padesátinám bezděky tuto celostní oddanost myšlenky pojmenoval, aniž by v tom viděl něco špatného. V protikladu k Pirandellovi nebo Čapkovi se vzhledem k Nejedlému ptá: „*Je něco reálnějšího než idea...?*“³³⁷ Bezvýhradné přitakání nějaké ideologii bylo ale vlastní mnoha intelektuálům (ostatně i zmíněný Luigi Pirandello se v protikladu k svému relativismu zapletl s fašismem) a i v pozdější době bylo tím ohroženo to, co Karl Raimund Popper nazývá otevřenou společností.³³⁸

Přesto v případě Zdeňka Nejedlého najdeme mnoho vědeckých pojednání a literárních počinů, kde je nekritičnost přítomna jen okrajově a kde není Nejedlého cílem propaganda, ale

---

³³⁵ Za všechny bych uvedl na příklad přednášku „*O hospodářských poměrech v Sovětském Rusku a u nás*“ pronesenou 24. června 1932 v malém sále Smetanova domu v Litomyšli, kde Zdeněk Nejedlý mluvil o „*vědeckém budování nové společnosti*“, o „*neschopnosti vývoje soukromokapitalistického řádu*“ či o tom, že všichni v SSSR pracují „*ne pro výdělek, ale pro všechny*“, a proto je tam život radostnější. STANĚK, M., *Kulturně osvětová a politická činnost Zdeňka Nejedlého v Litomyšli v letech 1918-1938*. In: *Litomyšl 981-1981. Sborník statí o dějinách a současnosti českého města k 1000. výročí první zmínky*., TEPS Praha pro MNV v Litomyšli 1981, s. 69.

³³⁶ BOUČEK, J., *Jan Slavík o zániku ČČH a Nejedlého Dějinách národu českého*. In *Soudobé dějiny* 2007/1, s. 190-226; nebo recenze J. Slavíka *Ruská revoluce a Lenin Z. Nejedlého* In *Slovanský přehled*, roč. 1(1938), s. 1-18.

³³⁷ HODURA, Q., *O mládí Zdeňka Nejedlého...*

³³⁸ POPPER, Karl Raimund. *Otevřená společnost a její nepřítelé. 1, Uhranutí Platónem*. 1. vyd., z angl. Přel. Miloš Calda, Praha: ISE, 1994, 354 s. ISBN 80-85241-53-6; TÝŽ, *Otevřená společnost a její nepřítelé II., Vlna prorocství: Hegel, Marx a co následovalo*. 1. vyd., přel. Jana Odehnalová, Praha: ISE, 1994, 388 s. ISBN 80-85241-54-4

něco jiného. Obsah některých částí Nejedlého tvorby je přizpůsoben záměrům didaktickým, které jsou navíc nápadně blízké názorné výukové metodě otce Romana.

Už ve svém raném díle o Zdeňku Fibichovi³³⁹ zdaleka není jediným cílem Zdeňka Nejedlého informace o skladatelově životě a tvorbě. Vedle snahy o získání uznání pro svého, vedle Smetany, nejnítěrnějšího komponisty, je tu významně přítomen i další cíl. Ve vlastní biografii Nejedlý píše: „*Je to (kniha o Fibichovi, pozn. aut.) pamflet, který ukázal, co je Fibich a co je naše dnešní hudební hniloba... Zejména výklady všeobecné měly poučovat o věcech Fibicha se netýkajících. Zejména při opeře šlo mi o to, naučit obecnstvo vůbec se dívat na operu, nejen na opery Fibichovy... „Fibich“ bude, to pevně doufám, jednou důkazem, historickým pramenem toho, jak hluboko kleslo hudební vzdělání dnešního obecnstva...*“.³⁴⁰ Záměrem Nejedlého je tu vzdělání českého hudebního obecnstva. Právě momentem Fibichovy smrti a svou okamžitou reakcí na ni se podle vlastních slov Nejedlý rozhodl pro „*směr... životní práce.*“ Velmi brzo následují *Dějiny české hudby*³⁴¹, které mimo jiné Nejedlému umožnily „*...opět kus propagace poctivosti v naší hudbě*“³⁴². Ideál pozvednutí kulturní úrovně českého národa, k jehož uskutečnění je nejlepší vědecká práce, se mu pak rozšiřuje od hudby i do ostatních oblastí.

Zdeněk Nejedlý chtěl v podstatě českou veřejnost vzdělávat. Jeho cíl byl didaktický. Nejedlého životní snahu o pozvednutí kulturní úrovně českého národa odhalil také Petr Čornej.³⁴³ Možné je, že i Nejedlého cílem byla snaha, již historik Jiří Štaif popisuje úsilí Františka Palackého. Moderní nacionální agitaci, jak to nazývá profesor Miroslav Hroch chápe Štaif jako „*... pedagogický opus magnum, v němž národní elity usilují o to, aby svoji představu o ideální mentální mapě příslušníka určitého národa prosadily do stávajících mentálních map svých aktuálních či potenciálních klientů. Zároveň jde o to, aby jejich mysl zabydlely takovými symboly, jež co nejvíce podpoří pocit kýžené sounáležitosti. Jejich moc nad klienty je tak zprvu podmíněna jejich kulturním vlivem, jenž jen v případě, že jsou úspěšní, může být přenesen na pole politické.*“³⁴⁴ Doba ale od Palackého výrazně postoupila, vliv jednotlivce už nemohl být ve vzdělané a pluralitní společnosti takový, jak si Nejedlý pravděpodobně představoval. Palackého genialita se mohla plně projevit i díky úrovni, ale také díky poptávce jeho „klientů.“ Pokud chtěl Nejedlý Palackého v jeho vlivu napodobit (a

³³⁹ NEJEDLÝ, Z., *Zdenko Fibich: zakladatel scénického melodramatu*. 1. vyd. Praha, Z. Nejedlý, 1901, 188 s.

³⁴⁰ NEJEDLÝ, Z., *Moje práce...*, s. 25.

³⁴¹ NEJEDLÝ, Z., *Dějiny České hudby*, Praha, Hejda a Tuček, 1903, 261 s.

³⁴² NEJEDLÝ, Z., *Moje práce...*, s. 28.

³⁴³ ČORNEJ, P., *Zdeňka Nejedlého léta učňovská...*, s. 24.

³⁴⁴ ŠTAIF, J., *František Palacký. Život, dílo, mýtus*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2009. 392 s. ISBN 978-80-7021-981-2. Úvodem aneb pojmy, prameny a literatura, s. 14.

indicie k tomu jistě máme), musel být jediným hlasatelem kulturních výkladů a ostatní elity musely být umlčeny. Tuto exkluzivitu mu ale propůjčila až doba po roce 1945, a navíc nikoli na dlouho.

Metodu, již Zdeněk Nejedlý nejlépe znal a považoval ji jistě za dost dobře účinnou, byla metoda názorného a přitom zábavného vyučování otce Romana Nejedlého. František Červinka ji popisuje takto: „*Nejedlého podněty směřovaly k nahrazení pouhých ilustrací účelnou kombinací obrazu a textu, tedy k plnějšímu využití asociace.*“³⁴⁵ Tato metoda slavila v první polovině devadesátých let poměrné úspěchy a pomůcky, jež k ní Roman Nejedlý zhotovoval a vydával, byly odesílány na celostátní výstavy a získávaly ocenění nejen v kraji, ale právě i na zemské úrovni. V roce 1895 obdržel za vynikající zásluhy diplom a bronzovou medaili Národopisné výstavy Československé.³⁴⁶ Byť je nutné některé kladné ohlasy v tisku brát s rezervou, protože tehdy bývalo běžnou praxí, a Romana Nejedlého zde nevyjímaje, že si tyto ohlasy psaly oceňované osoby samy na sebe, jeho učební metody určitý úspěch měly.

Romanův syn tyto metody znal, sám později píše, že s otcem často a rád cestoval.³⁴⁷ Miloslav Matoušek pak píše, že malý Zdeněk jezdil s otcem na „...*různé konference a sjezdy učitelské, když byl gymnazistou.*“³⁴⁸ Přednosti vyučovací metody tedy slyšel obhajovat jistě mnohokrát již jako mladý. Možná bezděčně je uplatňoval v rámci organizování velkých celonárodních výstav, které proběhly v Litomyšli počátkem třicátých let dvacátého století a také při psaní knihy *Litomyšl, tisíc let života českého města*, jejíž vydání spadá také do tohoto období.

Ač je pravděpodobné, že přímé propojení vystavovaného exponátu s vysvětlujícím textem bylo přítomno i u jiných výstav Nejedlým pořádaných, nejpregnantněji se tento způsob expozice objevuje u celonárodních litomyšlských výstav Aloise Jiráska v roce 1931, Boženy Němcové v roce 1932 a Bedřicha Smetany v roce 1934. Výstavy tehdy probíhaly s velkým úspěchem vždy v letních měsících a zúčastňovala se jich plejáda významných osobností své doby včetně prezidenta Masaryka v roce 1932³⁴⁹ nebo ministra zahraničí a brzkého druhého prezidenta republiky Edvarda Beneše v roce 1934.³⁵⁰

Stejný princip propojení textu s výkladem uplatňuje Zdeněk Nejedlý i ve druhé knize o Litomyšli a jejích dějinách, v níž do jisté míry splácí dluh za to, že první publikaci – *Dějiny*

---

³⁴⁵ ČERVINKA, F., *Roman Nejedlý a Litomyšl...*, s. 31.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ NEJEDLÝ, Z., *Litomyšl. Tisíc let...*, s. 173.

³⁴⁸ MATOUŠEK, M., *Zdeněk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha: Lidová kultura, 1938, s. 22.

³⁴⁹ Archiv AV ČR, fond Zdeněk Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Václav Drbohlav, telegram z 22.7. 1932.

³⁵⁰ Archiv AV ČR, fond Zdeněk Nejedlý, korespondence osobní přijatá, Václav Drbohlav, dopis z 19.8. 1934.

města Litomyšle a okolí z roku 1903 – nikdy nedopsal. Práce je dílem nyní již vyvrátěho historika a jejím cílem již není jen vlastní líčení dějin s pevným zakotvením v pramenné základně. Publikace *Litomyšl, tisíc let života českého města* bohatě doprovázená obrazovým materiálem, jenž zde má stejnou funkci jako text, představuje uskutečněný ideál Nejedlého tvůrčího záměru, totiž sepětí estetického a kulturního principu, jímž autor překonává pozitivistické období.³⁵¹ Esejistická až beletristická forma, již zde Nejedlý zvolil, má dílo přiblížit i průměrnému čtenáři a zároveň ho umělecky povznést. I zde cítíme Nejedlého úmysl, který si vytyčil již jako pětadvacetiletý, tedy „zvýšení kulturní úrovně českého národa“ a vlastně jeho výchovu.

Při tom všem se stále snaží dodržet uměleckost historiografické práce, která je pro něj hlavní složkou.³⁵² Zatímco politické, kulturní a náboženské aspekty jsou vylíčeny rovnoměrně, hospodářské a sociální problémy jsou podstatně stručnější.³⁵³ Postupuje zde podle své vlastní originální metody, v níž se pokouší na umělecky pojatém zpodobnění konkrétní historické osobnosti ukázat obraz doby, což je ovšem patrné i v jeho jiných pracích.

Postavení obrazu na stejnou úroveň jako text potvrzuje i Nejedlého žák Josef Teichman. Ve své monografii věnované Nejedlému k šedesátinám³⁵⁴ uvádí, že původně měly být jádrem knihy o tisícileté Litomyšli vyobrazení od grafického ústavu Jana Štence, k nimž měl Nejedlý dopsat jen doprovodný text. Ten se pak poněkud rozšířil.³⁵⁵ Marxisticky orientovaný Teichman ve snaze glorifikovat svého učitele sice lehce překrucuje metodu zpracování a uvádí, že Nejedlého kniha právě autorovým rozšířeným textem nezobrazuje Litomyšl jen v „...staticky mrtvých obrazech...“, ale to nic nemění na ojedinělosti publikace, z níž se do dnes často čerpá.

Vliv Romana Nejedlého na synovo působení je tedy dosti široký. Přesto, že bylo nastíněno několik oblastí, kam mohl vliv otce na mladého Nejedlého dosahovat, jsem si vědom, že takové hledání má své meze. Jeho osobnost byla utvářena i dalšími okolnostmi, jako na příklad vlastními vnitřními dispozicemi, nebyl také imunní vůči vlivům z okolí. Samozřejmě

---

³⁵¹ ČORNEJ, P., *Geneze Nejedlého pojetí regionalistiky jako součásti kulturní historie*, In: *Muzeum a současnost* 1/78, Středočeské muzeum Roztoky u Prahy 1979, s. 95.

³⁵² SVADBOVÁ, B., *Pojetí regionálních dějin Zdeňka Nejedlého*. In: Zdeněk Nejedlý: doba - život - dílo: sborník prací, přípr. (kol.), předmluva Jaromír Dvořák, Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV 1975, s. 83.

³⁵³ HANZAL, J., *Zdeněk Nejedlý – historik Litomyšle. Na okraj korespondence Zdeňka Nejedlého*, In: *Zprávy z muzeí od Trstenické stezky*, č. 13-14, Okresní vlastivědné muzeum v Litomyšli 1973, s. 10.

³⁵⁴ TEICHMAN, J., *Zdeněk Nejedlý, (vydáno ke dni šedesátých narozenin Zdeňka Nejedlého)*. 1. vyd. Praha, Odeon, 1938, 256 s.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 244 - 245.

lze předpokládat, že mnohé vlastnosti podědil po matce. Zvláště matčino působení na Zdeňka Nejedlého je velmi špatně identifikovatelné, protože prameny a po hříchu i pamětníci se již mezi námi nenacházejí či se ani nikdy nenacházeli.³⁵⁶ Vlivy prostředí nebo psychologické vlastnosti Zdeňka Nejedlého pak mohou být náplní jiné práce, nejsou však, i když jsme se jich také lehce dotkli, v tuto chvíli naším cílem.

---

³⁵⁶ Malou výjimkou je text Zdeňkova bratrance Karla Šolce Vyšopolského věnovaný Zdeňkovi a zmiňující se o několika rodinných příhodách. Uložení: Archiv AV ČR, fond Roman Nejedlý, rkp. *O matce a rodině Romana Nejedlého* (Karel Šolc Vyšopolský), Inv. č. 346.

ZÁVĚR

Život a působení Romana Nejedlého představuje v mnoha směrech přechodnou fázi ve vývoji Litomyšle. Učitel Nejedlý řichází do města v době určité kulturní stagnace v roce 1871 společně s dalšími novými osobnostmi a je navíc vybaven nejen zkušeností a schopnostmi, ale zejména inspirací, jež ho potkala v předcházejících působištích, hlavně na studiích v Praze a v druhém učitelském místě v Bělé pod Bezdězem.

Příliv nových lidí znamená pro litomyšlské prostředí, společně s antiněmeckou radikalizací některých společenských vrstev, obrovskou změnu. V konfrontaci s menšinovou německou částí tehdejší litomyšlské společnosti, avšak zejména v důsledku deziluze po krachu politických ambic českého národa na počátku sedmdesátých let a také zřejmě v důsledku rozkolu v české politické sféře dochází v oblasti kultury k inklinování k zábavám lehčího typu jako jsou operety, frašky, kuplety aj. Toto pole se stává působištěm Romana Nejedlého respektive Zpěváckého spolku *Vlastimil* pod jeho vedením. Konkrétně to jsou merendy a Cecilské zábavy, při nichž jsou často hrána i díla Romana Nejedlého. Zatímco u publika je toto směřování vítáno a oceňováno, uvnitř vlastního zpěváckého spolku je občas cítit nespokojenosť, vyjádřená dokonce odchodem některých členů. Kritika zaznívá i z odborných kruhů, a tak se i Roman Nejedlý chce pustit do těžších hudebních děl. Právě v tu chvíli je ale stížen nervovou nemocí, jež ho v podstatě ochromuje na řadu let, kdy se věnuje jen práci vydavatelské.

Autoři písíci o Romanu Nejedlém vykazují různé přístupy. Miloslav Matoušek a Josef Teichman jsou komunisty a žáky Zdeňka Nejedlého, navíc písí své oslavné publikace koncem třicátých let, takže na ně musíme uplatnit kritičtější stanovisko, neboť jejich cíl je v době ohrožení republiky manifestační. František Červinka a Karel Bolomský se liší už v rozsahu práce. Objektem jejich zájmu je skutečně již jen postava Romana Nejedlého. Červinka volí přístup vycházející z modifikované teorie vyššího směřování dějin a hledá v jednání Romana Nejedlého totéž, tj. vyšší záměry a idealismus. Karel Bolomský má práci nejvíce založenou na studiu pramenné základny a nepouští se do větších ideologických hodnocení, což jeho práci dodává na věrohodnosti. Některá fakta objevil a napsal ve své práci jako jediný, na příklad že Nejedlého produkce zahrnovala různé žánry i oratoria k poctám pro vladaře.

Častokrát zdůrazňovaný podíl Romana Nejedlého na výchově Litomyšlanů ke smetanovství a vůbec k vážné hudbě, což je premisa jak Červinky tak i Bolomského je

poněkud znehodnocena Nejedlého vydavatelskými počiny a také tím, že zdaleka nebyl jedinou osobností podílející se na přípravě a produkci Smetanových děl v Litomyšli v sedmdesátých a počátkem osmdesátých let. I Nejedlého zájem o Smetanu se jeví prvoplánově jako hnaný touhou mít jeho sbory ve své edici mužských čtvero zpěvů, než že by ho nějak znal a ovládal.

Vůbec vydavatelská činnost se ukazuje být pro Romana Nejedlého více určující než vlastní vedení koncertů. Bohužel se v ní Nejedlý až moc přizpůsobuje širokým vrstvám. Jeho zapojení do společenského života města je poměrně rozsáhlé. Stává se vedle *Vlastimilu* členem Besedy a humoristicko-recesistického spolku *Hnízda kosů litomyšlských*, jež má prapůvod v Chrudimi v činnosti Aloise Gallata. Tento autor mnohých textů je ale identifikován jako inklinující k dobovému antisemitismu.

Ve vztahu otce a syna Nejedlých bylo dosaženo několika nových zjištění. Především se ukazuje, že prapůvod určité uzavřenosti a individualismu Zdeňka Nejedlého může pocházet z problematického raného dětství, kdy byl otec zasažen nervovou chorobou, několik let nemohl mluvit a odmítal se i stýkat se svými dětmi.

Vše se snažil vynahradit Zdeňkovi při vstupu na univerzitu, kdy byly jeho kontakty velmi významné pro Zdeňkovo uchycení v Muzeu Království českého a v široké spolupráci s Čeňkem Zíbrtem. Roman Nejedlý se snažil podporu získat i formou stipendia, o výsledku však nemáme zpráv.

Vliv otcovy metody vyučování získané za pobytu v učitelském ústavu v Praze, které Roman Nejedlý dále rozpracovával do svých učebních pomůcek tak, aby metodou asociace spojovaly obraz s textem, měl možná vliv na realizaci životních snah Zdeňka Nejedlého. V duchu obrozenských tradic, jež vnitřně i přes pobyt v Gollově semináři v podstatě neopustil, chtěl povznést národ k pokroku a lepší vzdělanosti. Otcova názorná metoda ho mohla inspirovat ke způsobu, jakým tento ideál uskutečňoval, což je patrné na příkladech velkých litomyšlských výstav nebo na metodě, jíž zvolil při sepisování knihy *Litomyšl. Tisíc let života českého města*.

Individualismus a idealismus společně s nedostatečným podílem humanistických hodnot, jaké může přinést na příklad křesťanství nebo humanistická filozofie, pak přeneseně u Zdeňka Nejedlého vede k totalitnímu způsobu uvažování, jež postupně nabírá v jeho vnitřním světě vlády.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

I. PRAMENY

a) Nevydané:

Archiv Akademie věd ČR:

Fond Roman Nejedlý

Inventář:

Úvod k inventáři fondu Romana Nejedlého, napsala Dr. Zdeňka Nedvědová 23. listopadu 1972. nepaginováno.

korespondence osobní přijatá:

Josef Foerster, Alois Jirásek, Alois Gallat, František Vogner, Zdeněk Nejedlý, Vít Nejedlý, Josef Mach, František Machan, Jan Pehel, Anna Maxantová

rukopisy:

BOLOMSKÝ, Karel. *Roman Nejedlý. Od roku 1844 do let osmdesátých*, Praha, 1954. 78 s.

Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře hudební vědy.

Vedoucí diplomové práce Mirko Očadlík. Nevydaná diplomová práce, inv. č. 211.

Conceptis corespondibus 80. a 90. léta, mimoobchodní, inv. č. 109, značka fondu 373.

Conceptis corespondibus avec tout la monde 1877-1879, sg. 30/476

METYŠ, Jaromír. *Sto let od narození Romana Nejedlého*, strojopis, 4 s., inv. č. 346 (článek vyšel ve Východočeském kraji 9. dubna 1944, č. 15 a 16).

Fond Zdeněk Nejedlý:

Korespondence osobní přijatá:

Václav Drbohlav, Čeněk Zíbrt, Otto Popler, Josef Šimek.

SOA v Zámrsku Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

mezifondový soubor kronik:

Kronika chlapecké školy 1811-1889, Kr. č. 315, s. 59.

Regionální muzeum Litomyšl

Fond Vlastimil

Kartony: 1, 2, 4, 21

Fond Roman Nejedlý

Kartony: 12A, 12B

b) Vydané

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Moje práce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1973, 44 s.

Zdeněk Nejedlý, Antonín Tomíček, korespondence. Připravila, pozn., doslovem a ediční pozn. opatřila Blanka Svadbová, Předm. Josef Hanzal. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh. 1976. 259 s.

II. LITERATURA

Publikace:

BOŠTÍK, Martin. *Hnízdo kosů litomyšlských 1889-1903 (K dějinám spolkového života v Litomyšli na přelomu 19. a 20. století)*. 1. vyd. Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2006, 64 s., ISBN 80-239-6674-X

BOŠTÍK, M., *Monstrproces Strážský a spol., Litomyšl 1950. Historická studie o síle a slabosti poválečného člověka*. Litomyšl, Regionální muzeum v Litomyšli, 2004, 81 s. ISBN 80-239-2449-4

ČERVINKA, František. *Zdeněk Nejedlý. Studie s dokumentárními přílohami*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1969, 405 s.

ČERVINKA, František. *Roman Nejedlý a Litomyšl. Z tradic pedagogické a osvětové práce našich učitelů*. 1. vyd. Pardubice: Krajský dům osvěty, 1958, 89 s., 9 s. příloh.

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení. IV, Od epochy objevů po současnost. Z německého originálu... přeložil Jiří Hoblík, 2. opr. vyd. Praha: OIKOMENH, 2008. 551 s. ISBN 970-80-424-4 (v knize neuvedeno: váz.)*.

MATOUŠEK, Miloslav. *Zdeněk Nejedlý. Nástin života a práce k šedesátinám*. 1. vyd. Praha, Lidová kultura, 1938, 182 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Alois Jirásek a jeho Litomyšl*. 1. vyd. Nákladem Dr. Františka Páty, v komisi knihkupectví J.R. Veselíka, tiskem Dělnické tiskárny v Praze, 1911, 43 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Bedřich Smetana, díl I, sv. I, Doma*. 1. vyd. Praha, Hudební Matice Umělecké Besedy, 1924, 450 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Jos. B. Foerster*. 1. vyd. V Praze: Komorní hudební závod Mojmíra Urbánka, 1910, 219 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okresu. Dílu 1. seš. 1, Zřízení obce městské. Příloha k Věstníku samosprávnému a národohospodářskému okresu litomyšlského č. 12*, Litomyšl: Okr. Zastupitelstvo, 1900, 79 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okolí. Díl 1. (do roku 1421)*, 1. vyd. Litomyšl: Osada, město a okres Litomyšl: /Veselík, distributor/, 1903, 378 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Litomyšl. Tisíc let života českého města*. 1. vyd. Litomyšl Výstavní výbor města L. 1934, 152 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *T. G. Masaryk, 1850-1882, Kniha první*. 1. vyd. Praha, Melantrich, 1931, 320 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *T.G. Masaryk, knihy první část druhá*. 1. vyd. Praha, Melantrich, 1931, 403 s.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Zdeňka Fibicha milostný deník. Nálady, dojmy a upomínky*. 1. vyd. Praha Hudební matice UB 1925, 264 s.

NEJEDLÝ, Roman. *Do Paříže. Praktická cestovní knížka pro toho, kdo neumí francouzsky.../ z vlastní zkušenosti napsal a vydal Roman Nejedlý, V Litomyšli: R. Nejedlý, (1889), 15 s.*

NEJEDLÝ, Roman. *Podrobné plány Světové výstavy v Paříži 1889 na esplanádě před invalidovnou a na Marsově poli s náležitým vysvětlením: přídavek: Některé nejnutnější rozmluvy francouzské s českým písmem./vydal Roman Nejedlý, 2. vyd., /V Litomyšli?:R. Nejedlý?, 1889/, 4 s.*

NEJEDLÝ, Roman. *Škola zpěvu pro mládež obecných, občanských a středních škol i vůbec pro každého, jenž se hudebnímu umění věnovati míní*. Sestavil Roman Nejedlý, 1. vyd. Praha: Mikuláš a Knapp, 1871, 94 s.

POPPER, Karl Raimund. *Otevřená společnost a její nepřátelé. 1, Uhranutí Platónem*. 1. vyd., z angl. přel. Miloš Calda, Praha: ISE, 1994, 354 s. ISBN 80-85241-53-6;

POPPER, Karl Raimund. *Otevřená společnost a její nepřátelé II., Vlna prorocství: Hegel, Marx a co následovalo*. 1. vyd., přel. Jana Odehnalová, Praha: ISE, 1994, 388 s. ISBN 80-85241-54-4

SKŘIVÁNEK, Milan. *Litomyšl 1259-2009. Město kultury a vzdělávání*. 1. vyd., ed. Stanislav Vosyka, Litomyšl: Město Litomyšl, 2009, 616 s., ISBN 978-80-254-5129-8.

ŠTAIF, Jiří. *František Palacký. Život, dílo, mýtus*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2009. 392 s. ISBN 978-80-7021-981-2. Úvodem aneb pojmy, prameny a literatura, s. 7-17.

TEICHMAN, Josef. *Zdeněk Nejedlý, (vydáno ke dni šedesátých narozenin Zdeňka Nejedlého)*. 1. vyd. Praha, Odeon, 1938, 256 s.

Články v časopisech a sbornících:

BOUČEK, J. *Jan Slavík o zániku ČČH a Nejedlého Dějinách národu českého*. In: *Soudobé dějiny* 2007/1, s. 190-226.

ČERVINKA, F.: *Zdeněk Nejedlý o demokracii a o myšlení Karla Čapka v letech dvacátých* *Zdeněk Nejedlý o demokracii a o myšlení Karla Čapka v letech dvacátých*. In: *Zprávy z muzeí od Trstenické stezky č. 4*. 1968, Vlastivědné muzeum v Litomyšli a Okresní muzeum Al. V. Šembery ve Vysokém Mýtě, s. 3-12.

- ČORNEJ, P.: *Zdeňka Nejedlého léta učňovská a vandrovní*. In: *Acta universitatis Carolinae*, r. 1983, Tomus XXIII, fasc. 2. UK Praha, s. 7-42.
- ČORNEJ, P.: *Geneze Nejedlého pojetí regionalistiky jako součásti kulturní historie*. In: *Muzeum a současnost* 1/78, Středočeské muzeum Rožtoky u Prahy. 1979, s. 77-98.
- DRBOHLAV, V.: *Zdeněk Nejedlý a Litomyšl* In: *O Zdeňku Nejedlém. Stati a projevy k jeho šedesátinám*. Praha, Melantrich. 1938, s. 167-179.
- HANZAL, J.: *Zd. Nejedlý – historik kritického novoromantismu*. In: *Zdeněk Nejedlý: doba - život – dílo: sborník prací, přípr. (kol.), předmluva Jaromír Dvořák. Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV 1975*, s. 47-50.
- HANZAL, J.: *Zdeněk Nejedlý – historik Litomyšle. Na okraj korespondence Zdeňka Nejedlého*. In: *Zprávy z muzeí od Trstenické stezky*, č. 13-14, Okresní vlastivědné muzeum v Litomyšli 1973, s. 3-11.
- HODURA, Q.: *O mládí Zdeňka Nejedlého*. In: *Padesát let Zdeňka Nejedlého*, red. Bedřich Bělohávek, Praha 1928, nepaginováno.
- HODURA, Q., *Zdeněk Nejedlý o Aloisu Jiráskovi*, In: *O Zdeňku Nejedlém. Stati a projevy k jeho šedesátinám*, Praha, Melantrich, 1938, s. 180-196.
- JANKO, J., *Jubilejní stati, nekrology a vzpomínky: Případ Bohumila Němce*. In *Metodické problémy moderní biografistiky*. K vyd. připravily Marie Makariusová a Pavla Vošahlíková, věd. redaktorka Prof. PhDr. Eva Semotanová, Dr.Sc., Historický ústav AV ČR: Aleš Skřivan ml., 2010, 187 s., ISBN 978-80-7286-155-2, s. 125.
- KŘEŠŤAN, J., *Kabinet Zdeňka Nejedlého (1953-1990)*, In Kateřina Bláhová – Ondřej Sládek (eds.): *Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. (Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. 2010)*, s. 193-215.
- METYŠ, J., *Za hudebním skladatelem Františkem Vognerem (25. března 1850 – 23. listopadu 1930)*. *Od Trstenické stezky. Vlastivědný sborník okresu litomyšlského, poličského a vysokomýtského*, říjen-listopad 1930, ročník 10 (1930-1931), č. 2-3, s. 81-85.
- NEJEDLÝ, R. *Josef Foerster, řídící učitel v Osenicích na odpočinku. Posel z Budče, 1877*, roč. 8, č. 49, s. 798-800.
- STANĚK, M.: *Kulturně osvětová a politická činnost Zdeňka Nejedlého v Litomyšli v letech 1918-1938*. In: *Litomyšl 981-1981. Sborník statí o dějinách a současnosti českého města k 1000. výročí první zmínky*, TEPS Praha pro MNV v Litomyšli 1981, s. 61-76.
- SVADBOVÁ, B.: *Pojetí regionálních dějin Zdeňka Nejedlého*. In: *Zdeněk Nejedlý: doba - život – dílo: sborník prací, přípr. (kol.), předmluva Jaromír Dvořák, Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV 1975*, s.71-89.

ŠIMEK, J., Profesori a učitelé v Litomyšli před padesáti lety. *Od Trstenické stezky*, duben 1931, roč. 10, č. 8, str. 153-155.

ŠTOLL, L., *Nejedlý a Jirásek*, In. *Václavkova Olomouc 1963. K otázkám pokrokové tradice a revoluce v uměnovědě*, red. a úvod napsal Jaromír Dvořák, Josef Š. Kvapil, Ostrava, Krajské nakladatelství, 1965, s. 119-124.

VESELÍK, K.: *Jak Zdeněk Nejedlý instaloval výstavy v Litomyšli v letech 1931-1934*. In: *Zprávy z muzeí od Trstenické stezky*, č. 4, Okresní vlastivědné muzeum v Litomyšli, r. 1968, s. 45-48.

VOJTÍŠEK, F., *Libáň. 650 let města*, jubilejní publikace, autoři: F. Vojtíšek, L. Lukáš, úvod: Libor Novotný, Libáň, Osvětová beseda, 1974, 99 s.

Zkouška odvahy. Příběhy nezletilých politických vězňů padesátých let, autoři textů Ondřej Bratinka, Martin Boštík, Praha, Ústav totalitních režimů, 2008, 72 s., ISBN 978-80-87211-13-7

Elektronické zdroje

Český hudební slovník osob a institucí /elektronický zdroj/. Portál Kabinetu hudební lexikografie při Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2006-. /cit. 2010-07-28/. URL: <http://www.ceskyhudebnislovník.cz/>

Digitalizovaný archiv časopisů /elektronický zdroj/. Portál Ústavu pro českou literaturu AV ČR, 2001-. /cit. 2010-30-07/. URL: <http://archiv.ucl.cas.cz/>